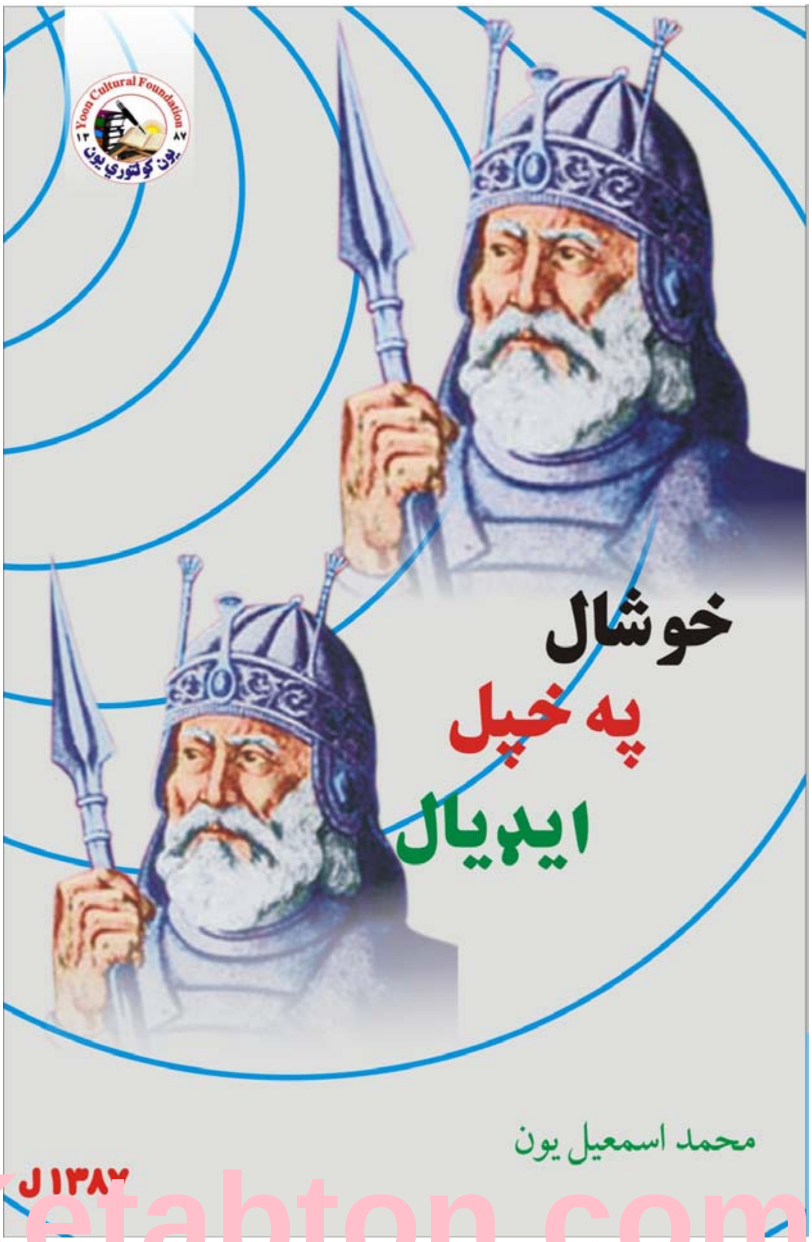

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال په خپل ايډيال

(د ماسترۍ دورې ليکنې)

محمد اسمعيل يون

۱۳۸۷ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه

کتاب نوم:	خوشال په خپل ایډیال
لیکوال:	محمد اسمعیل یون
خپرندوی:	یون کلتوري یون
چاپکال:	۱۳۸۷ل
چاپشمېر:	۱۰۰۰ ټوکه
د لیکوال پرله پسې نومره:	(۳۲)
د خپرندوی پرله پسې نومره:	(۳۲)
کمپوزر:	ضیاالرحمن ضیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

ګڼه	سرلیک	مخ
۱	پر دې اثر څو خبرې	الف
۲	د ماسترۍ دورې دا لیکنې	۱
۲	د خوشال یو تصوفي شعر	۲
۳	تاریخچه سبکهای اشعار پشتو	۱۳
۴	د تذکرة الاولیا ځانګړتیا او لرغونیتا	۴۲
۵	د شیخ میانور او خوشال ترمنځ دیني...	۵۳
۶	ښه حاکم او د ښه حاکم په هیله	۶۵
۷	پښتو لرغونو ادبیاتو کې شعري فورمونه	۷۱
۸	د استاد روهي له نظره د خوشال...	۸۸
۹	شاهنامه احمدشاه ابدالي	۹۶
۱۰	په لغمان کې د شولو کر	۱۱۶
۱۱	پټه خزانه تر عظیم الشان قرآن وروسته	۱۲۹
۱۲	د ځانځاني ښامار سفر	۱۴۹
۱۳	د خوشال د قصایدو روح	۱۶۷
۱۴	د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه	۱۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر دې اثر څو خبرې

زموږ په ځوانو فرهنګیانو او د کابل پوهنتون په استادانو کې ښاغلی یون داسې ځوان دی، چې فرهنګ ته خدمت یې خپل اصلي کار بللی دی. دی لا د پوهنتون محصل و چې پر شاعرۍ سربېره یې لیکنې کولې، کتابونه یې چاپول او په فرهنګي چارو کې یې برخه درلوده. زمانبه یاد دي چې کله په ۱۳۶۹هـ ش کال په کابل کې د یو شمېر خواخوږو فرهنګیانو له خوا د خوشال فرهنګي ټولنه جوړه شوه، ښاغلی یون د خپل استعداد او همت په وجه د خوشال فرهنګي ټولنې د رهبري هئیت کې د یوه ځوان غړي په توګه خپل موقف تثبیت کړ.

ښاغلي یون ډېر کتابونه او ډېرې مقالې لیکلې دي، د ځینو خپرونو چلوونکی پاتې شوی دی، لنډه دا چې د خپل عمر زیاته برخه یې د فرهنګ خدمت کړی دی. دده ډېر ښه عادت دی چې خپلې لیکنې په خپل لاس چاپوي او خپلو خلکو ته یې وړاندې کوي، ستاسو په لاسو کې دا کتاب د ښاغلي یون د ماسترۍ په دورې پورې مربوطې هغه مقالې دي، چې یې د بېلابېلو مضامینو د کورني کار په توګه یې تهیه کړې دي.

ده اوس دا مقالې راټولې کړې او د دې کتاب له لارې یې خپلو هېوادوالو ته وړاندې کوي. ښاغلی یون دې خیر یوسي چې دا مقالې یې ساتلې دي، که نه وي د کورني کار لپاره لیکلې مقالې څوک نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساتي، یا دا چې په لیکلو یې محضې وار تېر کړی وي او کله هم دا وړ لیکنې د مربوطه مضمون له استاد سره پاتېږي.

ښاغلی یون، لکه خپلې نورې مقالې پر دې مقالو هم زیار ایستلی دی او د مجموعې په توګه یې د چاپ لپاره بیا کتلې دي او دا دی اوس چاپېږي، چې زموږ نور فرهنګیان او فرهنګي کړۍ ترې استفاده وکړي.

زه ښاغلي یون ته د دې مجموعې د تهیې او چاپ مبارکي وایم او فرهنګ ته د خدمت په لاره کې یې زیات بری غواړم.

په درناوي
سرمحقق زلمی هېوادمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه:

د ماسترۍ دورې دا لیکنې

تر یوه اوږد ځنډ وروسته پر (۱۳۸۵) لمریز کال د ښاغلي سرمحقق زلمي هېوادمل، استاد مکمل الکوزي او یو شمېر نورو خواخوږو استادانو په هلو ځلو په کابل پوهنتون ژبو او ادبیاتو پوهنځي پښتو اودري څانگو کې یو ځل بیا د ماسترۍ کورسونه پیل شول. د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي او د یو شمېر نورو همسلکو پوهنځیو ځینو فارغانو په دې پروگرام کې ځانونه شامل کړل. موږ د ماسترۍ ددې دورې لومړي فارغان وو، دوه کاله مو په منظم ډول د ماسترۍ دوره تعقیب کړه او تر څلورو سمسترونو منظم تدریس وروسته دا پړاو سرته ورسېد او شپږ میاشتې موده نوره د تېزس لیکلو لپاره ځانگړې شوه، په مجموعي ډول دې دورې دوه نیم کاله دوام وکړ. دماسترۍ دورې د تدریس په بهیر کې قدرمنو استادانو پر تدریس سر بېره د بېلابېلو ادبي موضوعگانو د څېړنې دندې هم را وسپارلې، چې ځینې یې د لنډو ارزونو، ځینو یې د څېړنیزو او ځینو نورو یې د تحلیلي لیکنو غوښتنه کوله. ما هم په دې بهیر کې د بېلابېلو راسپارل شویو موضوعگانو په هکله لیکنې وکړې او اړوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد ته مې د کتنې لپاره وروسپارلې ، په دې بهير کې ځينې ليکنې داسې وې، چې په لاس ليکل شوې وې، يوازې يوه کاپي وه، چې هغه اړوند استاد ته سپارل کېدله، په دې ترڅ کې يو څو داسې ليکنې وې چې کاپي کولو ته يې وخت پيدا نه شو ، خو ځينې ليکنې چې په کمپيوټر ليکل شوې وې، يوه کاپي ترې استاد ته ورکړل شوه او اصل متن يې هم خوندي پاتې شو ، سره له دې چې استادانو ترکتنې وروسته موږ ته بېرته خپلې ليکنې راکولې، خو په دې بهير کې ځينې ليکنې بېرته زموږ له لاسه وتي او ورکې شوي دي. په دې شپو ورځو کې چې زه د خپلو تېرو کارونو پر اوډون او بيا کتنه بوخت يم، نو د ماسترۍ دورې پر ليکنو مې هم سترگې ولگېدې.هغه ليکنې چې په کمپيوټر کې خوندي وې او ځينې يې په رسنيو کې هم چاپ شوې وې، هغه مې بيا له سره وکتلې او منظمې مې کړې، خو په دې ترڅ کې پنځه شپږ عنوانه داسې ليکنې وې، چې ما دماسترۍ دورې په بهير کې پر بېلابېلو مسايلو ليکلې وې، خو د هغو په تر لاسه کولو بريالی نه شوم، سره له دې چې ما دخپلو ليکنو د خونديتوب لپاره له پخوا نه پلان درلود ، خو دا ليکنې چې مې هر څومره په خپل کتابتون کې ولټولې پيدا مې نه کړې، سره له دې چې ددې ليکنو د ځينو کاپۍ مې خوندي کړې هم وې،لکه ليک د خوشال له نظره، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ګرامر په اړه يوه ليکنه، د استاد الفت د يوه هنري نثر ارزونه او ځينې نورې ليکنې. له دې پورته خبرو څخه مې هدف دا و، زموږ ځوان ليکوال بايد هڅه وکړي، چې تر دې وروسته د خپلو علمي، څېړنيزو او نورو هغو ليکنو چې پر بيا چاپ او خونديتوب ارزي، ضرور د هغو يوه يوه يا دوه کاپۍ له ځان سره خوندي کړي او که په رسنيو کې چاپ شوي هم وي، بايد چاپي او ناچاپي يوه يادوه کاپۍ ولري، کله که دی او يا هم نور څوک وغواړي دده د بېلابېلو ليکنو ټولګه يا ټولګې چاپ کړي، نو له ستونزو او کړاوونو سره به مخامخ نه شي. عمر ډېر لنډ، تنګ او مصروف دی، زموږ راتلونکی نسل به تر موږ څو ځله زيات بوخت وي او وخت به هغوی ته رښتيا هم د سرو زرو ارزښت ولري، نو که زموږ هر ليکوال خپله ټوله پانګه خوندي نه کړي، نو له راتلونکي پښت څخه دې هم دا هيله نه کوي او نه دې راتلونکي پښت، د ماضي پر کارونو مصروفوي. پښتنو ته بلا ډېر کار پروت دی، که زموږ راتلونکی نسل پر ماضي مصروف شي، نو د هغوی خپل کارونه به څوک سرته ورسوي؟ زه د يوه شعوري افغان په توګه نه غواړم د خپل کړي کار بار راتلونکي نسل ته پرېږدم، څه مې

کړي؟ ښه دي که خراب؟ نيمګړي دي که پوره؟ کره دي او که

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناکره؟ خپله یې باید راټول کړم او د خپل کار ثمر په خپله راتلونکي پښت ته وړاندې کړم، که زما د کار او نظر له یوې برخې هم زما خپل هېواد او هېوادوالو ته ګټه ورسي، نو دا به زما لپاره د ژوند په پاتې ورځو شپو کې د روحي ارامۍ سبب شي او که تر ژوندانه وروسته راته د خپل ملت افراد د دعا لاسونه پورته کړي، نو لوی څښتن به مې پر ګناهونو پرده وغوړوي او د ابدي نېکمرغۍ لاره به راته پرانیزي. دالیکنې زما دماسترۍ دورې د هغو لیکنو یوه ټولګه ده، چې د تدریس پر مهال د کورنیو دندو په توګه مور ته استادانو راسپارلې وې. پوره باور دی چې که د ماسترۍ دا دوره نه وای او یا هم د استادانو د زیار، زحمت او سپارښتنو او غوښتنو ټینګار نه وای، نو پوره یقین دی چې نه به دا لیکنې وې او نه به دا ټولګه. نو دلته ضروري ګڼم چې له قدرمنو استادانو: سرمحقق زلمي هېوادمل، پوهاند ډاکټر زېورالدین زېور، پوهنواله ډاکټره زرغونه زیور ربښتین، استاد حبیب الله جاج پښتونزوی، قدرمن استاد اورمړ، استاد سعدالدین شپون، استاد اڅک، استاد اسدالله غضنفر، هندي استاد شاستری محمد حنیف اونورو هغو قدرمنو استادانو چې په مستقیم او نامستقم ډول یې زه ددې لیکنو د لیکنې جوګه کړی یم، مننه وکړم او کور ودانی ورته ووایم. د ماسترۍ دورې له نورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

فارغانو څخه مې هم دمننې ترڅنګ دا هيله ده چې د خپلې دې دورې ليکنې سره منظمې او خوندي کړي، په دې ډول به مو د پښتو ادب د خدمت په لار کې يو ګام پورته کړی وي.

دا اثر مې ځکه د ((خوشال په خپل ايډيال)) په نامه ونوموه چې اکثره ليکنې په کې د خوشال بابا په باب دي، بل کوم معيارونه چې بابا د خپل يو ايډيال شخص (سړي) لپاره ټاکلي، تر ډېره بريده دی په خپله پر همغو معيارونو برابر او پوره دی، يانې د خوشال ايډيال خپله خوشال دی او کېدی شي محمدګل خان مومند او ځينې نور پښتانه مشران هم د خوشال د ايډيال شخص معيارونه پوره کړي.

خپلې ملي ژبې، ملي ادب او خپل ملت ته د ډېرو خدمتونو په هيله

په درنښت
محمد اسمعيل يون
ارګ، د جمهوري رياست ودانۍ، کابل- افغانستان
۱۳۸۷ل کال د مرغومي ۱۲مه نېټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال يو تصوفي شعر

خوشال بابا يو اړخيز شخصيت دى، خو د خوشال څو اړخيز شخصيت لا په هر اړخيز ډول څېړل شوى او شنل شوى نه دى. تر او سه پورې د بېلابېلو کورنيو او بهرنيو خوشال پېژندونکو له خوا د خوشال په باب په لسګونو مستقل او په زرګونو عنوانه متفرقه ليکنې چاپ شوي دي، خو بيا هم د خوشال شخصيت نورې څېړنې او شننې ته اړتيا لري. خوشال يو شاعر و، ليکوال و، تاريخپوه او تېر پوه و، طبيب او رنځپوه و، جګړن او تورزن و، فلسفي و، ښکاري و، اروا پوه و، سياستوال او سياستپوه و او د کامل مومند په اصطلاح "لنډه دا چې څه نه و چې دى نه و" يانې هر څه و، خو تر اوسه پورې لا د خوشال د شخصيت ډېر اړخونه ناڅېړلي او ناشنلي پاتې دي. د خوشال د شخصيت له دې ناڅېړلو اړخونو څخه يو هم د خوشال د شخصيت (تصوفي) اړخ دى. که څه هم يو شمېر پخو ليکوالو لکه دوست محمد خان کامل مومند، سيد رسول رسا، امير حمزه شينواري، سرمحقق زلمي هېوادمل او محمد آصف صميم د خوشال د شخصيت دې اړخ ته هم نغوتې او اشاري کړې، خو لکه څنګه چې د خوشال د شخصيت د رزم او بزم خوا څېړل شوې، دا خوا هغومره نه ده څېړل شوې. حمزه بابا د خوشال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابا د یوه تصوفي شعر پر یوه بیت: ((په هر څه کې ننداره د هغه مخ کړم ــ چې له ډېرې پیدایۍ ناپدید شو)) ، یوه ځانګړې رساله لیکلې ده او دا شعر یې د وحدة الوجود او وحدة الشهود د فلسفې په رڼا کې څېړلی دی. خوشال بابا او حمزه بابا په تصوف کې د یوې ځانګړې طریقې خاوندان وو، نو ځکه خو حمزه بابا ته د خوشال دې شعر د مانا له پلوه ډېر ارزښت درلود، نو ځکه یې دا بیت په هر اړخیز ډول څېړلی دی. تصوف او عرفان په حقیقت کې د خوشال د شاعرۍ یوه ځانګړې او اساسي برخه ده، چې د هغې د بېلابېلو خواوو له څېړنې او شننې څخه موږ ته یو متقي، زاهد، پرهېزګار او صوفي خوشال راڅرګندېږي. د خوشال زیاتره تصوفي او عرفاني افکار د هغه رباعیاتو او څلوریزو کې خوندي شوي او بیا دې عرفاني رڼا غزلو، قصیدو او د خوشال نورو شعرونو ته هم لاره کړې ده. د خوشال په نړدې (زرو غزلو) کې داسې غزلې هم شته، چې ټولې تصوفي او عرفاني رنګ لري او داسې غزلې هم شته، چې یو یا څو بیتونه یې تصوفي رنګ او خوند لري او نور بیتونه یې د ژوندانه نورو خواو ته وقف شوي دي. همدا عملیه پر ځینو قصیدو او د شعر پر نورو فورمونو هم تطبیقېږي. د غزل یوه ځانګړنه همدا ده، چې د یو ټولیز او کلي ارتباط د ساتنې او پالنې ترڅنګ یې هر بیت یوه خپلواکه مانا هم لري. د خوشال بابا اکثره غزلې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې امتیاز څخه پوره برخمنې دي. که څوک غواړي د خوشال بابا د تصوفي او عرفاني افکارو څېړنه وکړي، نو یوه کتاب نه، بلکې د کتابونو لیکنې ته اړتیا ده او که څوک غواړي د خوشال له کلیاتو څخه د هغه د تصوفي افکارو پر بنسټ د هغه شعرونه رابېل کړي، نو بیا به هم پام وړ شعرونه شي او که بیا یوازې د خوشال دې تصوفي افکارو ته ښه ځیر شي، نو داسې فکر به وکړي، چې خوشال ګڼې له تصوف پرته هډو بل کار نه دی کړی. دغسې که مونږ د خوشال د شخصیت هر اړخ مطالعه کوو، نو له یوه بېل او ځانګړي خوشال سره به مخامخ شو. دلته به د خوشال د تصوفي افکارو د ځلا په خاطر د خوشال هغه غزل راوړو، چې دده کلیات پرې پیلېږي او پوره تصوفي او عرفاني مانا او رنګ لري:

صورتګر چې ښه صورت په دېوال ساز کا
کل عالم یې په صفت ژبان دراز کا
د هغه نقاش په صنع نظر نه کا
چې له څه څاخکي نه دا نقش و طراز کا
سترګې، وروځې، پوزه نور کېږدي په مخ کې
غابښ و شونډې، ژبه، خوله سره پر داز کا
یو سر بل سر په سر جوړ کا دوه غوږونه
چې په دواړو اورېدنه د اواز کا

(c) ketabton.com: The Digital Library

بند پـــه بنـــد د لاســـو ګـــوتې وبلـــه کېـــږدي
ســـر تـــر پايـــه درســـت صـــورت ســـره يـــو راز کـــا
کـــه ځـــوک زر کتابـــه وکښـــي لـــه دې بابـــه
کـــه پـــه کښـــل شـــي زر بـــه نـــور پســـې اغـــاز کـــا
هـــر وېښـــته چـــې پـــه صـــورت بانـــدې ليـــده شـــي
کـــه پـــرې ځيـــر شـــي د شـــناخت ور بـــه درتـــه واز کـــا
خـــاص بنـــده د خـــدای هغـــه ګڼـــه خوشـــاله!
چـــې د ځـــان پـــه معرفـــت يـــې ســـرفراز کـــا.

بابا ددې غزل په لومړي بيت کې د لوی خالق د قدرت علايمو ته اشاره کوي او وايي يو عادي انځورګر يا رسام، چې يوه تابلو يا انځور رسم کړي او هغه بيا چېرته په کوم دېوال يا نندارتون کې کېږدي او خلک يې ننداري ته راشي، نو ټول يې توصيف او ستاينه کوي. د رسام يو ښکلی انځور په ډېرو لفظي ستاينو او مالي قيمت ارزوي، نو کله چې د يو عادي انځور خالق يا انځورګر په دومره ستاينو او قيمت ارزي، هغه لوی ذات چې ددې انځور، د انځورګر خالق او انځورګر دی، هغه به په څومره ستاينو او نمانځنو وارزي؟ خوشال بابا وايي: خلک د هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

صانع، صفت او تخلیق ته متوجه نه دي، چې له یوه ځاځکي څخه یې په څه نقش او طراز باندې انسان یا همدا انځورګر، چې یو عادي انځور یې جوړ کړی، تخلیق کړی دی. انځورګر له بېلابېلو رنګونو او نورو توکو څخه په ډېر زحمت او دقت ګټه پورته کوي او تر یوه کړاو وروسته یو انځور جوړوي، خو لوی څښتن تعالی په خپل حکمت له یوه ځاځکي څخه داسې یو انځور یا انځورګر جوړوي، چې هغه بیا د نورو انځورونو د جوړونې وړتیا لري. په داسې حال کې چې د عادي انځورګر، انځور د بل انځور د جوړونې قابلیت نه لري او یو جامد موجود ګڼل کېږي، خو د لوی خدای(ج) ذات د انځور جوړونې قابلیت بیا دا دی، چې په همدې یوه ځاځکي، خپل انځور ته سترګې، وروځې، پوزه، غاښ، شونډې، ژبه، خوله او نور سره پرداز کړي، چې په دې سره خپل انځور د خبرو، لیدو او ګرېدا وړ کړي، غوږونه ورته کېږدي، چې د اورېدو وړتیا پیدا کړي، لاسونه او پښې ورته ورکړي، چې د تحرک او کار قابلیت پیدا کړي. لنډه دا چې په دې یوه ځاځکي د خپل انځور ټوله ښکلا او ضرورتونه پوره کړي. خوشال بابا وایي: که د لوی خالق ددې انځور یا مخلوق د ښکلا او جوړښت په باب هر څومره بحث او خبرې اترې وشي، کتاب او کتابونه ولیکل شي او ان په زرګونو کتابونه، نو بیا به هم په دې انځور کې د لوی خدای(ج) د قدرت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو عجايبو تفصيل ورنه کړای شو. خوشال بابا د خدای(ج) ددې انځور يوازې يوه وېښته ته اشاره کوي او وايي: که يوازې پر همدې يوه وېښته تحقيق او پلټنه وشي، نو د خپل رب پېژندنې ور به درته ببرته کړي. د انسان په وجود کې د وېښتو د شتوالي پر ضرورت او اهميت عادي وګړي نه پوهېږي، خو کله چې له طبيبانو پوښتنه وشي، نو بيا به سړی پر خپل بدن د وېښتانو پر ګټې او ارزښت پوه شي. رنځپوهان يا طبيبان وايي: د انسان پر وجود چې هر څومره وېښتان دي، هر وېښته يو ځانګړی سوری لري، چې د انسان د بدن دننني او بهرنی دفاعي سستم تنظيموي، يانې د انسان د وجود اړينه هوا بدن ته داخلوي او کله چې پر انسان د ګرمۍ او نورو عواملو له امله فشا راځي او خوله توليدوي، دا خوله د همدې وېښتانو له لارې له بدن څخه خارجېږي. په دې ډول وېښتان د بدن د تبخير په چارو کې مهم رول ادا کوي. دغه راز د انسان د بويونې په سستم کې وېښتان د هوا په پاکولو کې ډېره مرسته کوي. خوشال د يوه صوفي او طبيب په توګه د خدای د پېژندنې لپاره دا يو وېښته د ساري په توګه يادوي او که همدا يوه وېښته ته هم متوجه شو، نو د خدای د حکمت او قدرت پر رازونو به پوه شو. خوشال بابا هغه انسان نېکمرغه ګڼي، چې خدایج ورته ددې وس او توان ورکړی، چې د لوی خدای(ج) د قدرت په باب فکر وکړي، خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال د خدای د پېژندنې راز په دې کې ګڼي، چې انسان د خپل ځان په باب فکر وکړي، زه څوک یم، څنګه جوړ شوی یم؟ او چا جوړ کړی یم.؟ خوشال بابا وایي لکه څنګه چې یو (انځور) خپل (انځورګر) لري او پرته له هغه، انځور هډو جوړېدی نه شي، دغسې انسان (مخلوق) هم یو (خالق) لري، چې د هغه له قدرت او حکمت پرته دی اصلاً راتوکېدی نه شي، نو په دې خاطر چې موږ خپل خالق وپېژنو، د خپل ځان په باب باید فکر وکړو او په ځان کې د لوی رب د قدرت او حکمت نښې نښانې کشف کړو. هغه نښې نښانې چې هره یوه یې د یو خاص هدف لپاره ګومارل شوې او مشخصه دنده ترسره کوي، نو کله چې موږ د لوی رب د قدرت په دې رازونو پوه شو، نو بیا چې د یو عادي انځور لپاره د یو عادي انځورګر ستاینه کوو، نو بیا خو لازمه ده، چې شپه او ورځ د هغه حقیقي او اصلي انځورګر (لوی رب) ستاینه وکړو، چې د (انسان) په شان انځور یا صنع یې رامنځته کړی دی او همدغه کسان بیا د خدای(ج) نېکمرغه کسان دي، چې پر همدې تفکر، نمانځنه او ستاینه بوخت وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((تاریخچه سبکهای اشعار پشتو))

د تحقیق د اصولو له نظره

((تاریخچه سبکهای اشعار پشتو)) (د پشگتو شعرونو د سبکونو تاریخچه) د پوهاند عبدالحی حبیبي یوه تحقیقي او تحلیلي رساله ده، چیگ د کابل کالنة د ۱۳۱۹ ل کال په (۱۷۱-۲۲۸) مخونو کیگ چاپ شویگ ده.

زه په خپله دیگ لیکنه کیگ، لومؤی غواؤم، ددیگ لیکنیگ غتگ محتویات معرفي کؤم او وبه کگورو چیگ استاد خپله لیکنه پر خگو برخو ویگشلیگ او کوم غتگ مسایل ییگ په کیگ خگیگؤلي دي؟ تر هغه وروسته بیا غواؤم پر دیگ وغإیگإم چیگ د استاد ددیگ لیکنیگ ویگش د تحقیق د اوسنیو اصولو له مخیگ خگومره ژور دی او د تحقیق کوم اصول پریگ اوس د تطبیق وؤ دي؟ او یا هم د (۶۷) کلونو پخوانة لیکنه د تحقیق له اوسنیو معیارونو سره خگومره په تول تللیگ ده؟ مخکیگ تر دیگ چیگ زه خپلیگ خبریگ وکؤم، شگه به وي چیگ د اصلي لیکنیگ غتگ تگکي بیان کؤم او بیا د هغو په رنگا کیگ د تحقیق د اوسنیو اصولو فرضیه وؤاندیگ کؤم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد حبيبي مخکيګ تر ديګ چيګ خپليګ اصلي تجزييګ او تحليل ته راشي، لومړی ييګ د سبک د پيدايشګت فلسفه بيان کؤيګ او په لنأيز سره ييګ د تاريخ په مختلفو دورو کيګ د شعر د شکلي او مانيز تغير او تحول علتونه بيان کؤي او په خپله د سبک تعريف ييګ کؤی دی.

استاد په پيل يا سريزه کيګ د خپليګ ديګ ليکنيګ علت په ګګوته کوي او وايي: "په ديګ مضمون کيګ غواؤم دملي ژبيګ د شعرونو پر سبکونو نظر واچوم او د سبکونو او د بيان د طرز له مخيګ د هغو تل ته ورننوزم، خګرنګګه چيګ د پشګتو ادبياتو تاريخ لکه خګرنګګه چيګ لازمه ده تر اوسه پوريګ نه دی ليکل شوی، ځګکه نو زما دا خګيګؤنه او پلتګنه بشپؤه نه ده او شايد نيمګګؤتياويګ به ولري او لوستونکو ته به په کيګ لوؤيګ ژوريګ شګکاره شي، لکه خګنګګه چيګ زما له ليکنيګ خګخه شګکاري او تر اوسه په ديګ باب خګيګؤنه نه ده شويګ او نه خګه ليکل شوي، ځګکه نو که زما په ديګ ليکنه کيګ خګه سهويګ وي، هيله ده پوهان ييګ د حل لاره را په ګګوته کؤي... "[1]

استاد حبيبي په خپله ديګ ليکنه کيګ تر پورتنة يادونيګ وروسته د پشګتو شعرونو پر سبکونو غإيګإي او د پشګتو

---

[1] کابل کالنة ، ١٣١٩ال کال ١٢٣ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر دوره بندي کوي. استاد پښتو شاعري پر دريو دورو ويشلې ده: (۱) لرغونې طبقه او د هغو پلويان، (۲) د عروضي شاعرة طبقه، (۳) د عوامو د شاعرة طبقه. استاد لرغونې دوره له (۴۰۰) هـ څخه تر (۱۰۰۰) هـ کال پورې ټاکلې ده. په خپله ليکنه کې يې د هرې دورې ځانګړتياوې، د هرې طبقې د سبکونو خصوصيتونه په تفصيل سره په ګوته کوي او يو بل سره يې توپيرونه څرګند کړي دي او د ملي اوزانو او د عروضي قاعدې په پيروۀ فورمونه يې تشريح کړي دي. د ساري په توګه د ملي وزنونو په سبک، د شعرونو خصوصيات يې دا ټاکلي چې په دې کې ساده ګي او جذابت وي، د نورو ژبو کلمې په کې نه وي کارول شوې، دعربي او پارسي وزنونو تابع نه وي ، د مضمون او فورم له پلوه اکثره پخوانيو اريايي شعرونو ته ورته دي. د لرغونو شعرونو يو خصوصيت دا دی چې مضمون يې مسلسل او مرتب وي، خدای پالنه او دين پالنه په کې زياته ځلېږي، په مجموعي ډول دا سبک پېچلتيا نه لري او طبيعي مزايا لري او دغه راز ځينې نور خصوصيتونه.

استاد حبيبي په لرغونې دوره او ملي اوزانو پورې تړلي دغه لاندې شاعران معرفي کوي، دهغو د ژوند پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

خگرنککگوالي ییگ رنگا اچولیگ او د هغو هر شعر ییگ په هر اؤخیز أول تحلیل کؤی دی:

۱- د بیتگ نیکه ژوند او د شعر حگانککگؤتیاویگ
۲- د ملکیار غرشین ژوند او د شعر حگانککگؤتیاویگ
۳- د تایمني ژوند او د شعر حگانککگؤتیاویگ
۴- د شیخ اسمعیل ژوند او د شعر حگانککگؤتیاویگ
۵- د قطب الدین بختیار ژوند او د شعر حگانککگؤتیاویگ
۶- د اکبر زمینداوري ژوند او د شعر حگانککگؤتیاوي

استاد حبیبي د پورتنیو شاعرانو پر شعرونو تر بحث وروسته پر دیگ مسایلو رنگا اچولیگ چیگ د پخوانیو سبک خگنککگه تغیر شو؟ د هغو عوامل ییگ تشریح کؤي دي. خگنککگه پشگتانه لوستي شاعران له عروضي شاعرة سره اشنا شول؟ او خگنککگه ییگ د هغو له شعري فورمونو خگخه کگتگه پورته کؤه؟

په دیگ ترخگ کیگ استاد حبیبي پر خیرالبیان غإیگإي او د هغه پر سبک رنگا اچوي، بیا د خیرالبیان پر وؤاندیگ د اخوند درویگزه پر مخزن الاسلام غإیگإي او د هغه سبک تشریح کوي، سربیگره پر دیگ د اخوند درویگزه او پیر روشگان د سبک پیروان معرفي کوي، دهغو پر پیگژند کگلوة سربیگره د هغو د شعرونو حگانککگؤنیگ هم په کگوته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد حبیبي په خپله دیگ لیکنه کیگ د پیر روشگان او اخوند درویگزه پیروان په دیگ أول په کگوته کؤي دي:

د پیر روشگان پیروان:

۱- علي محمد مخلص
۲- ملا ارزاني خویشکی
۳- عبدالله
۴- میرزا خان انصاري
۵- واصل

د اخوند درویگزه پیروان:

۱- کریم داد
۲- عبدالسلام
۳- مصطفی محمد
۴- اخوند قاسم

استاد حبیبي د پیر روشگان او اخوند درویگزه پر پیروانو سربیگره د (ملا الف) په نامه هم د یوه شخص او د هغه د سبک یادونه کوي او لیکي چیگ کگنگ شمیگر پلویان ییگ درلودل.

ملا الف د کلات د اتغر په کلي کیگ استوکگنه لرله، چیگ له خپل استوکگنحگي لریگ ییگ خپلو زده کؤو ته دوام

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکاوه. په زرم هجري کلونو کېښې يې ژوند کاوه او د ((بحرالايمان)) په نامه يې منظومه رساله ليکلې، دده په شعرونو کې اسلامي عقايد او نصايح ځلېدل او د يوه مبلغ په توګه يې دنده اجرا کړې ده. استاد حبيبي دغه لاندې کسان د ملا الف د سبک پلويان ګڼلي دي:

۱- ملا شير محمد هوتک
۲- شيرمحمد ننګرهاری
۳- ميا فقيرالله جلال آبادی
۴- ملا عبدالرشيد
۵- سعادت خان
۶- جان محمد
۷- ملا فرح الدين
۸- محقق کندهاری
۹- ملا زبردست
۱۰- مولوي عبدالحميد کاکړ
۱۱- صاحبزاده مرادعلي کاموي
۱۲- دوست محمد ختګک
۱۳- ملا عبدالباقي
۱۴- اخوند کبير پشاوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ملا الف وروسته استاد حبيبي د خوشال خان پر سبک او مکتب هر اؤخيزه رنگا اچوليگ ده او وايي ((تر زرم هجري كال وروسته د پشگتو ادب او شعر په نؤة كيگ يو مخصوص غورحگنكگ او جنبش وتگوكيگده چيگ د ديگ غورحگنكگ لوى لارشگوونكى هماغه د پشگتو يو سردار او او سپنيز شخص؛ خوشال خان ختگك دى چيگ پشگتو شعر ييگ په خپليگ روشگانه قريحيگ سره لوؤو پوؤيو ته ورساوه او كولاى شو هغه ته د پشگتو ادب پلار او لوى استاد ووايو...))[1]

استاد حبيبي د خوشال د شاعرة د بيتونو شميگر تر پنحگوس زرو زيات شگيي او د ده د سبک خصوصيات دا كگنگي چيگ په هر أول فورم كيگ ييگ شاعري كؤيگ ده. په شعر كيگ ييگ ملي ولوليگ شگكاري، پر اجتماعي او تاريخي مسايلو مالا مال ييگ قصيديگ ليكلي، په شعر كيگ ييگ له بديعي صنايعو كار اخيستى، هجوه او تنقيد ييگ په شعركيگ حگاى كؤي، بيگلا بيگل فلسفي او اخلاقي مسايل ييگ په شعر كيگ بيان كؤي او له لوؤ تخيل خگخه ييگ په كيگ كار اخيستى دى.

(1) كابل كالنة، ١٣١٩ل كال، ٢٠٢ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال خان د ادبي مکتب پیروان چیگ دده د کورنۀ له غؤو او نورو خگخه عبارت دی، په دیگ أول معرفي کوي:

۱- عبدالقادر خان ختگک

۲- اشرف خان هجري

۳- صدرخان ختگک

۴- سکندر خان ختگک

دا د خوشال خان ختگک زامن او د ده دمکتب پیروان دي، سربیگره پر دیگ د خوشال د سبک نور پیروان په دیگ أول معرفي کوي:

۱- یحیی اخندزاده

۲- خواجه محمد بنکگش

۳- معزالله

۴- عثمان

۵- اودل

۶- اشرف

۷- فاضل

۸- ابراهیم

گ۹- فضیل

۱۰- حسین

۱۱- مهین

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲- عصام
۱۳- ابو القاسم
۱۴- فتح علي
۱۵- عليم

تر خوشال بابا وروسته د رحمان بابا پر ژوند او ادبي سبک رنگا اچوي او تشريح کوي يېگ.

د رحمان بابا په باب وايي چيگ شاعر له روح خگخه الهام اخلي، له مادي کثافاتو حگان لريگ کوي، دده د شاعرة د بيان طرز سليس، ساده او روان دی. د عشق په جهان کيگ واقعيت ته کگوري، روحي عشق او الهام د ژوندانه محور کگنگي او يقين او ايمان پر خالي عقل لوؤ کگنگي.

د دديگ مکتب نوميالي پيروان په ديگ أول په کگوته کوي:

۱- عبدالرحيم هوتک
۲- احمد شاه بابا
۳- اخوند کگدا
۴- عبدالعظيم
۵- ميانعيم
۶- ملا جمعه
۷- عبدالنبي
۸- شيگر محمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- مطیع الله
۱۰- قاسم علي اپریدی
۱۱- یونس
۱۲- غفور
۱۳- صدیق
۱۴- شهنواز
۱۵- حافظ الپوري

تر رحمان بابا وروسته د پیر محمد کاکړ پر شخصیت او سبک خبرې کوي او وايي چې د پیرمحمد کاکړ په شاعرۍ کې اېګر نازکه عشقي احساسات څرګند شوي دي، استعارات او تشبیهات یې طبیعي رنګ لري، الفاظ یې شفاف او څرګند دي. د تصویر او تجسیم لپاره خاص لغات کاروي، د اخلاقي تلقین لپاره هم داسې الفاظ نه کاروي چې د تګولنې تر حدودو بهر وي. د دې سبک او مکتب پیروان په دې ډول دي:

۱- شمس الدین کاکړ
۲- ګګل محمد
۳- سردار مهردل خان مشرقي

تر دې وروسته حمید مومند معرفي کوي او د هغه د سبک په باب وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((خيالپالنه يا خيال پردازي د ديگ سبک غتگه ځانګړنه ده، اغراق او مبالغه يې بل خصوصيت دی، تلازم په کېگ په شگه اول مراعتيگاې، مثل او ممثل، لازم او ملزوم او ناتج او منتج، دغه راز أيگريگ نادريگ تشبه کگانيگ او استعاريگ په کيگ کارول کيگاي.))

د ديگ سبک پيروان په ديگ اول دي:

۱- کاظم خان شيدا
۲- محمدی
۳- ميرزا حنان
۴- حاجي عبدالله محزون
۵- کاظم خان
۶- کامګار
۷- ملا محمد اکرم
۸- صمد

تر حميد وروسته د قلندر سبک را پيگژني. قلندر (۱۱۰۰هـ) په حدودو کيگ په پيگشگور کيگ اوسيگده، په تگبر اپريدی و، استاد حبيبي يیگ د ژوند په هکله وايي:

((قلندر د ميرا په نامه يو مرشد درلود چيگ له هغه سره يیگ مينه د جنون تر حده رسيگدليگ وه، دده عشق او إديگاي او أيگر سوزنده مراحل وهي، قلندر هر وخت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوات کیګ د میرا د دیدن لپاره د یویګ تپیګ پر سر منتظر پاتیګ کیګاٍي او په پای کیګ په أیګر حسرت، نهیلة او ناکامة سره مري او په همغیګ تپیګ کیګ خاورو ته سپارل کیګاٍي، کله چیګ ییګ میرا خاورو ته ورحګي، اوشګکیګ تویوي، دمینیګ او عشق جذابیت دی هم راکاٍي اومري او دقلندر ترخګنکګ خاوروته سپارل کیګاٍي.)) [1]

د استاد حبیبي په نظر، سره له دیګ چیګ قلندر د حمید د سبک تابع دی، خو د هغه د سوزنده عشق له کبله په خپله د یو سبک د رامنحګته کیګدو سبب شوی، چیګ دعشق همدا سوز او زخمي احساسات ییګ په شعرونو کیګ شګکاري، ده په پشګتو کیګ یو مخصوص بحر رامنحګته کؤی چیګ ملي وزن لري. په پشګتو کیګ ملا حسن اسحق زی او ملا صالح محمد داوی پر دیګ بریالي شوي چیګ د قلندر د سبک په خګیګر شاعري وکؤي.

د حماسیونو سبک:

استاد حبیبي هغه شاعران چیګ حماسي شعرونه ییګ ویلي، خو په مشخص أول د کوم مشهور شاعر د سبک تابع نه

[1] کابل کالنة، ۱۳۱۹، ۲۱۷مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، هغـه ييـګ د حماسـيونو تـر عنـوان لانـديګ پـه جلاکتـه کګـورة کيـګ راوؤي، پـه ديـګ شـاعرانو کيـګ دغـه شـاعران شامل دي:

۱- برهانخان
۲- مسعود ککل ياسيني
۳- نورالدين
۴- زاهد خان ابراهيمزی
۵- عزيزخان رنګاخيګل
۶- سپينه
۷- ملاله

د داستان ويونکو سبک:

د پشـګتو ادبيـاتو پـه لرغونيـګ او منحګنـة دوره کيـګ يـو شميګر داسيګ شاعران شته، چيګ حګينيګ کيسيګ ييګ پـه نظـم را اؤولـي يـا داسـتاني کـؤي دي، اسـتاد حبيبـي دوی د داسـتان ويونکـو د سـبک تـر نامـه لانـديګ مطالعـه کـؤي او دهغـوی ژونـد ييـګ تشـريح کـؤی دی. دغـه لانـدې شـاعران يـا ناظمان په ديګ ألـه کيګ شامل دي:

۱- بای خان
۲- مياعمر خګمکنی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- اما الدین
۴- ارسلا
۵- فیاض
۶- مسعود
۷- غلام محمد
۸- نور
۹- احمد اخون خیګل
۱۰- رحمت داوی
۱۱- ملا احمد خان
۱۲- رحمت
۱۳- ملا نعمت الله
۱۴- ملا احمد.

د عوامو سبک:

استاد حبیبي په پښتو ادبیاتو کې د عوامو د سبک تر عنوان لاندې یو بل سبک ته هم پام کړی او هغه یې ځانګړی ګڼلی دی، استاد حبیبي دا د پښتو د ملي شاعرۀ تر ټولو غوره ذخیره بولي، چې د خلکو په بېلابېلو طبقو کې یې ګر عام مقبولیت لري، دا شعرونه خپل ځانګړي وزنونه لري، چې یو ازې ملي وزنونه دي ، هره ترانه، هر وزن

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بحر ییگ خپل خاص اهنگ لري، په دیگ وزنونو کیگ بیگلابیگل عشقي، حماسي، اخلاقي او نور مسایل بیان شوي دي، دا شعرونه حگانگگوی جذابیت او زؤه راکشگون لري، ددیگ سبک حگینیگ مشهور لارویان دادي:

۱- کمال
۲- محمدی
۳- میرا
۴- عبدالله نورزی
۵- خدای رحیم اکاخیگل
۶- عبدالودود ستریاني
۷- ملا حیران
۸- ملا خواجه محمد
۹- صدیق اخندزاده هوتک
۱۰- سلیم زمین داوری
۱۱- ملا عبدالرحمن
۱۲- محمدایوب بؤیگخگ
۱۳- طالب
۱۴- توکل د شگیگویگ
۱۵- سردار پردل خان
۱۶- ملا شیرمحمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷- برخوردار
۱۸- فيض الله
۱۹- سيد كمال
۲۰- محمد يار صاحب زاده
۲۱- ملازاهد اندؤ
۲۲- محمد دين
۲۳- نوروز.

د استاد حبيبي تر ديگ خگيگؤنيگ، ويگش، تحليل او ارزونيگ وروسته راحگو پر همديگ ليكنيگ خپل نظر او ارزونيگ ته چيگ ايا دا ليكنه د تحقيق له اوسنيو اصولو سره خگومره برابره او خگومره دهغو په تول تلليگ ده؟ لوی استاد حبيبي ته خدای(ج) يو خارق العاده استعداد ورکؤی و، ده دخپل استعداد يوه درنه برخه همديگ تحقيق ته بيگلگه كؤيگ، ((تاريخچه سبكهای اشعار پشتو)) هم دده يوه غوره تحقيقي او تحليلي ليكنه يا رساله ده. سره له ديگ چيگ دا ليكنه يا كتابگگوتگی له نن (۱۳۸۲ل كال) خگخه اوه شپيگته (۶۷) كاله دمخه ليكل شوی او دا داسيگ مهال و چيگ د افغانستان د پشگتو او دري ادبياتو په باب تگوليگ د گگوتو په شمار تحقيقي ليكنيگ نه ويگ شويگ، خو استاد حبيبي د هغه نبوغ له مخيگ چيگ درلود ييگ داسيگ تحقيقي ليكنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کؤیگ، چیگ اوس لا هم نویگ ده او د تحقیق له معاصرو او نویو اصولو سره هم شگه سمون خوري، د تحقیق د ګګنګو اصولو له جملیگ خگخه حگینیگ مهم اصول دادي، چیگ یو تحقیقي اثر پر یویگ سریزیگ پیل کیگإي، چیگ لیکوال په کیگ د منابعو د یادونیگ ترخگنکگ د اثر د لیکلو ضرورت په ګګوته کوي، دکتاب اصل متن چیگ د تحقیق اساسي برخه ده او تګولیگ پوشگتنیگ حگوابوي او د کتاب یا لیکنیگ وروستة برخه پاییزه یا نتیجه چیگ لیکوال په کیگ معمولاً د خپل کار ارزونه کوي او پر خگه شي چیگ نه دی بریالی شوی، د هغو یادونه کوي چیگ په اینده کیگ ییگ اصلاح کوي او یا ییگ هم نورو ته د سمون سپارشگتنه کوي.

د استاد دا لیکنه د تحقیق د نورو اصولو ترخگنکگ دا پورتني اصلونه هم لري، په پیل کیگ یوه سریزه راغلیگ چیگ ددیگ لیکنیگ ضرورت ته ییگ ګګوته نیولیگ او د هغیگ تشیگ یادونه ییگ کؤیگ چیگ د ملي ژبیگ د ادبیاتو د پیگژندنیگ په برخه کیگ دا وخت موجوده وه.
استاد حبیبي مخکیگ تر دیگ چیگ د پشگتو شعرونو د سبکونو پر پیگژندنیگ پیل وکؤي، خپله په عام أول د سبکونو د رامنحگته کیگدو علتونه بیانوي او سبکونه راپیگژني، بیا د همغو عواملو په رنګا کیگ د پشگتو شاعرة

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیګلا بیګل سبکونه دهغو بنستګګګر، دکلام بیګلګګیګ او د هغو مشخصات په کګوته کوي. هر سبک چیګ راپیګژني دهغه بکګرونأ (شالید) هم راپیګژني، لوستونکي ته د لوستو پر وخت داسیګ ابهام نه پریګإدي چیګ هغه ته د پوشګتنیګ سبب شي. د یویګ شګیګ تحقیقي لیکنیګ یوه حګانکګؤتیا همداده چیګ حقیقت باید معلوم کؤي، اصلاً دتحقیق تعریف هم دادی چیګ ((د یویګ تګاکلیګ موضوع په باب رشګتینیګ، ژوره او عالمانه پلتګنه ده چیګ په هغیګ کیګ واقعیتونه، معناویګ او تطبیقي مواد هم تر ازموینیګ لاندیګ نیول کیګإي))[1] د استاد حبیبي دا لیکنه دتحقیق له همدیګ تعریف سره پوره پوره سمون خوري، د یویګ تحقیقي لیکنیګ لپاره حګینیګ معیارونه او حګانکګؤتیاویګ شته چیګ دلته ییګ یادونه کوو او بیا کګورو چیګ دا حګانکګؤتیاویګ خګومره د استاد حبیبي پر دیګ لیکنه د تطبیق وؤ دي:

۱- خګیګؤنه به د یویګ تګاکلیګ مسالیګ پر محور خګرخي:

(۱) سرمحقق زلمی هیګواد مل، د پشګتو خګانکګیګ دماسترۀ دوریګ د خګیګؤنیګ میتودولوژي مضمون، لکچر نوتګ، (۱) مخ، ۱۳۸۲ل کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د استاد حبيبي ((د پشگتو شعرونو د سبکونو تاريخچه))
يوازيـــگ همـــدا موضـــوع خگيگـــؤي او يـــا لا تـــر لاه هغـــه
موضوعککگانيگ چيگ له ديگ سبکونو سره تؤليگ دي، دی
هيگخگکله له موضوع نه خارجيگاِي او نه يوه موضوع پـه بـل
متن ورکگأوي او نه حاشييگ يا لمنليکونه ورکوي.

۲- پـه خگيگؤنـه کيـگ بـه يـو ابتکـاراو نويتـوب موجود وي.

دويم معيار خو سل پـه سلو کيـگ حگکه پـر ديـگ ليکنـه د
تطبيق وؤ دی چيگ ترديگ دمخه هيگچا هم پـه تيگـره بيـا پـه
دري ژبه د پشگتو شعرونو د سبکونو پـه باب دومره جامع ليکنه
او تحليـل نـه دی کـؤی. دا لومؤنـة ليکنـه ده چيـگ پـه دري ژبـه
نسـبتاً پـه تفصـيل سـره د پشـگتو شـاعرة پـر عـام تعـارف او د
سبکونو پـه باب پـه خاص أول رنگا اچوي او د ليکنيـگ پـه مـتن
کيگ راغلي شعرونه هم لـه دري ژباؤيـگ سره راوؤل کيگاِي،
دلته دري ژبي نه يوازيگ د پشگتو شاعرة له سبکونو ، بلکيگ
دهر شاعر د شعرونو له فکري محتـوا سره هم پـه شگه أول اشـنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیګاږي، د یویـګ ژبیـګ شـاعري د بلیـګ ژبیـګ ویـونکي تـه ورپیـګژندنه هغه هم پر هغه مهال خپله یو نوښګت دی.

۳- خګیګؤنه به د یـو ذهنـي اسـتعجاب پـر روحیـه ولاؤه وي:

د اسـتاد هـره لیکنـه پـر ذهنـي اسـتحکام او تمرکـز ولاؤه ده،نویوالی په کیګ شته، ذهني پاشلتیا او لـه یویـګ موضـوع سره د نـورو موضـوعګګانو کګأون پـه کیـګ نـه شـته او خګـه چیـګ د لوسـتونکي ضـرورت وي، هغـه د اسـتاد لـه لیکنیـګ ترلاسه کولای شي، ((د پشګتو شعرونو د سبکونو تاریخچـه)) هم له دیګ أول لیکنو خګخه یوه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- خګیګؤنه به له یوه ازاد فکر سره شروع کیګاِي:

د استاد حبیبي دا لیکنه د استاد حبیبي د خپل ازاد فکر زیګاِنده ده، دا سیګ نه ده چیګ چا پریګ د یو فکري قید او فشار په نتیجه کیګ لیکلیګ وي، هغه ذوق او علاقه چیګ استاد له ملي ژبیګ او ادب سره درلوده، دده فکر ییګ دیګ لیکنیګ هخګولی دی.

۵- خګیګؤنه به پر دغسیګ یو ذهنیت متکي وي چیګ کګویا په طبیعت کیګ هر خګه د یوه نظم او قانون تابع دی:

د استاد لیکنه هم د یوه نظم او سیستم تابع ده، له تاریخي تسلسل خګخه نیولیګ بیا د شعرونو د تشابه له مخیګ یو نظم تعقیبوي، د بیتګ نیکه له مناجاتو نیولګیګ او بیا تر وروستي هغه شاعر پوریګ چیګ دا وخت ییګ ده ته معلومات شوني وو، تګول په ترتیب او نظم سره راغلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- د څېړنې مقصد به د قوانينو او عمومي پرنسيپونو رابرسيره کول وي:

استاد حبيبي په خپله دې لیکنه کې هم د تحقیق قوانینو او پرنسیپونو رعایت کړی او هم یې د تحقیق لپاره پرنسیپونه په ګوته کړي، د ساري په اول چې کله د یوه سبک یادونه کوي، لومړی د هغه سبک مشخصات بیانوي او هر هغه شاعر او د هغه کلام چې همغه ځانګړنې ولري، په هغه سبک کې شاملوي.

۷- په څېړنې کې به علت او معلول څرګند کېږي:

د استاد حبيبي په دې لیکنه کې چې سبکونو ته ځانګړې شوې، د هر سبک د رامنځته کېدو علتونه په ګوته شوي، دعوامو شاعري، په ملي اوازانو کې شاعري او همدارنګه له نورو ژبو راغلي شعري

(c) ketabton.com: The Digital Library

فورمونـه یـا عروضـي شـاعري او د هغـو علتونـه تگـول واضـح شوي دي.

۸- په خگیگؤنه کیـگ بـه لـه اندازه کولـو خگخـه کار اخیستل کیگإي:

پـه تگـولنیزو او ادبـي خگیگؤنـو کیـگ ارزونـه د فزیکـي مقیاس په معیار نه وي، بلکیگ د اثر کمي او کیفي اؤخ تـه پـه کیگ کتنه کیگإي، استاد حبیبي د پشگتو ادبیاتو د هر سبک په باب یو عمومي جاج وؤاندیگ کؤی او له کمي او کیفي پلوه ییگ د یو سبک پلویان شمیگرلي او د اثارو پـر خگـومره والـي ییگ بحث کؤی دی.

۹- پـه خگیگؤنـه کیـگ بـه شعوري تکتیـک خگخـه کگتگه پورته کیگإي:

دا چیگ یوه لیکنه د خگه لپاره کیگإي، خگه وخت کیگإي او ولیـگ کیگـإي؟ دیـگ تـه اسـتاد حبیبـي د خپلیـگ دیـگ لیکنیـگ پـه سـریزه کیـگ هـم اشـاره کؤیـگ، دده لـه اهـدافو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خګخه یوه موخه داده چیګ نور خلک د خپلو ادبیاتو له ماهیت، ارزښګت او کیفیت خګخه خبر کؤي او په دیګ کار کیګ أیګر بریالی شوی دی.

د یویګ شګیګ تحقیقي لیکنیګ تر خګنګګ خګیګؤونکي یا محقق یو لؤ صفتونه لري، که چیګریګ خګیګؤونکی د هغو خګشګتن وي نو کیګدی شي د خګیګؤنیګ په تول پوره لیکنه وکؤي: اول دا چیګ خګیګؤونکی باید پر خپله موضوع پوره لاس بری او حاکمیت ولري، د امانت ساتونکی او د همکارة پالونکی وي. خګیګؤونکی باید تعصب ونه لري او په خګیګؤنه کیګ باید حګان له هر أول تعلقاتو لریګ وساتي او بیګ طرفه وي، منطق او استدلال ولري، بیان بیګ صریح او خګرګګند وي، ریاکار نه وي، زغم او حوصله ولري، د علم ژبه بیګ باید زده وي او نور...))[1] موإ چیګ د یو محقق لپاره پورتنیو صفاتو ته ګګورو، نو دا تګول او تر دیګ زیات په لوی استاد حبیبي کیګ لیدل کیګإي، هغه پر خپلیګ تګاکلیګ موضوع دومره لاس بری دی چیګ تر ده دمخه چا په پشګتو ادبیاتو کیګ پر داسیګ مسایلو دومره لیکنیګ نه دي کؤي، حګینیګ ادبي

(۱)- سرمحقق زلمی هیګواد مل، د پشګتو خګانګګیګ د ماسترة دوریګ د متن خګیګؤنیګ د میتودولوژی مضمون لکچر نوتګ، ۱۳۸۲ل کال(۲) مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پانکگیگ خپله د لومړي حگل لپاره د استاد حبیبي لاس ته ورغلي او ده لومړی حگل تشریح کړي او خلکو ته یې وړاندې کړي دي، دده د تحقیق په نتیجه کې د پښتو ادبیاتو أیگر تیاره کگوتگونه روښانه شوي، د هر متن په انتقال کې یې له أیگریگ امانتدارۀ کار اخیستی او ان د تذکرة الاولیا د لیک پر لوستلو یې خو یگ أیگر وخت تیگر کړی او أیگر کړاو یې کگاللی دی. استاد حبیبي د افغانستان او سیمې یو لوی عالم و او د عالم یو خصلت داوي چې پر علمي ارزښتونو ولاړ وي او د مسایلو په تحلیل کې له تعصب خگخه کار نه اخلي، دده لیکنې ژبه خورا فصیحه او بلیغه ده، هیگخگ أول ابهام او پوښتنو ته یې حگای نه دی پرې ایښی، لنأه دا چې د یوه محقق لپاره چې خگه حگانکگړتیاوې په کار دي هغه ټگولې د استاد په وجود کې خوندي وې او که د ده خپل حگانکگړی استعداد او نبوغ ورسره یو حگای کړو، نو خبره تر دې نوره هم اوچتیگږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شکل له پلوه د استاد حبيبي د ديګ ليکنيګ خګرنککګوالی:

په عام أول يوه خګيګؤنه د شکل له مخيګ په دوه أوله ترسره کيګإي: ((کتابي يا کتابتوني تحقيق او بل ييګ ساحه يي تحقيق دی)) د استاد حبيبي ((د پشګتو شعرونو د سبکونو تاريخچه)) د شکل له مخيګ دا دواؤه حالتونه رانغاؤي. استاد حبيبي هم له بيګلابيګلو کتابونو، اخحګونو خګخه کګتګه پورته کؤيګ او هم ييګ له خپلو هغو اثارو خګخه کګتګه اخيستيګ، چيګ ده ورپسيګ بيګلابيګليګ سيميګ پلتګلي او ترلاسه کؤي، لکه، تذکرة الاوليا چيګ يوازيګ خګلور پانګيګ يا اته مخه ييګ د استاد حبيبي لاس ته ورغلي او ترده دمخه دچا لاس ته نه وه ورغليګ او نه ييګ تريګ معلومات درلودل. دلومؤي حګل لپاره استاد حبيبي د تذکرة الاوليا په باب خګيګؤنه او شننه وؤانديګ کؤه او په همديګ ليکنه کيګ هم د تذکرة الاوليا پانګيګ معرفي شويګ، شعرونه ييګ په دري ژبه واؤول شول، تحليل او ارزونه ييګ وشوه، مخکيګ ترديګ چيګ تذکرة الاوليا دپشګتانه شعرا په لومؤي تګوک کيګ پر ۱۳۲۰ کال چاپ شي، دلته ييګ پر ۱۳۱۹ل کال په کابل کالنة چاپ کؤه او دا تحقيقي ليکنه ييګ د شعرونو د سبکونو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیگژندنیگ په اؤه وکړه، د یادونیگ وؤ ده، چیگ تذکرة الاولیا د ساحه یي تحقیق په لؤ کیگ دهلمند دناویگ د ادم خان په کلي کیگ د زؤوکتابونو د پلتگلو پرمهال د لوی استاد پوهاند علامه عبدالحی حبیبي کگوتو ته ورغلیگ ده.

دا چیگ استاد په خپله دیگ لیکنه کیگ له نورو کگنگو اثارو لکه ((تمدن های اولیه، د کگوستاولوبون اثر، تاریخ تمدن هند ، طبقات ناصري، ائین اکبري، حیات افغاني، حدوالعالم من المشرق الی المغرب، تاریخ مرصع، د پشگتونخوا دشعر هارو بهار، کلید افغانی)) او نورو أیگرو چاپي اثارو خگخه کگتگه پورته کؤیگ ده، نو دا برخه ییگ د کتابي تحقیق برخه جوؤوي، له تذکرة الابرار ولاشرار، مخزن الاسلام او د حگینو نورو اثارو له قلمي نسخو خگخه ییگ هم کگتگه اخیستیگ ده. نو په دیگ أول ویلای شو چیگ استاد د خگیگؤنیگ له دواؤو أولونو کتابي (کتابتوني) او ساحه یي خگخه په دیگ لیکنه کیگ کار اخیستی دی.

استاد حبیبي د خگیگؤنو دمیتودونو په برخه کیگ په خپله دیگ لیکنه کیگ له تاریخي او تشریحي میتود خگخه کار اخیستی دی، یانیگ هم ییگ موضوع له تاریخي پلوه خگیگؤلیگ او تاریخي قدامت ییگ په پام کیگ نیولی او هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

يـيـګ شـاعري د شـکل او محتـوا لـه مخيـګ تشـريح او ألبنـدي کؤيګ ده، د يو سبک تو پير ييګ له بل سره تشريح کؤی دی.

خګرنکګه چيګ دا ليکنه له او سمهال (١٣٨٢) خګخه (٢٧) کاله دمخه تر سره شويګ او پر همغه مهال چاپ شـويګ، نو دا وخت چيګ له استاد حبيبي سره کوم اثار موجود وو، د همغـو پـه رنګـا کيـګ ييـګ د پشـګتو ادبيـاتو تـاريخي دوريـګ ويګشليـګ، خو کله چيګ تر ديګ ليکنيـګ نإديـګ دوه کالـه وروسته د (محمد هوتـک پتګه خزانـه) د اسـتاد حبيبي لاسـته ورغله او په پتګه خزانه کيـګ د امير کروؤ د شعر پـه شـتوالي سـره د پشـګتو دلاسـته راغليـګ ليکليـګ شـاعرة نيګتګـه (١٣٩) هـ ق کال ورسيګده، نو بيا په ديـګ ليکنـه کيـګ راغلی ويګش، خپله خپـل رنکـګ بـايلي. د پشـګتو ادبيـاتو دتـاريخي دورو په باب نـورو پوهـانو هم خپـل نظرونـه خګرکګند کؤي او ددوی پـه نظرونـو کيـګ أيګـر توپيرونـه او تضـادونه شـته او د معاصرو ادبپوهانو له نظره کره کتنـه غـواؤي، لـه نيګکـه مرغـه زموإ د ادبيـاتو د معاصر دوران يـو لـوی ادبپـوه مرحـوم کانديـد اکاأميسـن محمدصـديق روهـي د پشـګتو ادبيـاتو دتـاريخي دورو د تګاکنيـګ پـه اؤه د تګولـو پشـګتو ادبپوهـانو نظرونـه سـره راتګـول کـؤي او هـر يـو ييـګ بيګلابيګـل تحليـل کـؤی، شـنلی او ارزولـی دی، مشـترک تګکـي او د ادبپوهنيـګ لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

معیارونو سره سم ییګ منطقي نظرونه سره یوحګای کؤي او په پای کیګ ییګ یوه نسبتاً معقوله لار ایستلیګ، استاد روهي د پشګتو ادبیاتو دتاریخي دورو ویګش په خپل اثر ((د پشګتو ادبیاتو تاریخ معاصره دوره)) کیګ راوؤی او په مجموعي أول ییګ پشګتو ادبیات پر دریو لویو دورو (لرغونیګ، منحګنة او معاصره) ویګشلي چیګ منحګنة او معاصره ییګ بیا په خپل وار پر خګو نورو پؤاوونو ویګشلي دي، نو زما په نظر د ادبیاتو د دورو د ویګش په اؤه دا وروستی ویګش تر تګولو غوره او منطقي شګکاري.

دمکتبونو او سبکونو په اؤه سره له دیګ چیګ استاد حبیبي یو شګه ویګش کؤی او دا ویګش پر داسیګ مهال شوی چیګ د مکتب او سبک د توپیر او تعبیر په اؤه په پشګتو ادبیاتو کیګ هیګخګ لیکنه نه وه شویګ او استاد په دیګ برخه کیګ لومؤني پاخه کګامونه پورته کؤل، خو د سبک پیګژندنیګ او مکتب پیګژندنیګ د اوسنیو معیارونو له مخیګ کیګدی شي د استاد حبیبي په ویګش کیګ یو خګه تغیر راشي، خو لکه خګنګګه چیګ استاد په سریزه کیګ ورته اشاره کؤیګ، چیګ دا لیکنه د یوه ضرورت له مخیګ ترسره شوه او کیګدی شي له نیمګګؤتیاوو به تشه نه وي او دا نو بیا د نورو کار دی چیګ دا نیمګګؤتیاویګ پسیګ حل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـوْي. دغـه راز اسـتاد د یـوه تحقیقـي اثـر د اصـولو مطـابق د خپلیـګ لیکنیـګ پـه پـای کیـګ نتیجـه او یـا د خپـل بحث خلاصه هم وؤاندیګ کؤیـګ چیـګ د خپلیـګ دیـګ لیکنیـګ نچـوؤ ییـګ راکشـګلی او پـه دیـګ کیـګ ییـګ یـو حګـل بیـا تګولو سبکونو ته په لنأیز سره اشاره کؤیګ ده.

د یادونیګ وؤ ده چیګ د استاد حبیبي دا لیکنه دتاریخ پـه بیګلابیګلـو پؤاوونـو کیـګ د پشـګتو شـعرونو پـر خګرنککګوالي، په تیګره بیا پر سبکونو رنګا اچوي، خو لیکنه پـه دري ژبـه ده او تګـول هغـه شعرونه چیـګ پـه متن کیـګ پـه پشګتو ژبه راغلي، په دري ژبه دهغو منثوره ترجمـه او مانـا هم شویګ ده، په دیګ أول که یو دري ژبی پر پشګتو شعر د بحث خګرنککګوالی مطالعه کوي، نو د پشګتو شعر محتوا تـه هم پـه شګه أول ور داخلیګدی شي.

په پای کیګ زه د یوه لوستونکي په توګګه وایم چیګ د استاد حبیبي پر دیګ لیکنیګ که خګه هم د یویګ پیګؤة له نإدیګ خګخه درې برخیګ تیګریګ، خو بیا ییګ هم خپل ارزشګت او ماهیت په کلکه ساتلی دی، باید په پشګتو ژبه هم وژباؤل شي او موإ خپل حګوان نسل او د ادبیاتو لارویانو ته خګرکګنده کؤو چیګ زموإ نابغه محقق چیګ اووه شپیګته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاله د مخه خگه لیکلي، هغه اوس هم د اوسني معاصر تحقیق له اصولو سره تر أیگره حده برابر او په تول پوره او کره دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تذکرة الاولیا ځانګړتیا او لرغونتیا

((تذکرة الاولیا)) د پښتو ادب لومړنۍ لاسته راغلې ادبي تذکره ده چې د بارک خان ماکو سابزي زوی (سلیمان ماکو) لیکلې ده. د تذکرة الاولیا د لیکلو تکل په خپله د سلیمان ماکو په وینا له (۶۱۲هـ ق) کال څخه شوی دی، دا چې تذکرة الاولیا د کوم کال پر کومه نېټه بشپړه شوې؟ ددې یادونه په تذکرة الاولیا کې نه ده راغلې، خو د پښتو ادبیاتو څېړونکي دتذکرة الاولیا د لیکلو نېټه همدا (۶۱۲هـ ق) کال شاخوا مهال ګڼي. تذکرة الاولیا ته ځکه د پښتو ادبیاتو لرغوني او لومړنۍ ادبي تذکره وایو چې تر دې دمخه د پښتو ادبیاتو دلیکوالو کومه بله تذکره په لاس کې نه شته. یوازې دهاشم سروانې (د سالو وږمه) د یوې ادبي تذکرې یادونه شوې چې دهغې متن لا تراوسه ترلاسه شوی نه دی. نو په دې وجه تذکرة الاولیا په پښتو کې تر ټولو لرغونې لاسته راغلې تذکره ګڼل کېږي. دا تذکره چې ټولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلور پانې دي ټول (اته مخه) او ډک (اووه مخه) کېږي، د هلمند دناوې د ادم خان په کلي کې د زړو کتابونو د پلټلو پرمهال د لوی استاد پوهاند علامه عبدالحی حبیبي ګوتو ته ورغلې، لومړی یې د پښتانه شعرا په لومړي ټوک کې پر ۱۳۲۰ ل کال چاپ کړې او بیا پر ۱۳۲۱ ل کال د استاد حبیبي له تعلیقاتو، شرحې او سریزې او اصل متن سره یوځای د سرمحقق زلمي هېوادمل په زیار چاپ شوې او دغه راز پر ۱۳۷۹ل کال یو ځل بیا دعلامه حبیبي د څېړنو دمرکز له خوا دهغې له انګلیسي متن سره یوځای چاپ شوې ده. سره له دې چې د تذکرة الاولیا یوازې (اووه ډک مخونه) ترلاسه شوي خو دا اووه مخونه هم له کلتوري، تاریخي، ادبي، عرفاني او ژبني پلوه د زیات ارزښت وړ دي. تذکرة الاولیا موږ په لومړي ګام کې پر دوو برخو وېشلای شو:

الف- د سلیمان ماکو خپله لیکنه چې په نثر ده او د شاعرانو ژوند لیک په کې راغلی دی.

ب- په تذکره کې د شاعرانو راغلی کلام چې په نظم دی.

الف- د سلیمان ماکو نثر: په عمومي ډول د سلیمان ماکو نثر خوږ، روان، ساده او له ځانګړي اهنګه ډک دی. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاصو ځایونو کې یې سجع کارولې چې نثر ته یې زیاته ښکلا وربښلې ده.

دلته به د سلیمان ماکو د نثر څو جملې راوړو او بیا به وروسته دده د نثر پر ځرنګوالي بحث وکړو.

((... زه غریب خاوري سلیمان زوی د بارک خان ماکو سابزي چې په ویاله د ارغستان هوسېږم او په دې مزکو پایېږم، په سن دولس شپږ سوه دهجري تللی وم او د پښتنخا په راغو او کلیو ګرځېدم او مراقد د اولیا او واصلینو مې پلټل او په هر لوري مې کاملان موندل، او ددوی په خدمت کې خاکپای وم او هر کله په سلام ورته ولاړ...))

((... نقل هسې کاندي یارانو چې په روزګار د شیخ بیټني کې د ده ورور چې سړبن نومېد، او پرشیخ هم خورا ګران و، سړبن نه درلود زامن او هر کله به ویل خپل ورور ته...))

((... نقل کاوه سي چې په روزګار د غازي شهاب الدین چې پر کفر یرغل و، شیخ ملکیار چې غرشین ستانه و هم ملګری و د شهاب الدین چې په ډیلي کې هغه ستر واکمن ټاټوبی ور وښانده، او هم هورې مړ سو...))

(c) ketabton.com: The Digital Library

((... نقل کاوه سي چې بختيار مې ستر ستانه و، له ده نه ځرګند سوي دي، هغه کرامات چې مو وکتل او وويل...))

پورتنيو څو جملو او د سليمان ماکو نثر ته چې موږ په عمومي ډول نظر کوو، نو له ژبني پلوه د ماکو نثر د دريو ژبو له لغتونو څخه جوړ دی. الف- پښتو، ب- عربي، ج- فارسي. دګرامري جوړښت له مخې هم د پښتو له اوسنی محاورې سره توپير لري- هـ- ځينې پخوانی متروکې کلمې هم لري چې دلته پرې رڼا اچوو:

الف- د سليمان د نثر پښتو لغتونه: که په عمومي ډول د سليمان ماکو نثر ارزول کېږي، نو دا تقريباً په نږه پښتو نثرونو کې حسابېدلای شي، ځکه د پرديو ژبو تاثيرات پرې ډېر کم دي او ان که اوس هم څوک يو پښتو نثر ليکي، نو د نورو ژبو دومره کلمې به ضرور په کې کاروي، لکه خپله چې زه دا ليکنه کوم په عادي ډول رانه د نورو ژبو کلمې کارول کېږي، نو د سليمان ماکو له نثر څخه دا سې ښکاري چې هغه وخت د پرديو ژبو (عربي او فارسي) تاثيرات پر پښتني ادبي چاپېريال وو، خو دومره زيات نه وو چې ټول نثر متاثر کړي. دلته به دده د نثر سوچه پښتو لغتونو ته اشاره وکړم: لوی، استازی، روښان،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویاله، هوسېږم، خاورې، راغه، کلي، پلتهل، لوری، موندل، ځښتن، پاځېدل، وینا، لولي، شپه، ستانه، کول، سندرې، یرغل، غرشین، ملګری، ستر، واکمن، بری، مروړل، پاړکی، څرګند، مېشت او داسې نور...

د سلیمان ماکو په نثر کې کارول شوي اکثره پښتو لغتونه اوس هم په خپله هماغه پخوانۍ مانا او مفهوم او هماغه شکل کارول کېږي. د سلیمان ماکو د نثر له پوخوالي څخه داسې ښکاري چې پښتو نثر به تر دې پخوا ښه او ږد مزل کړی وي، چې د سلیمان ماکو د مهال داسې پخې مرحلې ته رسېدلی دی.

ب-د سلیمان ماکو په نثر کې عربي لغتونه: د سلیمان ماکو په نثر کې یو شمېر عربي لغتونه هم شته، خو دا اکثره داسې لغتونه دي چې مذهبي او عقیده یي مفاهیم لېږدوي، دا ډول لغتونه اکثره اوس هم د مذهبي اصطلاحاتو په بڼه موجود دي او ترجمه یا اړولونه یې ډېر ممکن نه برېښي.

عربي ژبې د اسلام تر راتګ وروسته په افغانستان کې خپلې اغېزې وښندلې، دا اغېزې لومړی پر فارسي ژبه او وروسته پر پښتو ژبې محسوسې شوې، خو د پښتو په اړول یې پر فارسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه اوس هم تاثیرات زیات دي. دلته به څو عربي لغتونو ته اشاره وکړو:

قدوة الواصلین، مراقد، حمد، برکت، نصیب، صلی الله علیه وسلم، غریب، هجري، اولیا، آل، اما بعد، نقل، عبادت، مبارک، واقع، قبول، کفر، شیخ او ځینې نور...

ج- د سلیمان ماکو په نثر کې فارسي لغتونه: د سلیمان ماکو په نثر کې د عربي لغتونو په انډول فارسي لغتونه ډېر کم دي. خو د استاد علامه عبدالحی حبیبي په نظر د سلیمان ماکو پر نثر د فارسي ژبې د هغه وخت د نثر څه اغېزې شته، د سلیمان ماکو تر عصر نږدې دوه سوه کاله د مخه د غزنویانو په عصر کې فارسي نثر ډېر پرمختګ کړی و، ډېر روان ساده او عام فهمه و، لنډې لنډې جملې یې لرلې او له ابهام او تکلف څخه خالي و. د سلیمان ماکو نثر هم ساده، سلیس او روان دی، جملې یې هم لنډې لنډې دي، ابهام، تصنع او تکلف نه لري. د فارسي نثر د هغه وخت د خوږلنیو د څه ناڅه اغېزمنی ترڅنګ یو شمېر فارسي لغتونه هم د سلیمان په نثر کې لیدل کېږي، لکه: سپاس، خاکپای، بزرګ، روزګار، مهربان، درخواست او ځینې نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

د – د سلیمان ماکو د نثر ګرامري جوړښت: سره له دې چې د ماکو نثر کې زیاتره سوچه پښتو لغات کارېدلي او لیکنی متن یې هم سړي ته ډېر خوند ورکوي، خو دې سره سره یې لیکنی بڼه له عامې محاورې او همدا رنګه د پښتو ژبې له اوسني ګرامري جوړښت سره اړخ نه لګوي. د نثر دا حالت کېدی شي د دوو عواملو له وجې رامنځته شوی وي: کېدی شي د هغه وخت د پښتو محاورې ژبه همدا شان یادې ته ورته وه، یا هم نثر په دې بڼه لیکل کېده او یا هم د عربي ژبې تاثیر پر فارسي او د فارسي هغې پر پښتو پرېوتی وي. د ماکو د نثر په ځینو جملو کې مبتدا او خبر، فاعل او فعل، مضاف او مضاف الیه سره وړاندې وروسته شوي دي. دا کار د پښتو له اوسني ګرامر جوړښت سره توپیر لري، کېدی شي د لرغونې دورې نثر همدا بڼه درلوده. خو بیا هم د سلیمان ماکو نثر، د پیر روښان او د هغه د پلویانو او همدا رنګه د اخوند درویزه او د هغه د پلویانو تر نثر ډېر زیات خوږ، سوچه او روان دی؛ تکلف، تصنع او ابهام په کې نه شته. دلته به د ماکو د نثر څو ترکیبونه راوړو او بیا به د پښتو ژبې د اوسني ګرامر جوړښت اصله بڼه هم ور سره ولیکو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سلیمان ماکو نثر اوسنی ګرامري جوړښت

وایم حمد و سپاس د لوی خاوند دلوی خاوند حمد وسپاس وایم
چې دی بادار د کونینو او رحمت د ثقلینو چې د کونینو بادار او د ثقلینو رحمت دی
په ویاله د ارغستان هوسېږم د ارغستان په ویاله هوسېږم
مراقد د اولیا او واصلینو مې پلټل د اولیا او واصلینو مراقد مې پلټل
او تنګاکې وچاودلې د پښو او د پښو تنګاکې مې وچاودلې
سرېن نه درلود زامن سرېن زامن نه درلودل
او هر کله به ویل خپل ورور ته او هر کله به یې خپل ورور ته ویل

او داسې نور ترکیبونه او نوري جملې. دلته موږ د سلیمان ماکو په نثر کې ګورو چې نثر له عامې محاورې څخه لرې شوی دی. په پښتو کې عامه قاعده همدا ده چې اول فاعل راځي بیا فعل، اول مبتدا وي او بیا خبر، خو د سلیمان په نثر کې دا قاعده تر ډېره حده معکوسه ده.

هـ - د سلمیان ماکو په نثر کې پخواني لغتونه: د سلیمان ماکو په نثر کې پر هغو سوچه پښتو کلمو سربېره چې اوس هم په پښتو کې استعمالېږي، ځینې داسې نور پښتو لغتونه هم شته چې یا اوس نه کارېږي او یا هم په لږ شان لفظي تغیر او تحول سره کارېږي، یانې متروکې کلمې په کې شته او

(c) ketabton.com: The Digital Library

متحولې کلمې هم په کې شته. دلته به دې ډول کلمو ته هم اشاره وکړو:

په تذکرة الاولیا کې	اوسنۍ بڼه
کارېدلې بڼه	
پښتنخا	پښتونخوا
مرستون	مرسته غوښتونکی
(په پخوانۍ بڼه اوس متروکه ده)	
لولې	ویلې
جوبله	(جنګ) پخوانۍ بڼه یې متروکه ده.
پپناه	پوه پنا
دښنه	دښمن
کټارو	تورې (پخوانۍ بڼه یې اوس متروکه ده)
ډېر زښت	ډېر زیات
ګڼون	شمېر
کول	کورنۍ
بمیا (بومیا)	لارښود (بمیا کلمه هم اوس متروکه ده)
وګروهېد	متعقد شو (دا بڼه هم اوس متروکه ده)

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ځينې نورې کلمې چې اوس يا متروکې دي او يا يې هم بڼه کې بدلون راغلی دی. په تذکرة الاولياء کې د دغسې مړو او پخوانيو کلمو شتوالی د دې تذکرې لرغونتيا او ځانګړتيا په ګوته کوي.

ب – په تذکرة الاوليا کې د نظم برخه: په تذکرة الاوليا کې د نثر په انډول د نظم برخه نوره هم نړه او سوچه پښتو ده. د دې يوه وجه دا ده چې پښتانه شاعران له خپل ولس سره ګډ اوسېدل او ولس هغه وخت معمولاً د غرو په لمنو کې اوسېده. دغرو لمنې په طبيعي ډول د پرديو ژبو له اغېزو څخه لرې او خوندي وې. عربي او فارسي ژبو اکثره د دربارونو له لارې خپل تاثيرات ښندل، نو هغه شاعران چې له درباره لرې وو، له دې تاثيراتو خوندي وو. دا چې خپله د سليمان ماکو په نثر کې دعربي او فارسي ژبې تاثيرات شته، د دې وجه داده چې کېدی شي، سليمان ماکو دعربي او فارسي ژبو کتابونه لوستي وي او دا تاثير يې ترې راخپل کړی وي. په تذکرة الاوليا کې ټول (څلور) ټوټې شعرونه راغلي دي. چې لومړی يې د بېټ نيکه مناجات دي، دويم يې د شيخ ملکيار غرشين يو پارکی دی، درېيم يې د شيخ اسماعيل يو پارکی او څلورم يې د قطب الدين بختيار يو نظم دی.

د بېټ نيکه په شعر کې يوازې د (خدايه) کلمه راغلې چې هغه هم له فارسي سره مشترکه ګڼل کېږي، نور په ټول شعر کې د بلې ژبې

کلمه نه شته. د ملکيار غرشين په شعر کې د (اسلام) او (غازيانو)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلمې راغلي چې ريښه يې عربي ده، نور ټول شعر کې د بلې ژبې کلمه نه شته.

د شيخ اسماعيل په شعر کې يوازې د (ابليس) او (لعين) کلمې، چې عربي دي نور د بلې ژبې لغتونه په کې نه شته او د قطب الدين بختيار په شعر کې بيا ګرد سره د بلې ژبې کلمه نه شته، ټول سوچه پښتو لغتونه دي. له دې پورتنيو څرګندونو دا ښکاره کېږي چې په تذکرة الاوليا کې راغلي شعرونه (د قطب الدين بختيار له شعر پرته) چې له ماکو سره هم مهاله ګڼل کېږي، نور شعرونه د ماکو تر مهاله پخوا ويل شوي دي. ځکه نو دې ټولو شعرونو کې د پرديو ژبو تاثيرات له کومې يوې دوو کلمو پرته نه ترسترګو کېږي، زموږ له پورتنيو خبرو څخه دا نتيجه راځي چې په تذکرة الاوليا کې راغلي شعرونه د ماکو تر نثر پخواني او زيات سوچه دي او اکثره په ملي اوزانو کې دي، په خپله د سليمان نثر هم تر يوه حده سوچه، روان او شفاف ګڼل کېږي او د پښتو ډېر زاړه لغات په کې کارېدلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیخ میانور او خوشال ترمنځ دیني مناظره

لوی خان خوشال خان خټک ته لوی خدای(ج) یو فوق العاده او خارق العاده استعداد ورپه برخه کړی و. خوشال د همدغه خدای(ج) لورولي استعداد په برکت دومره لوی، څواړخیز او څو بعدیز شو چې د تېرو دریو سوو کلونو په بهیر کې یې پر شخصیت اند او فکر په سوونو څه چې په زرګونو لیکنې شوي خو بیا لاهم د خوشال حق نه دی ادا شوی او لا هم خوشال خلکو ته نوی دی او لا څېړنې او پلټنې ته اړتیا لري. زموږ په دودیزه ټولنه څوک فکر کولای شي چې یو صوفي، عابد او روحاني شخصیت دې لا د بزم او رزم جذبه او ولوله هم ولري او یا دې هم د جام او قام شاعر د خدای(ج) د مینې په خم کې دومره ډوب وي چې هر ظاهربین او ساده لید یې پر لیدلو بریالی کېدلای نه شي. د خوشال پر ټولنیز، سیاسي، ملي او فرهنګي شخصیت او دریځ ډېرې لیکنې شوي، خو د خوشال د دینداری، ایمانداری، دینپالنې (اسلامپالنې) او دینپوهنې برخه او اړخ لازیاتو، دقیقو او نویو څېړنو ته اړتیا لري. که موږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دینپوهنه کې د خوشال دفکر او خیال ژورو ته متوجه شو او هغه په ژور ډول تحلیل کړو ، نو یو لوی (فقهي) خوشال به مو په نظر راشي.

د خوشال دستارنامه، د هغه ګڼ منظوم اثار لکه فضل نامه، غزلونه، قصیدې او رباعیات ټول ددې ښکارندوی دي چې خوشال د یو لوی فقهي عالم په توګه په اسلامپوهنه کې د یوې ژورې مطالعې خاوند و. څوک چې په دین (اسلام) کې پوره پوره مطالعه او ژورتیا ونه لري د فضل نامې غوندې یو مهم دیني اثر نه شي لیکلای او هغه هم بیا په نظم چې تر نثر یې لیکنه او مفهوم اخیستنه او رسونه طبعاً ډېره زیاته مشکله ده.

موږ دلته د خوشال بابا د دیني معلوماتو او ژورتیا پر ټولو خواوو نه غږېږو او نه دا لیکنه ددې وس لري. یوازې د خوشال پر یوې مثنوي غږېږو چې دا مثنوي دیوې دیني مناظرې یو بشپړ تصویر راکوي. اصلي کیسه دا سې ده چې کله پیر روښان د مغلو پر ضد خپل روحاني تحریک پیل کړی و ، نو کله چې دې تحریک زور واخیست، مغل واکمن وارخطا شول، څرنګه چې روښاني تحریک روحاني او اسلامي بڼه لرله نو مغلو فکر وکړ چې ددې تحریک د مخنیوي لپاره باید روحاني شخصیتونه او عالمان پیدا کړي او مقابلې ته یې وګوماري. نو لومړی یې سید علي ترمزي له بخارا څخه پښتونخوا ته راوست، د سید علي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترمزي د پيروانو او شاګردانو په ډله کې يو هم اخوند درويزه ننګرهاری و چې د روښان پير مقابلې ته يې ځان تيار کړ.

پير روښان د خپل تحريک لپاره د (خيرالبيان) په نامه يو کتاب وليکه چې له ديني نصيحتونو ډک دی. خو اخوند درويزه دا کتاب ((شرالبيان) وباله او د (مخزن الاسلام) په نامه يې د خيرالبيان پر ضد يو کتاب وليکه، دارنګه اخوند درويزه د پير روښان د نورو کتابونو پرضد هم نور کتابونه وليکل.

د اخوند درويزه ((مخزن)) د سوات په پښتنو کې ډېر مشهور شو ، خوشال خان او افضل خان خټک د دې شهرت وجه دا ګڼي چې دا وخت پښتنو کې علم کم و ، نو يو سړی په کې په ډېر کم علم او پوهې هم ملايی، پيری او مرشدی ته رسېدلای شو. په همدې وخت کې اخوند درويزه په سوات کې راپيدا شو او ډېر ژر يې شهرت ترلاسه کړ، خوشال په خپله يوه مثنوي کې وايي:

دروېزه له يوه لوري راپيدا شه
چې يې حال د دې عالم مشاهده کړ
د روښان خيرالبيان يې وليدلی
ده چې خوشې ميدان بيا موند سخن ګوی شه
هغه وخت په پښتنو کې علم نه و
په مذهب سني مذهب و خارجي شه
ملنګانو به يزيد ته کړې ښکنځلې
ملنګان يې واړه وايستل له سواته
په دا فن يې د درست سوات عالم مطيع کړ
هيڅ يې نه کاته دې بدو وفساد ته
دروېزه د دروېزې او ګره خوړلی

په لږ علم په دا ملک کې لوی ملا شه
خپل کتاب يې په کاغذ مسوده کړ
هغه هم مجهول بيان و ناپسندلی
په ويل کې چې يې زړه و هسې توی شه
دروېزه تر مجهد ورته لا ښه و
د يزيد په ستايش کې مارجي شه
دروېزه به د يزيد ډوزې بللې
دوم يې وواهه له کشفه و کراماته
وعالم ته يې خپل کتاب بديع کړ
نقش يې کېناوه په مکر خپل اولاد ته
په دا مکر يې حلوا سره لړلې...))

(c) ketabton.com: The Digital Library

دروېزه په پښتنو کې دومره مطرح شو چې چا دهغه نوم او د هغه د کتاب نوم په اصطلاح ((بې اودسه)) نه شو اخيستلای، پلويانو يې ويل چې الهام دی چې پر ده را اورېدلی دی. نو ځکه يې احترام پر خلکو واجب دی.

خوشال لومړنی شخص و چې دا حاکمه فضا يې ماته کړه، اخوند دروېزه يې کم علمه او کتاب يې ورته له ګڼو، علمي، انشايي، املايي او نورو غلطيو ډک وباله. د خوشال دې سياسي او مذهبي جرئت په پښتنو او په تېره بيا په سوات کې يوه سخته هنګامه جوړه کړه، ډېر کسان د اخوند دروېزه ملاتړ ته راووتل، په تېره بيا د اخوند دروېزه مريدان او پيروان چې په دې ټولو کې شيخ ميانور زيات مطرح و، دی د دروېزه له خاصو مريدانو او ارادتمندانو څخه و، ده دوه نور شاګردان هم درلودل، دوی ټولو پرخوشال د تکفير تور پورې کړ.

شيخ ميانور له محلي دربار سره هم ښه راشه درشه درلودله او دهغوی له خوا هم ورته دا پلان ورکړل شوی چې خوشال په عامه ذهنيت کې تکفير کړي. دمغلو له دې کار څخه هيله دا وه چې کله خوشال په عامه ذهنيت کې کمزوری شي، نو د پښتنو د راټولولو او انسجام چانس به يې کمزوری او کم شي. نو ددې کار لپاره يې شيخ ميانور ګومارلی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله لوی خان خوشال بابا ملا میانور په یوه مثنوي کې داسې معرفي کوي:

چې ملا میا نور په حکم درومي ... هم هغه د سوات په ملک کې سیری مومي
میا نور که د خنزیر غوښې روا کا ... ملایان به باندې ژر جوړه فتوی کا
د میانور مفتیان د سوات په ملک کې دوه دي ... الله داد او دوست محمد دواړه یاوه دي
لږ یې علم لږ یې لوسته ډېر تقریر کا ... چې میا نور یې لمسوي هغه تزویر کا
اوس به وایم د میانور له حقیقته ... چې تر نورو نه دی لا دی بد خصلته

همدې میانور پر خوشال د (کفر) او (رفض) تورونه پورې کړل، خو خوشال بابا پر اخوند دروېزه او د هغه پر مخزن چې کوم انتقادونه کړي وو، له هغو څخه هېڅکله په شا نه شو. بلاخره خبره تر دې حده ګرمه شوه چې د سوات یو شمېر سپین ږیري خوشال بابا ته راغلل او ورته یې وویل چې ستا د خبرو په وجه په سوات کې یوه غټه ستونزه او هنګامه پیدا شوې، یا معذرت وغواړه او یا هم له شیخ میانور سره مناظرې ته حاضر شه ! لوی خان خوشال خان په خپله یوه مثنوي کې چې تاریخ مرصع کې افضل خان خټک ټوله رانقل کړې، د دې مناظرې کیسه کړې. سرمحقق زلمی هېوادمل ((ننګیالی د زمانې)) کې په دې باب لیکي:

((خان دلنګر خټک په کلي کې اوسېده، یوه ورځ خان د توت د یوې ونې لاندې استراحت کاوه، چې ملک سنګر،

(c) ketabton.com: The Digital Library

میاخان او مانکی خوشال خان ته راغلل، دی یې پاڅوه او ورته یې وویلې ټول سوات کې دې هنګامه جوړه کړې ده، ته لاخوب کوې هېڅ تشویش درسره نشته، بیا یې خوشال خان ته وویل چې موږ دقوم دمشرانو په توګه دا وظیفه لرو، چې دفساد مخنیوی وکړو، نو ته یا د اخوند درویزه کتاب ومنه او یا د شیخ میانور د اعتراضونو ځواب ووایه. خان د اخوند دکتاب له منلو انکار وکړ او بلاخره دمیانور او خوشال خان ترمنځ مناظره وشوه او شیخ میانور ډېره بده ماته ومونده بیا خلکو د دواړو ترمنځ صفایي وکړه. خوشال خان له شیخ میانور دا غوښتنه هم وکړه چې له مغلي حکومت سره به سازوباز نه کوي، په څرګنده خو شیخ میانور له مغلو سره دخط کتابت نه کولو وعده وکړه خو نیت یې ښه نه و او په پټه یې خپل کار کاوه.))

دا بیان او د مناظرې نور اړخونه خوشال په خپله یوه غرا مثنوي کې په ډېر ښه ډول بیان کړي دي. دا مثنوي ټول (۱۲۹) بیتونه لري او تاریخ مرصع ټوله په خپلو پاڼو کې خوندي کړې ده. دلته به ددې مثنوي ځینې بیتونه دمناظرې د ځینو اړخونو د روښانتیا لپاره راوړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو کتاب دی درویزه سره جوړ کړی — د سوات خلک یې له کل عمله موړ کړی
نامعقول مجهول بیان په کې بې ځایه — په کې بد د سید وایه یزید سایه
غه جاهل ملا چې دا کتاب وه کښلی — ما په دا خبرو دی و ډېر ښکنځلی
مخامخ یې دا خبرې کړې نمایې — چې ته سکه رافضي یې چې دا وایې
رد بدل ددې خبرې ډېر مذکور شه — دا مذکور په واړه سوات کې مشهور شه
هغه نیم ملا روان شو و میانور ته — خس خشاک یې سره ولوستل تنور ته
سرې لمبې د میا په کور شوې بلې — نه وه څوک چې یې اوبه کړې باندې تلې
ملایان شیخان یې واړه سره ټول کړل — ګډ یې واړه په دا ویر په دا آشول کړل
میا نور وې چې اخون زموږ امام دی — درست مخزن پرې نازل شوی په الهام دی
په مخزن باندې چې بد وایي کافر دی — د کافر قتل په شرح معتبر دی
هر سړی چې په مخزن باندې څه وایي — په دنیا کې تر ساعته به څوک پایي
ملکان شیخان یې واړه سره ټول کړل — په خپل سحر او افسون یې کچ وګول کړل

خوشال خان په دې مثنوي کې وایي چې ددې ملکانو او شیخانو له ډلې څخه یو میاخان، بل ماڼکی او بل سنګر ماپسې راغلل او زه یې په سنګر خټک کې له خوبه پاڅولم او راته یې وویل چې راځه موږ سره لاړ شه او د میانور ځواب ورکړه، دې سپین ږیرو وویل چې د سوات د ټولو ملایانو همدا پرېکړه ده. خوشال بابا ورته په ځواب کې وایي چې ما د محمد(ص) دین منلی دی، له قرآن پرته بل کتاب نه منم، درویزه نه کوم امام دی او نه هم مجتهد دی. خپله درویزه هم یو خام شخص دی، تاسو هم خام یاستئ او د مخزن کتاب هم خام او نیمګړی دی. خو لنډه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې خوشال ددې مشرانو په زيات ټينګار له ځايه پاڅېد او روان شو. بابا وايي:

ملا مې وترله زه هم ورروان شوم
يک تنها مواجهه په ډېر خصان شوم
مخامخ و بله کېناستو په قهر
په خبرو مو ښکاره کړو سره زهر
ملکان شيخان عالمان واړه سره شول
دخپل لوري شک يې واخيست مسخره شول
چې به ما ورته ويل کول دمشکو
ابلعانو به ويل کول له پشکو
نه يې علم، نه يې عقل نه يې پوهه
فضليت ورځنې لري په ډېر کروهه

خوشال بابا وايي، کله چې ما او ميا مناظره پيل کړه، نو کوم منصف هئيت ولاړ نه و چې وروسته قضاوت وکړي او نتيجه اعلان کړي، دسوات شيخانو اکثره دميا نور پلوي کوله، خو څرنګه چې ماته دميا خط او کتابت، املا او انشا او ټوله پوهه معلومه وه نو ځکه مې لاس پرې بر و او بل زه په خپل اقرار کې صادق يم او دهمدې صداقت په وجه مې په لوی ذات ډډه لګوله، نو ځکه خو ميان نور په خپلو خبرو کې راګير شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخ مـــــیا نور پـه خپلـه پـه تقریـر کـې
مـا وده وتـه چـوټ ورکـړی پـه تحریـر کـې
مـا وې تـه لـکه ګیـدړ پـه خم کـې شـین یـې
خـو بیـا هم هغـه ګیـدړ یـې کـه رنګـین یـې
ښـا پېرک غـونـدې پـه شـپه پـه هـوا درومـې
چـې سـبا پـه تـا راځـې هزعیـت مـومي
پـه خطونـو کـې چې ځـان و مـاته ستایې
مـا هـم پېژنـې چې څـوک یـم دا څـه وایـې
خپـل صـفت دې یوسفـزیو وتـه وایـه
زه دې پېـژنم چـې څـه یـې ځـان مـه سـتایه

پرمخزن باندې د خوشال دمانیز اعتراض یو ټکی دا و چې اخوند درویزه قصداً غوښتي د امام حسین(رض) د شهادت پـه پېښه کې یزید ته برائت ورکړي او دا سې وښیي، چې ګڼې یزید نه غوښتل چې امام حسین(رض) شهید کړای شي، په همدې وجه یې هغو اشخاصو ته چې په دې کار یې لاس پورې کړی و ان دمرګ سزا ورکړه. خوشال بابا د اخوند درویزه دا ډول توجیهات او تعبیرات پـه کلکه ردوي او ځان د پیغمبر(ص) د سنتو ډېر ټینګ پابند ګڼي، په یوه بله مثنوي کې په همدې اړه وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه چې چون په اعتقاد کې پاک سني یم
په کندن د رافضي د بېخ کني یم
رافضي يې په دا هسې اعتقاد کړم
په درست سوات يې په تكفير په رفض ياد كړم
د صديق او د فاروق په عشق کې طاق يم
د عثمان او د حيدر بنده قلماق يم
آل اولاد د پاک رسول واړه منمه
امامان نبيان هم ټول واړه منمه
د يزيد پليد په كار باندې لعنت دی
چې د آل سره يې کړی شرارت دی
د بد ذات مکر په علم کې لا بد شي
حبشي چې په مخ خال کېږدي لا بد شي.

لکه څنګه چې د مخه مو یادونه وکړه شیخ میانور مخکې تر دې د مغلو په لمسه په سوات کې پر خوشال د (تکفیر) او (رفض) تورونه پورې کړي وو. خو خوشال دا ټول تورونه بې بنسټه وګڼل، برعکس يې په اخوند درويزه او ميانور (يزيد) ته په لېوالتيا او هغه ته په برائت وركولو ګرم وګڼل. خوشال په خپله مناظره کې د مخزن او نورو ديني مسايلو په باب له ميانور څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې وکړې، میانور سم ځواب ونه شو ویلای. خوشال بابا وايي:

الغرض چې يې خبره کړه اغازه ډېر يې وويل د خپلې نيا له نمازه
بيا يې وستايه نيکه په ځو ځو رنګه مستمع شه درست عالم ورته په درنګه
خدای يې وترله ژبه له افسونه دا وينا دده له ژبې شوه بيرونه
مونږه کله وايو دا چې يزيد ښه دی په مخزن کې دروېزه ستايلی نه دی
بل زمونږ مخزن نه شعر نه بيان دی بيان شوی نظم نه دی په بل شان دی
که يې ګورې درست په شان دصحيفو دی چې راتلې به له اسمانه له هغو دی
يو پښتو کلام موزون دی بيان شوی په معنی کې دګرګون دی بيان شوی.

هغه ځای چې د رښتيا مهتاب ښکاره شي دکتانو تارو پود پاره پاره شي
د رښتياو کرامت لکه باران دی د دروغو سحر دوړې د بيابان دي
چې دده دخولې نه دا خبرې وشوې ته به وايې چې په هر چا اوبه توی شوې
پوهېدم چې زما ستاره وه پرې غالبه له هيبته يې دا ووته له ژبه
که يې بيا کړه دافسون ښېوه اغازه سود يې نه و دې ما ژبه شوه پرې سازه
ما وې بس دمامقصود مراد هم دادی مدعي په دا خبرو خود اګاه دی
د يزيد ستاينه ګورئ په مخزن کې هم مخزن نه دی د شعر په هر فن کې
زه هم دا خبره وايم خلکه خامه خو دېې وويل خبره شوه تمامه
چې هرڅوک په دا خبره خبردار شو چې کينه وځي دروغې طلبګار شو
شيخ ميا نور چې خجل ورغی ترکوره په داخپل ويل پښېمان شو را شه ګوره

چې د خوشال او ميان نور ترمنځ مناظرې دوام کاوه، د شيخ ميان نور منطق کمزوری کېده، په پای کې ميان نور مات شو، ددې په خاطر چې ميان نور په سيمه تر دې زيات ونه شرمېږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا دهغه پلویان، دیني او علمي مناظره په جنګ او جګړه وانه ړوي خو خوشال پر میانور بل هېڅ شرط کېښود، یوازې دا شرط یې پرې کېښود چې نوره به دمغلو پلوي نه کوي، میان نور هم دا شرط قبول کړ، خو په زړه کې یې بیا هم مغل پالنه وه او تر پایه خپلې دې ژمنې ته وفادار پاتې نه شو.

خوشال بابا نه یوازې د شیخ میانور له مناظرې سره مخامخ شوی، بلکې د ژوندانه په اوږدو کې یې د هر ځله له ډېرو کم علمه او کم سواده ملایانو او شیخانو سره مقابله او مناظره کړې چې دده ګڼ ادبي اثار ددې مناظرو او ځوابونو ښکارندوی دي. کله چې موږ په دینپوهنه کې دخوشال بابا ژورلیدونو، علمي او اصولي دریځ ته متوجه شو نو خوشال مو دستر اسلامپوه، اسلامپال او متبحر فقهي په توګه په ذهن کې انځور شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

"شگه حاکم"
او د شگه حاکم په هیله

وايي اجتماعي مسايل د ساينسي هغو په شان نه دي، چيگ په وضع شويو فورمولونو حل شي، خو کله چيگ سؤيگ ولسي پوهيگ ، متلونو ، د روزکگار تجربو او د پوهانو پخو خبرو ته وککوري، نو له دا سيگ کره خبرو او پخو تجربو سره مخامخيگږي چيگ د ساينسي فورمولونو په شان د اجتماعي ستونزو د غوخگولو لپاره کار کوي. زما په اند استاد الفت د افغاني تگولنيگ هغه ليکوال دی، چيگ يوه شگه اجتماعي طبيب او حکيم ورته ويلای شو. الفت د افغاني تگولنيگ د ژوندانه بيگلابيگلو ناخوالو ته متوجه شوی، هغه ييگ په أيگر دقت خگيگؤلي او د درملنيگ نسخه ييگ ورته وؤانديگ کؤيگ ده. د استاد الفت د علاج نسخيگ ، أيگريگ پيسيگ او أيگر لکگشگتونه نه غواؤي؛ دهريگ ناروغة لپاره ييگ په خپله تگولنه کيگ درمل په ککوته کؤي، د ده د نسخيگ تطبيق يوازيگ فکر او سوچ غواؤي، نور خگه نه غواؤي. الفت د يويگ تگولنيگ د سلو مرضونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوا یوازیګ دا ګګنګي چیګ ((شګه حاکم)) پریګ حکومت وکؤي، د ((شګه حاکم)) په اؤه کیګدی شي، خلکو سره مختلف تصورات وي، خو د الفت په نظر تر تګولو شګه حاکم ((قانون او عدالت)) دی. د الفت په نظرکه په هره تګولنه کیګ قانون او عدالت واکمن شو ، نو د تګولنیګ أیګریګ ناخوالیګ پریګ اواریګدی شي. حګګه چیګ قانون او عدالت نه چا نه رشوت اخلي ، نه د چا لیاز کوي، نه پر چا ظلم کوي، نه د چا سفارش کوي، نه چا سره کینه کوي، نه نفسي خواهشات لري، نه خپل پیګژني او نه هم پردی. نو د داسیګ یویګ وسیلیګ په واکمنة سره د هر چا حقوق خوندي کیګاٍي او خګوک د چا پر حق تیګریګ نه شي کولای. دلته به د استاد الفت د نثر دا وؤه، خو له مانا أکه تګوتګه کتګ متګ راوؤو او بیا به خپلیګ خبریګ پریګ وغحګوو.

شګه حاکم

هغه چیګ نه نفس لري ، نه نفسي خواهشات.
نه بییګ په زؤه کیګ أار شته ، نه طمع.
نه له موقوفة ویګریګاٍي، نه د ترفیع پروا لري.
نه رشوت اخلي نه تنخوا.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه له چا سره عناد لري، نه د چا مراعت کوي.
نه د چا مخ ګګوري، نه د چا خګتګ.
نه زورور پيګژني، نه غريب.
نه خګوک ييګ خپل دي او نه پردي.
نه چا ته خاندي، نه چا ته وچولی تريووي.
پوهيګإئ د ا حاکم خګوک دی؟
هو ! قانون او عدالت.

استاد الفت د بشري تګولنيګ د سوکالة لپاره قانون او عدالت تر تګولو شګه وسيله ګګنګليګ، چيګ هيګخګ بل خګيز ورسره د پرتليګ وؤ نه دی، وګګورئ لوی خګشګتن تعالی (ج) ،د بشر د لارشګوونيګ لپاره وخت پر وخت خپل پيغمبران راليګإلي او هر پيغمبر خلکو ته د خدای (ج) د نظام او قانون د تطبيق سپارشګتنه کؤيګ ده. اسماني اديان د بشر د ژوندانه د مهارولو، نيګکمرغه کولو او هوساينيګ لپاره ستر قوانين دي. اکثره بشري قوانين د همديګ قوانينو په رنګا کيګ وضع شوي دي، بشر د خپل ژوند د هر اؤخ د انتظام لپاره بيلابيګل قوانين وضع کؤي، خو وضعي قوانينو تر هغه وخته دوام موندلی او تطبيق شوي چيګ عدالت ورسره ملګګری وي. هغه وضعي قوانين چيګ ظلم او استبداد ورسره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملکګري وو او د عدالت ځګرک په کيګ نه وو ، أيګر لنأ عمر لرلای دی او بيا هم د أيګر سخت فشار او لکګشګت په وسيله په أيګره سختة تطبيق شوي، خو کله چيګ زور ختم شوی قوانين هم له منحګه تللي دي، خو استاد الفت د شګه او تلپاتي حاکميت لپاره له (قانون) سره (عدالت) هم ملکګری کوي، د الفت په نظر (عدالت) د (قانون) ژوند تظمينوي او دواؤه بيا د خلکو ژوند. د تګولنپوهانو په نظر له قانون پرته يوه تګولنه اصلاً ژوند نه شي کولای، د طبيعت تګول نظام د يوه نظم يا قانون تابع دی، که د يوګ شيګبيګ لپاره هم د کائينانو او حګمکيګ په نظم يا قانون کيګ کګأوأي را منحګته شي نو دا نؤة به د سترکګو په رپ کيګ تباه شي، دغسيګ د بشري ژوند هره خوا چيګ محاسبه کؤو که له قانون خګخه خالي شوه، نو له سختيګ کګأوأة او انارشة سره به مخامخ شي، حتی د حګنګګله د حګناورو تر منحګ هم يو أول قانون حاکم دی. استاد الفت د بشري ژوند دغه ستر ارزشګت او ضرورت په أيګرو لنأو تګکو بيان کؤی دی. پوهانو حتی د قانون پر تعريف غتګيګ غتګيګ ليکنيګ کؤي او کتابونه ييګ پريګ ليکلي، خو استاد الفت بيا په داسيګ يوه لنأ اعجازي کلام کيګ قانون او عدالت تعريف کؤي او اهميت ييګ ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

خګرګګند کؤی چیګ سؤی ییګ په یو وار لوستلو د مانا تل ته کوزیګدی شي.

۱- نفس او نفسي خواهشات.
۲- أار او طمع
۳- موقوفي او ترفیع
۴- رشوت او تنخوا
۵- عناد او مراعات
۶- مخ او خګتګ
۷- زورور او غریب
۸- خپل او پردي

په بشري تګولنه کیګ چیګ هر خګوک د پورتنیو مفاهیمو پر وؤاندیګ حګان تګینکګ نه کؤي، یا د نفسي خواهشاتو تابع شي یا له چا خګګخه نامشروع طمع وکؤي، یا وأار شي، یا د خپل حګان د موقف د لوؤاوي لپاره کار وکؤي او یا رشوت ته زؤه شګه کؤي، یا چا سره عناد او مراعات وکؤي، چا ته مخ شګګاره کؤي او چا ته خګتګ، زورور او غریب ته په یوه سترګګه ونه ګګوري او له خپل واک و حګواک خګګخه د خپل او پردي پر وؤاندیګ نا سمه ګګتګه پورته کؤي، نو طبیعي خبره ده چیګ عدالت نه تطبیقيږي او تګولنه له توازنه وحګي، کله چیګ په تګولنه کیګ بحران رامنحګته شي، نو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تگولنیگ تگول وکگؤي ورسره زیانمنیگاِي او هیگچا ته هم، بیگ ضرره کگتگه نه رسیگاِي. نو استاد الفت په تگولنه کیگ د بحرانونو د تگولیز حل په خاطر وایي چیگ تگولنه باید

د ((شگه حاکم)) له خوا کنتگرول شي او دا ((شگه حاکم)) دده په نظر (قانون او عدالت) دی، د مانیزیگ شگکلا تر خگنکگ د استاد الفت ددیگ نثر لفظي شگکلا هم د زیاتیگ ستاینیگ وړ ده.

دا نثر په حقیقت کیگ تگولیگ یوولس جملیگ لري، چیگ تگولیگ تامیگ جملیگ دي. دا سیگ تامیگ جملیگ چیگ اوإدیگ نه دي، هره جمله په حقیقت کیگ له دوو برخو جوړه ده، دویمه برخه که خگه هم پر (نه) باندیگ پیلیگاِي، خو له لومړۀ برخیگ سره ارتباط کیگ ده، د تاکید او خوند لپاره شگه پیوستون شگیي، په دیگ نثر کیگ لکه د لنأیگ کیسیگ په شان شگه تلوسه موجوده ده ، سؤی په پیل کیگ نه پوهیگاِي چیگ ((شگه حاکم)) یانیگ خگه؟ او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خګوک به وي؟ خو دا تلوسه او غوتګه لکه د لنأيګ کيسيګ د
اوج په شان په وروستة برخه کيګ خلاصيګإي.
پوهيګإئ ! دا حاکم خګوک دی؟
هو ! قانون او عدالت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو لرغونو ادبیاتو کې شعري فورمونه

کله چې موږ په پښتو لرغونو ادبیاتو کې د شعري فورمونو په اړه خبرې کوو، نو پر دوو ډولو ادبیاتو له بحث سره مخامېږو: ۱- پښتو ګړني یا شفاهي ادبیات ۲- پښتو لیکني یا تحریري ادبیات.

۱-پښتو ګړني ادبیات: په پښتو ګړنیو ادبیاتو کې ګڼ شمېر شعري فورمونه شته، خو ددې شعرونو د زمان او مکان حد او برید ټاکل اسانه کار نه دی، د اکثرو صاحب او شاعر معلوم نه دی. ددې تر څنګ په خپله د ګړنۍ شاعرۍ شعري فورمونه هم د لیکنۍ شاعرۍ په انډول لږ مشخص (ثابت) او کوټلي دي. یوازې لنډۍ په پښتو ګړني ادب کې مشخص او ثابت شکل لري، نور اکثره یې دیوې یا څو مسرو، اوازونو یا اهنګ په تغیر او تبدیل سره خپل شکل بدلوي، خو ادبدلون دومره هم نه دی چې یو شعري فورم یا شکل له بل سره منطبق یا مدغم شي او یو بل سره یې توپیر ونه شي، په پښتو ګړنۍ شاعرۍ کې لنډۍ، کاکړۍ، نارې یا غږونه، لنډکۍ، سروکي، فالونه، د ښادۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سندرې، نکلونه، چاربیتې یا بګتۍ او ځینې نور راځي، له لنډۍ پرته نور اکثره شکلونه بیا خپل منځ کې نور نور شکلونه یا لږ تر لږه د بڼې تغیر لري. لنډۍ یوازېنی شعري فورم دی، چې د اهنګ، د څپو د شمېر او د خج له پلوه یو ټاکلی شکل او چوکاټ لري، چې که یو هم پوره نه وي، لنډۍ نه جوړېږي. د اهنګ له پلوه د لنډۍ وروستی توری(غږ) باید حتماً یو غږن اواز (واول) وي، په واولونو کې هم یو مشخص واول (ه=a) چې په پښتو کې د ګردې هې (ه) په نوم نومول شوی او زور(zwar) یې هم بولي. د یادونې وړ ده چې تر زور(a) دمخه اواز هم باید یو متحرک غږ وي چې د دې دواړو غږونو له یو ځای کېدو څخه یو منظم اهنګ یا ریتم رامنځته کېږي، چې مسرې ته رنګ او خوند ورکوي او د وینا پر وخت د سړي خوله پرې ډکېږي. د لنډیو بل خصوصیت دا دی چې هره څلورمه مسره یې خجنه ده، یانې د هرې مسرې پر څلورمې څپې باید فشار یا خج راشي، چې اصل اهنګ پوره کړي، البته د پښتو شاعرۍ پر هرشعري فورم، خج درې څپې وروسته واقع کېږي، خو د لنډۍ توپیر له نورو شعري فورمونو سره دادی چې په نورو شعرونو کې کېدی شي خج د مسرې پر لومړۍ، دویمې، دریمې، یا څلورمې مسرې راشي او تر هغې درې څپې وروسته څپه خجنه شي، یانې درې څپې وروسته څلورمه څپه خجنه کېږي، خو په لنډیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د لومړۍ مسرې ځلورمه څپه خجنه وي او بیا نور تر پایه همدا قاعده تعقیبوي او دا فورمول پر ټولو لنډیو یو شان د تطبیق وړ دی.

د څپو او د مسرو شمېر له مخې هم لنډۍ واحده قاعده لري، لنډۍ دوه مسرې لري، چې لومړۍ یې نهه څپې او دویمه یې دیارلس څپې ده، د لنډۍ د دواړو مسرو د څپو ټولیز شمېر دوه ویشتو (۲۲) څپو ته رسېږي، له نورو ټولو پښتو شعري فورمونو سره د لنډۍ توپیر دادی چې ددې د مسرو او څپو شمېر مطلق او غوڅ دی او تر هغو زیاتېدی او کمېدی نه شي، خو په نورو شعرونو کې دا مطلقیت عام نه دی، ځرنګه چې د پښتو ګړنۍ شاعرۍ د اکثرو شعري فورمونو وخت او شاعر معلوم نه دی، چې ایا په لرغونې دورې پورې اړه نیسي او که نه؟ او بل د ټولو ګړنیو شعري فورمونو شننه او څېړنه یوه اوږده بحث ته اړتیا لري، نو دا بحث بل وخت ته پرېږدو او اوس راځو د خپل بحث دویمې برخې، د پښتو لیکنۍ شاعرۍ فورمونو او هغه هم د لرغونې دورې شعري شکلونو ته !

د پښتو لیکنۍ شاعرۍ لومړۍ لاسته راغلې بېلګه همغه د امیر کروړ یو شعر دی، چې د محتوا له مخې ویاړنه او د فورم له مخې داسې ډول شعري یا منظوم فورم دی چې نه په بشپړ ډول د پښتو ولسي شاعرۍ له پخو بېلګو یا شعري شکلونو لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاربیتو، بدلو، بگتیو، لوبو او کسرونو سره ورته والی ولري او نه هم له عربي ادبیاتو او نورو ژبو څخه له راغلو شعري فورمونو لکه غزل، قصیده، مخمس، مسدس او نورو سره ورته وي، د څېړونکو په نظر دا شعر یا نظم زړو اریایي سندرو ته ورته یو شعر دی، د ځینو څېړونکو په نظر دا شعر د زړو اریایي سندرو او پښتو ولسي سندرو تر منځ د اتصال یوه کړۍ ګڼل کېږي.

د امیر کروړ شعر اته بنده لري چې په هر بند کې یې درې مسرې دي، د سر بند درېیمه مسره یې بیا پر دوو برخو وېشل کېږي، په حقیقت کې دوه مسرې لري، چې دواړه مقفي دي، او د پورتنیو دوه بیتونو د مسرو قافیه تعقیبوي د بند وروستۍ مسرې دویمه برخه بیا له نورو بندونو سره هم تکرارېږي:

زه یم زمری په دې نړۍ له ما اتل نسته
پر هند وسند پر تخار او پر کابل نسته
بل په زابل نستــــه له ما اتل نستـــــه

په پورتنیو اتو بندونو کې د لومړي او شپږم بند د مسرو د څپو شمېر سره برابر(څوارلس څوارلس) څپې دی، او درېیمه مسره چې یوه برخه یې تکرار ده شپږ شپږ سېلابه دي، د نورو شپږو بندونو دمسرو شمېر (پنځه لس پنځه لس) څپې دی او ټول واړه بیتونه یې اووه څپې دي، چې په دې ډول یې په خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځ کې یو منظم اهنګ تینګ کړی دی، سربېره پر دې د اول،دویم، درېیم، شپږم او اووم بندونو مسرې د قافیې تر څنګ ردیفونه هم لري او نور بیتونه یې یوازې په قافیو سمبال دي. دا اهنګ له پلوه دا شعر د پښتو له نورو ولسي شعرونو سره چې تر امیر کروړ وروسته لاس ته راغلي، یو شان دی، یانې د پښتو ژبې لـه ځانګړي اهنګ سره سمون خوري. د تاریخي قدامت له مخې بل لاسته راغلی شعر هغه شعر دی چې ابو هاشم ابن الزید سرواني لـه خوا پښتو ته ژباړل شوی،او په درېیمې هجري پېړۍ پورې اړه لري، دا شعر اصلاً د ابن خلدون و چې (ابـي الینـا) مشـهور و ، د بغـداد او سـېدونکی او پـه دواړو سترګو ړوند و ، دا شعر د فورم له مخې غزل دی، خو محتوا یې اخلاقـي مسـایل دي، چې د درهـم د ستاینې پـه بڼـه خلکـو تـه وړاندې شوی، که څه هم ځینو څېړونکو دا غزل نه دی ګڼلای او قطعـه یې بللې خو کله چې مونږ د شعر عربي متن تـه مراجعـه کوو ، هلته د غزل د فورم لـه معمول تعریف سره سمون خوري، پښتو متن ته یې که هم وګورو د غزل فورم څرګندوي. سره لـه دې چې لومړی بیت یې مقفی دی؛(وینـه او درهمونـه) پـه کې د قافیې کلمې دي، خو د قافیې پوهنې له مخې د دواړو قافیو تـر منځ یوازې یو مشترک توری(ه=a) دی او تردې دمخه توري حرکت هم تغیر لري، نو(سسته او چسته قافیه یې سره یو ځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي)، نو ځکه سړي ته په پيل کې د اهنګ له پلوه پوره پوره منطبق نه برېښي، دا کېدی شي د ژباړې ستونزه هم وي، له نظم نه نظم ته ژباړه څه اسانه خبره نه ده، نه يوازې په مطلع کې، بلکې په نورو بيتونو کې هم د قافيو هماهنګي سل په سلو کې منطبقه نه ده، د ابو هاشم ابن الزيد السروانيي له خوا د ابن خلدون دا ژباړل شوی غزل اووه بيتونه لري، چې د سر او پای بيتونه يې دا دي:

ژبه هم ښه وينا کاندي چې يې وينه
د خاوند په لاس کې زر او درهمونه
درهم ژبه ده که څوک ژبور کېږي
ده وسله که څوک پرې کاندي قتالونه

د بېټ نيکه مناجات: په پښتو لرغوني شاعرۍ کې يو مطرح شو د بيټ نيکه مناجات دي، چې ټول دوه بنده لري او سربېره پر دې يو بل بيت هم لري، چې د کسر يا تکرار په بڼه ورسره ويل کېږي، د دواړو بندونو د مسرو شمېر يې سره برابر،(شپږ شپږ) مسرې يا درې درې بيتونه دي د او ټول شعر يا نظم د مسرو د څپو شمېر هم سره مساوي دی، (اووه اووه) دی، د محتوا له مخې دا شعر ديني مناجات دي، خود فورم له مخې مثنوي ته ورته ښکاري، ځکه چې هر بيت يې په خپل منځ کې مقفی دی، خو دا چې هر درې بيته وروسته يو بيت د تکرار يا کسر په بڼه لوېږي، له مثنوي څخه خپله بڼه بدلوي، مانا دا چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مثنوي هغه فورم چې له عربي څخه پښتو ته راغلی هغه شان نه دی، نو ځکه ویلای شو چې دا هم د پښتو ولسي شاعرۍ په اهنګ پخوانیو اریایي سندرو ته ورته دی، چې په پښتو ولسي شاعرۍ کې نور داسې شعرونه هم شته، د بیټ نیکه مناجات:

لویه خدایه لویه خدایه ستا په مینه په هر ځایه
غر ولاړ دی درناوي کې ټوله ژوي په زاري کې
دلته دي دغرو لمنې زموږ کېږدی په کې پلنې

دا وګړي ډېر کړې خدایه
لویه خدایه لویه خدایه

همداسې بل بند

د شیخ اسمعیل شعرونه: د شیخ اسمعیل دوه شعرونه زموږ لاس ته راغلي دي. د شیخ اسمعیل یو پارکی:

تېښته وکړه له ابلیسه چې ابلیس لعین ښکاره شي

دا ټول پنځه بیتونه لري چې محتوا یې له شیطان څخه د انسان د ژغورنې په اړه ده، د شکل له پلوه غزل ته ورته ده، خو یوازې په دې توپیر چې د سر بیت یې مقفی نه دی. بل نظم یې چې د خرښبون بېلتون ته ځانګړی شوی او بیا خرښبون په نظم د هغه غبرګون ښودلای، دواړه له عربي څخه د راغلیو فورمونو په چوکاټ کې نه راځي او د پښتو شاعرۍ د فورمونو رنګ پرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

غالب دی خو دې سره سره سل په سلو کې په کوم ځانګړې چوکاټ کې نه ځايږي.

کـه يون دی يون دی   مخکې بيلتون دی
لـه کسي غره څخه   ځـي خـربښبون دی....

څلور څلور مسرې د يوه بند په شکل يو ځای شوي دي:
د خربښبون نظم:

بـېلتانه ناره مې وسوه پـه کـور باندې
نه پوهېږم چې بـه څه وي پـېښ پـه ورانـدې
لـه خپلوانـو بـه بېلېـږم پـه سـرو سـترګو
دواړه سـترګې مـې پـه وينـو دي ژړانـدې

د شـيخ رضـی لـودي او نصـر لـودي نظمونـه: دا دواړه نظمونه چې د يوې ليکلې مشاعرې بڼه لري، د فورم لـه مخې غزل ته ورته دي، خو داسې غزل چې مطلع ونه لري، يـانې بې مطلع غزل، نور نو د غزل فورم ټول قواعد پـرې تطبېقېـږي، خو يوازې دومره توپير لري چې د سر لومړۍ مسره يې بې قـافيې ده او د نـورو مسـرو قافيـه د لـومړي بيـت د دويمـې مسـرې قافيـه تعقيبوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیخ رضی لودي د نظم څو بیتونه:

د الحاد په لور دي ترپلل ګروه دي زموږ وکوراوه
موږ رونـلي پـه زیار نه تـا پـه تـوراوه پـه تور او

او د هغـه په ځواب کې د نصرلودي دا نظم:

د الـحاد په تور تورن سوم زه لرغون خو ملحد نه یم
زمادښنه هسې تور راکړي کـه مـلحد یـم د دښنه یـم

په لرغوني ادب کې د قصیدي فورم: پښتو ادب ته د قصیدي فورم له عربي ژبې څخه راغلی دی، چې لومړۍ بېلګه يې د شیخ اسعد سوري لاسته راغلې قصیده ده. د شیخ اسعد سوري قصیدې له پوخوالي داسې برېښي چې پښتو ادب کې به تردې دمخه هم زیاتې قصیدې پنځېدلي او په خپله شیخ اسعد سوري به هم ډېرې زیاتې قصیدي لیکلې وي، چې د قصیدو د پخوالي دې معراج ته رسېدلی دی، خو څرنګه چې تر ده دمخه او خپله دده نورې قصیدې عملاً په لاس کې نه شته، نو همدا لاسته راغلې قصیده په پښتو ادب کې لرغوني قصیده ګڼلای شو، قصیده هغه ډول شعري یا نظمي فورم دی، چې د سر بیت يې مقفی وي، ردیف په کې اختیاري دی، قافیه په کې حتمي ده، د نورو بیتونو د دویمو مسرو قافیه یې د لومړي مقفی بیت قافیه تعقیبوي، د بیتونو شمېر يې له پنځه لسو څخه تر سوو بیتونو پورې اټکل شوی دی، د قصیدې د معمول

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعریف له مخې قصیده درې برخې لري، چې د پیل برخې ته یې تشبیب یا تغزل وايي او معمولاً د طبیعت ستاینه په کې کېږي، دویمې برخې ته یې اصلي موضوع وايي چې د ممدوح ستاینه په کې کېږي او دریېمه برخه یې دعائیه ده. د شیخ اسعد قصیده چې د محمد سوري (د سوریانو واکمن زنداني کېدو او وفات) ته ځانګړې شوې د محتوا له مخې یوه دردونکې ویرنه ده.

دا قصیده د محمد سوري د مرګ رنځه انځورګري کوي او پر سړي باندې ډېر تاثیر ښندي، دا قصیده ټوله ۴۴ بیتونه لري چې د قصیدې له معمول تعریف سره سم ټول اړخونه یې رانغاړلي دي، د سر ، منځ او پای څو بیتونه یې دادي،:

د فلک له چارو څه وکړم کوکار
زمولوي هر ګل چې خاندي په بهار
هر غاټول چې په بېدیا غوړېده وکا
ریژوي یې پاڼې کاندي تار په تار

د منځ بیتونه:

زموږ پر زړونو دې نن بیا یو غشی وویشت
ودې ژوبله په دې غشي هزار
پر سوریو باندې ویر پرېوت له پاسه
محمد واکمن چې ولاړی په بل دار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پای څو بیتونه:

سخ په تا ای محمده د غور لمر وې
په نړۍ به نه وي ستا د عدل سار
که سوري دې پر ننګ وير کاندي ويرمن سول
هم به وياړي ستا په نوم ستا په تبار
په جنت کې دې وه تون زموږ واکمنه
هم پر تا دې وي ډېر لور د غفار

ددې قصيدې هندسي شکل په دې ډول دی:

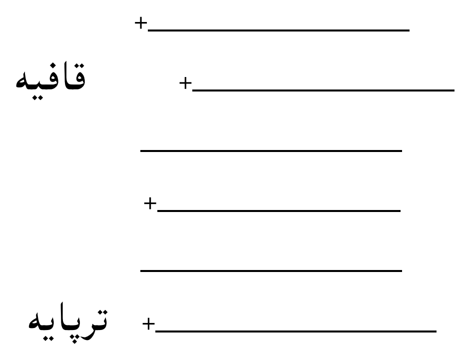

د ښکارندوی غوري قصيده: بله مهمه قصيده زموږ په لرغوني ادب کې د ښکارندوی غوري قصيده ده، چې پر هند يې د سلطان شهاب الدين غوري د فتوحاتو په تعريف کې ويلې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محتوا له مخې يوه ستاينه بلل کېږي. دا قصيده ټوله (۴۵) بيتونه لري او د قصيدې له معمول تعريف سره سم درې برخې تشبيت يا تغزل اصلي موضوع او د عائيه لري، دا قصيده هم لکه د شيخ اسعد سوري دهغې په شان په قافيه پای مومي او رديف نه لري. د سر، منځ او پای څو بيتونه يې دا دي:

د پسرلي ښکلو ونکي بيا کړه سينګارونه
بيا يې ولونل په غرونو کې لالونه
مځکه شنه، لاښونه شنه، لمنې شنې شوې
طيلسان زمردي واغوستو غرونه

د منځ بيتونه:

په زابل چې د بري پر نيلي سپور سي
په لاهور يې د مېړانې ګوزارونه
د اسلام د دين شهاب دنړۍ لمر دی
تورستان يې کړه رڼا په جهادونه

د پای بيتونه:

په رڼا اوسه ته تل د دين شهابه
نوم دې تل وه پر دريځ په نمزدکونه
ستا په زېرمه دې خاوندلوی ځښتن وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مـورِ خـــو ستـــا پــه نامه یونه څو چې یونه.

د شیخ اسعد سوري او د ښکارندوی غـوري قصیدې دوارهٔ د انځورګری او د طبیعت د مناظرو د ترسیم او د پېښو د واقعي ثبت لـه مخې داسې لـوړې قصیدې دي چې تر اوسه یې پښتو ادب کې ساری نه شته.

په لرغوني پښتو ادب کې غـزل: سره لـه دې چې غـزل تـه ورتـه ځینـې نظمونـه پـه پښتـو ادب کـې تـر اتمـې هجـري پېړۍ د مخه هم لیدل کېږي، خو پښتـو ادب کـې پـه منظم ډول غـزل د اتمې هجري پېړۍ دویمه نیمایي کې، اکبر زمینداروي پیـل کړی دی.

اکبر زمینداوری د دیوان خاوند و چې څو پاڼې یې استاد حبیبي ته لاس تـه ورغلي دي. پـه دې لاسته راغلو پـاڼو کـې دوه غزلونه هم خوندي دي، چې د هنر، هغه وخت او شکلي سکښت له مخې ډېر اوچت غزلونه ګڼل کېږي، چې دلته یې یو څو بیتونه د بېلګې په توګه را اخلو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپل ځان له حیرانیه څه ویل کړم
د عشق ویر به تل په خپله پټول کړم
ما مدام لکه بورا پر ګلو کشت کړ
اوس به څم په سر تور سر فراق د ګل کړم...

او وروستی بیت:

د بېلتون له ویره ژاړم اوښکې وینې
زه اکبر په خپل اشنا د سرښندل کړم

دا غزل پنځه بیتونه لري چې (ویل، پټول، ښندل او...) یې د قافیې کلمې دي او (کړم کړم) یې ردیف دی. د بیتونو د مسرو د څپو شمېر یې دولس دولس څپې دی او د ټولو مسرو د څپو شمېر یې سره مساوي دی، مطلع او مقطع چې د غزل یوه ځانګړتیا ده، دواړه په کې خوندي دي. دمحتوا له مخې هم له غزل سره پوره منطبق دی، ځکه چې موضوع یې تغزلي ده.

په لرغوني ادب کې مثنوي: په پښتو ادب کې د پوره مثنوي او پوره غزل عمر سره تقریباً مساوي دي، دواړه شعري فورمونه د اکبر زمینداوري د دیوان په هغو پاڼو کې لیدل کېږي چې د استاد حبیبي لاس ته ورغلې وې، په دې پاڼو کې د زمینداوري دوه مثنوي هم خوندي دي.

مثنوي هغه شعري فورم دی چې له عربي څخه پښتو ته راغلی دی، ځانګړتیا یې داده چې هر بیت یې ځانته ځانګړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

قافیه لري، یانې دوه مسرې یې په خپل منځ کې هم قافیه وي، ردیف په هر بیت کې اختیاري دی، کېدی شي ځینې بیتونه ردیفونه ولري او ځینې یې ونه لري.

د هر بیت د مسرو شمېر یې په خپل منځ کې مساوي وي، خو د ټولو بیتونو د مسرو د څپو شمېر یې د یوې یا دوو څپو په شمېر توپیر او بدلون موندلای شي.

البته تر اکبر زمینداوري د مخه مثنوي ته ورته شعرونه وو، خو بشپړه مثنوي، ده لیکلې ده.

دلته یې د یوې مثنوي څو بیتونه را اخلو:

زه عاشق یم یار هم نیز — نور څه نه لرو تمیز
یو پر بله عاشقان یو — په خپل عشق کې صادقان یو
یو په بل پسې رنځور یو — چې نږدې نه یو مهجور یو

په پورته بیتونو کې اول بیت ردیف نه لري او دوه نور یې لري. د مثنوي فورم په دې ډول دی:

a_____________
a _____________
b ___________ ردیف اختیاري دی
b____________
c __________
c __________

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر اکبر زمیند اوري وروسته د زرغون نورزي ساقي نامه:

ساقي راشه پیاله راکړه ـــــ مرور یار مې پخلا کړه

د زرغونې کاکړ د بوستان ژباړه:

اوربدلې مې قصه ده ــــ چې تر شاتو هم خوږه ده

د دوست محمد کاکړ غربتنامه:

له نیکانو روایت دی ـــــ هسې توګه حکایت دی

ټول د مثنوي په فورم کې دي.

په لرغونې ادب کې رباعي:- تر غزل او مثنوي وروسته بل هغه شعري فورم چې له عربي څخه پښتو ته راغلی هغه (رباعي) ده چې دا فورم د (خلیل خان نیازي) او (سلطان بهلول لودي) له خوا په خپل منځ کې په ویل شویو شعرونو کې ګورو، رباعي هغه شعري فورم دی چې څلور مسرې لري، لومړۍ، دویمه او څلورمه مسره یې په خپل منځ کې هم قافیه وي او دویمه مسره یې له قافیې څخه ازاده وي. ردیف په کې اختیاري دی او د څپو شمېر یې معمولاً مساوي وي.

خړې وربځې ژاړي له پاسه ـــــ کویله غږ کا بېلتون له لاسه

یه هغه لوني ګوهر په خول ستا ـــــ دا مرحبا کا ستا زموږ مواسه

د سلطان بهلول لودي رباعي:

ملک به زرغون کړم په ورکړه راسه ــــ ګوره اوربځې د داد له پاسه

خول مې د عدل په درو روڼ دی ــــ جهان به زیب مومي زما له لاسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رباعي عام شکل دادی:

a__________

a ________ ردیف اختیاري دی.

____

a_________

په لرغوني ادب کې د نورو شاعرانو شعرونه:

د نورو پاتې شاعرانو شعرونه اکثره د پښتو ولسي شاعرۍ په فورمونو کې راځي او همغه اریایي خصوصیت لري، چې د پښتو له ځانګړي اهنګ سره مطابقت کوي. دا شعرونه د پښتو ولسي شاعرۍ له ثابتو شعري فورمونو سره هم سلو په سلو کې منطبق نه دي او کېدی شي هر یو جلا جلا وڅېړل شي، خو په لرغوني ادب کې له عربي څخه راغلي ډېر مطرح شعري فورمونه، قصیده، غزل، مثنوي او رباعي دي چې هر یوه ته پر خپل ځای اشاره وشوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د استاد روهي له نظره
د خوشال اخلاقي ایډیال

د خوشال بابا په باب تر اوسه پورې په سلګونو څه چې په زرګونو لیکنې شوي دي، د خوشال بابا په اړه د مستقلو اثارو شمېر هم لسګونو عنوانو ته رسېږي، د خوشال په باب څېړنې په لومړي ګام کې پر دوو کټګوریو وېشل کېدی شي، لومړی هغه څېړنې چې د بهرنیو پوهانو له خوا ترسره شوي او دویم هغه لیکنې دي چې د کورنیو څېړونکو او پوهانو له خوا تر سره شوي دي، ددې څېړنو او لیکنو یوه برخه دودیزه بڼه لري چې په ټولنه کې د خپل وخت د دودیزو علومو او تعاملاتو په نتیجه کې یې خوشال مطالعه کړی او څېړلی دی، د لیکنو دویمه برخه هغه ده چې خوشال یې د معاصرو علومو، کره کتنې او څېړنو په نتیجه کې له هر ډول سیاسي، ټولنیزو، قومي او اخلاقي تمایلاتو پرته، د نوې پوهې او د تحقیق او تحلیل د نویو میتودونو په رڼا کې څېړلای او تحلیل کړی دی، زموږ د هېواد له دغو معاصرو پوهانو څخه یو هم د هېواد ډېر ځیرمن لیکوال، څېړونکی او کره کتونکی کاندید اکاډمسین سرمحقق محمد صدیق روهي دی، چې په څو مقالو کې یې خوشال بابا په ناپیيلي (بې طرفانه) ډول څېړلای دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد محمد صدیق د ادبپوهنې په لړ کې په خپل مهم اثر (ادبي څېړنې) کې د خوشال په باب څلور بېلابېلې لیکنې: ((د خوشال د ښوونې او روزنې فلسفه، د خوشال خټک سوات نامه د ټولنیزو اصلاحاتو هنداره، ، د خوشال اخلاقي ایډیال او خوشال د اخلاقي ایډیال په حیث او د خوشال په اثارو کې د مضمون او شکل تنوع)) چاپ کړې چې هره یوه د خوشال پېژندنې د مطالعاتو په لړ کې د خپل ځانګړې او جلا ارزښت لرونکې دي، استاد روهي پر نو موړو لیکنو کې سربېره د خوشال پر کلیاتو (د کابل چاپ) هم یوه ارزښتمنه سریزه لیکلې، دغه راز د هېواد په ځینو علمي مجلو کې یې هم د خوشال په اړه علمي او تحلیلي لیکنې راغلي دي.

((د خوشال اخلاقي ایډیال)) په نامه د استاد روهي یو مستقل اثر هم چاپ شوی دی، چې همدا تېرې څېړنې په خپله لمن کې رانغاړي.

اوس راځو دې ته چې د استاد روهي دا لیکنې ولې د زیات ارزښت وړ دي؟

استاد روهي د هغو پوهانو له جملې څخه دی، چې عصري زده کړې یې کړې وې، د ښوونې او روزنې په برخه کې یې ماسټري درلوده او په ادبپوهنه کې د زیاتې مطالعې خاوند و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کره کتنه او ادبپوهنه کې يې يو ډېر مهم اثر (ادبي څېړنې) ليکلی دی، استاد روهي د زيات علم او حلم خاوند و او همدا دوه عنصره يې په اکثرو ليکنو په تېره بيا په کره کتنه کې زيات ليدل کېږي، روهي صاحب په کره کتنه کې د هېڅ ډول احساساتو تر اغېز لاندې نه دی راغلی او هر څه يې چې شنلي نو هغه يې د دليل او منطق په مټ واضح کړي دي، د خوشال په برخه کې هم استاد روهي د ليکنو چلند همدا ډول دی، استاد روهي سره له دې چې يوه ښه افغان او پښتون و، خو هېڅکله هم د خوشال پېژندنې په برخه کې د پښتونولۍ او افغانيت تر اغېز لاندې نه دی راغلی.

استاد روهي چې کله د خوشال ايډيال مطالعه کوي او پر هغه بحث کوي نو تر ټولو دمخه اخلاقي ايډيال تعريفوي، کله چې د يو شي تعريف مشخص شي، نو بيا د هغه شي پر ماهيت ښه پوهېدلای شو، استاد روهي وايي: ((اخلاقي ايډيال د کرکټرونو د هغو مثبتو اوصافو مجموعې ته ويل کېږي، چې د اخلاقي کمال د موډل ښه ولري، اخلاقي ايډيال د يوې طبقې اجتماعي، اقتصادي شرايط منعکسوي او په اجتماعي ايډيال سره توافق پيدا کوي.)) استاد روهي د همدې پورتني فورمول او تعريف له مخې د خوشال د اخلاقي ايډيال په باب وايي: ((څرنګه چې خوشال د فيوډاليزم د اجتماعي- اقتصادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فورماسیون محصول دی نو دا ډېره طبعي ښکاري، چې د خوشال اخلاقي ایډیال دې په یوه قومي مشر یا اشرافي شخصیت کې متبلور شي.))

د استاد روهي له نظره خپله د خوشال په فکر د هغه اخلاقي ایډیال همهغه دی، چې ده په خپل اثر (دستارنامه) کې ښودلی دی او هغه ته (د دستار سړی) وایي، د استاد روهي په نظر دا ډېر مناسب نوم دی، ځکه چې له یوې خوا په پښتني قبیلو کې دا دود دی کله چې یو نوی قومي مشر یا خان د خلکو له خوا وټاکل شي، د هغه پر سر پګړۍ یا پټکی تړي او د پټکي تړلو وروسته خلک هغه ته مبارکي ورکوي، له بلې خوا، په پښتنو کې پټکی یا دستار د عزت او وقار سمبول دی، استاد روهي زیاتوي: د اخلاقي موډل لپاره خوشال (شل خصلتونه او شل هنرونه ټاکلي دي) که چېرې په یوه شخص کې دغه واړه هنرونه موجود وي، نو هغه ته د اخلاقي کمال یوه نمونه یا اخلاقي ایډیال ویلای شو، استاد روهي زیاتوي: که موږ د اخلاقي ایډیال په برخه کې د خوشال (دستارنامه) د (بلو تارک) او (کویټلیان) له اثارو سره پرتله کړو ډېر ټکي به په کې مشترک پیدا کړو، نو ځکه استاد روهي وایي، چې د خوشال اخلاقي ایډیال (دستارنامه) دیوه اخلاقي ایډیال په حیث نوې څېره نه ده، استا د روهي وایي: د خوشال موډل د لرغوني

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونان موډل (چې د مرییتوب د دورې څرګندوی دی) نه، بلکې د رومیانو موډل دی، رومیان په علم او فلسفه کې ژور نه ځي، بلکې علم له عمل سره نږدې کوي.

استاد روهي وايي: ((د خصوص د مقولې له نظره باید وویل شي، چې د خوشال اخلاقي ایډیال د پښتني چاپېریال کلتوري خصوصیات منعکسوي، په دې ځای کې ددې ټکي یادونه هم ضروري ده ، چې د خوشال د موډل د پوره څېړنې لپاره باید یوازې پر (دستارنامه) باندې تکیه ونه شي، استاد روهي سره له دې چې د خوشال اخلاقي ایډیال دپښتني چاپېریال څرګندوی بولي، خو بیا هم یادونه کوي، چې ددې ایډیال لپاره چې خوشال کوم معیارونه ټاکلي، هغه د پښتني چاپېریال تر کلتور او مذهبي حدودو اوړي، استاد روهي په دې نظر دی، چې د خوشال ایډیال د کرکټر په لحاظ عمومي او خصوصي اوصاف لري؛ عمومي اوصاف یې د ټولنې د ټولو افرادو لپاره لازم دي، لکه (د اولاد تربیت ، علم ، شجاعت ، سخاوت،راستي، خوشخویي، همت، غیرت او نور...) خصوصي اوصاف یې صرف د دستار سړي ته ضروري دي، لکه تادیب د خشم وخصم، د ملک د انتظام په عمومي اوصافو کې یې ځینې هنرونه او خصلتونه تر زیاتې اندازې د (دستار سړي) سره شباهت لري، لکه د ځان معرفت، اسپ تازي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجارت، موسيقي، شطرنج، نقاشي، عدل او انصاف، عفو وکرم، مشورت او نور...

استاد روهي د خوشال اخلاقي ايډيال د نړۍ د يو شمېر نورو پوهانو له اخلاقي ايډيال سره پرتله کوي او هغو لارو چارو ته ګوته نيسي، چې يو شخص پرې دې معيار ته رسېدلای شي، استاد روهي هغو دواړو معيارونو او لارو ته اشاره کوي، چې اخلاقي ايډيال پرې جوړېږي، خو پرته له دې چې غوڅ حکم وکړي، قضاوت لوستونکو ته پرېږدي، استاد رورهي وايي: د خوشال د ښوونې او روزنې موډل چې په دستارنامه کې راغلی دی، د لوړې طبقې ايډيال دی، ليکن دی د (اپلاتون) او (ارسطو) په شان دغه ايډيال په کومې خاصې طبقې پورې نه منحصروي، (ارسطو) په صراحت ادعا کوي، چې غلامان فطرتاً غلامان پيدا شوي دي، دوی له مقدماتي زده کړې او سواد څخه زيات څه نه شي زده کولای، خوشال البته پر وراثت باندې تکيه کوي، ليکن دا وراثت طبقاتي نه ګڼي، د خوشال په نظر نه يوازې هنرونه د زده کړې له لارې لاس ته راځي، بلکې دی خصلتونه هم کسبي بولي، دی وايي: ((امير لره بويه چې ځان په شرع اراسته کا، بيا د ولايت ظاهري، د سياست هنرونه، خويونه، خصلتونه زده کا.)) سره له دې چې پورته بحث کې استاد روهي د کوم نظر پلوي نه کوي، خو د متن له قرينې څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا سې ښکارې چې استاد د یوه ټولنپوه، ښوونپوه او کره کتونکي په توګه د خوشال نظر تائیدوي، خوشال د اخلاقي ایډیال یا شخصیت د جوړېدو لپاره ټول شرایط کسبي بللي، چې هر څوک یې تر لاسه کولای شي، خو په دې چاره کې ارث او د شخص خپل زیار او زحمت هم دخیل ګڼي او دا یې هم په ګوته کړې، چې هر څوک دا معیارونه پوره کړي، نو بیا (د دستار سړی) ترې جوړېدی شي او د (دستار سړی) طبعاً هغه مقام دی چې بیا د ټولې ټولنې په لوړې یا اولې طبقې پورې اړه پیدا کوي او دا ځکه چې همدا شخص دی، چې د ټولنې د مشرۍ وړتیا پیدا کوي، نو باید د ټولنې په راس کې واقع شي.

د ارسطو نظریه چې پر طبقاتي بنسټ ولاړه ده، تر ټولو د مخه د سقراط له علمي نظریاتو سره چې وايي: انسان د تحول په حال کې دی او د اصلاح وړ دی، متضاده ده، د ښوونې او روزنې اوسنۍ میتودولوژي هم دا حکم نه کوي چې د ټيټې طبقې خلک دې د لوړو زده کړو قابلیت ونه لري او یا دې ترې لوی شخصیتونه نه شي جوړېدلای، خوشال البته د شخصیت په جوړونه کې ارثیت ځکه دخیل بولي، چې دا د شخصیت جوړونې منشا ده، اوسنۍ اروا پوهنه هم دا تائیدوي، چې د انسان د شخصیت وده د نطفې له تشکل څخه راپیلېږي، محیطي او بیا اجتماعي شرایط په کې اساسي نقش لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد روهي د خوشال د اخلاقي ایډیال په لیکنه کې دې نتیجې ته رسېدلی دی، چې د خوشال د ښوونې او روزنې موډل د اخلاقي ایډیال د جوړونې لپاره مناسب دی، استاد روهي د (دستارنامې) د معیارونو له مخې د اخلاقي ایډیال لپاره تر ټولو غوره ، ښه او عملي بېلګه په خپله (خوشال) بولي، چې د دستارنامې اکثره معیارونه (شل هنرونه او شل خصلتونه) یې په وجود کې لیدل کېږي، نو موږ هم د استاد روهي د تحلیل له مخې دې نتیجې ته رسېږو چې د خوشال د اخلاقي ایډیال یوه عملي بېلګه په خپله لوی خان خوشال خان دی او بس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((شاهنامهٔ احمدشاه ابدالي))

ویاؤنه ده که حماسه؟

((شاهنامه احمد شاه ابدالي)) د حافظ ګګل محمد مرغزي منظوم داستاني اثر دی، چیګ په هند کیګ ییګ د احمد شاه بابا د فتوحاتو او برياوو په باب ليکلی دی. دا اثر لومؤی حګل پر **۱۹۲۵**م کال د یو زر تګوکو په شمیګر د مشتاق احمد مشتاق په تدوین او د مولانا عبدالقادر په((پیګژند ګګلو)) چاپ شوی دی.

د مدون په وینا د دیګ اثر اصلي نوم((شاهنامه احمدیه))و، خو دوی ورته حګګه د ((شاهنامه احمدشاه ابدالي)) نوم غوره کؤ چیګ دیګ نوم ورسره أیګر اؤخ لګګاوه.

حافظ ګګل محمد مرغزي، دمرغز د کلي اوسیګدونکی و او د شاهنامیګ له متن خګخه داسیګ شګګاري چیګ دی د احمد شاه بابا د وخت سؤی او په جنګګونو کیګ د هغه له لشګکرو سره ملګګری و، دده په خپله وینا د دیګ شاهنامیګ د لیکلو حکم هم ورته پخپله د بادشاه(احمدشاه بابا) له خوا شوی و، دی وايي:

چیـــــګ فرمــــــان د شهریـــــارو
پـــــه زیـــــبا شګګلـــــی ګګفـــــتارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیــگ حــافظ دیــگ شاهنامــه کــه
پـــه جـــهان دیـــگ دا نامـــه کـــه
شاهنامـــه دیـــگ کـــه رنگگـــین
جـــــوؤ زیبـــــا در ثمـــــین
پکیـــگ حـــال دیـــگ د جـــهان وي
شگـــه کگنـــجونه دیـــگ عـــیان وي
شـــه مذکـــور دیـــگ کـــه د جنکـــگ
چیـــگ پریـــگ صـــاف شـــي دزؤه زنکـــگ
د بادشـــاه دیـــگ حـــال بیـــان کـــه
دا چیـــگ ســـیر بییـــگ پـــه جهـــان کـــه
د احـمـد شـــــــــــاه دُر دوران
پـــکیگ حـــال مـــیگ کـــؤ بیـــان.

حافظ مرغزي دا کتاب پر یو زرشپږ اویایم (۱۰۷۲) هگ ق کال بشپؤ کؤی دی. د کتاب په پای کیگ ددیگ خبریگ یادونه کوي او وایي چیگ دا شاهنامه ییگ د پشگتنو لپاره بشپؤه کؤیگ ده:

د پـــشگتنـو د پـــاره یـــاره　　ماخـــواري وکـــؤه بسیـــاره
کـــه شگگه وکؤیگ پریگ نـظر　　تــه بــه شیگر ســیگ د کـــــــــــــــــــــــشور
چیگ زرسل وو اویا کاله　　ســـن د هجـــر زمـــا لالـــه
شپږ تـه نور کؤه سره ضم چیـــگ تـــاریخ نـــه شـــي تریـــگ کـــم

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمـا عمر دی پنحگوس   خگـه لـه مـا وشـو افسـوس

پـه پورتنیو خگو بیتونو کیگ ددیگ اثر(شاهنامیگ) د لیکلو وجه او علت خگر کگند شول، خو اوس راحگو دیگته چیگ دا اثر د ادبي اثارو په کومو معنوي او شکلي أولونو یا انواعو کیگ حسابیگاِي؟ اکثره شاهنامیگ چیگ لیکل شوي په هغوی کیگ تـاریخي کیسـیگ، د پاچایـانو اتلـولي، تـوره او میگؤانـه او جنککـي پیگشـگیگ بیـان شـوي، نـو حگکـه خـو اکثـره شاهنامیگ په حماسو او یا هم په حماسي اثارو کیگ شمیگرل کیگاِي اوس چیگ زموإ تر بحث لاندیگ موضوع د ((احمد شاه ابدالي شاهنامه)) ده، پـه دیـگ کیـگ لـه خگو پوشـگتنو سره مخامخیگاِو او یا هم خگو پوشگتنو ته باید حگواب ورکؤو، تر تگولو د مخه کیگدی شي دا پوشگتنیگ مطرح شي چیگ ایا دا شاهنامه ویاؤنه ده که حماسه؟ یو حکایتي داستان دی که حماسي نظم یا شعر؟ د کوم یو معنوي أول خصوصیات په کیگ زیات دي؟ د فـورم لـه مخیـگ پـه کـوم أول نظمونـو کیـگ راحگـي؟ ایـا د حماسیگ د لیکلو لپاره مناسب فورم دی که نه؟ ایا نورو شاعرانو هم د شاهنامیگ د لیکنیگ لپاره له دیگ أول فورم خگخه کار اخیستی که نه؟ او که اخیستی ییگ وي وجه ییگ خگه ده؟ خو ددیـگ تگولـو پوشـگتنو پـه منحـگ کیـگ دوه پوشـگتنیگ چیگ تر نورو زیاتیگ مطرح دي دادي چیگ دا شاهنامه ، ویاؤنـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده که حماسه؟ ددیگ لپاره چیگ دیگ پوشگتنو ته معقول او مناسب حگوابونه پیدا کؤو ، شگه‌به‌دا وي چیگ د حماسیگ پیگژندنیگ د اصولو او معیارونو په‌رنگا کیگ د ا اثر مطالعه او تحلیل کؤو:

((حماسه په ادبي أولونو کیگ أیگر لرغوني أول دی. په حماسه کیگ تر تاریخي دورانه‌وؤاندیگ زمانیگ وقایع راغلي وي او په حقیقت کیگ د لومؤنیو زمانو کگزارش دی. حماسه په‌هغه‌دوران کیگ د یوه ملت ارمانونه بیانوي چیگ تاریخ، اسطوره، خیال او حقیقت تگول پکیگ سره ککأیگإي)).

حگینیگ کسان کله کله په ادبي خگیگؤنو کیگ د حماسیگ، حماسي شعر او ویاؤنیگ (فخرییگ) تر منحگ توپیر نه کوي، په داسیگ حال کیگ چیگ دا دریگ واؤه جلا جلا معنوي أولونه دي، توپیر سره لري((حماسه د ادبیاتو په موضوعي یا معنوي أولونو کیگ یو أول دی، چیگ د یو ملت، قوم، قبیلیگ یا شخص د میگؤانیگ او توریگ کیسیگ او جنککي کارنامیگ په حکایتي أول بیانوي، هر أول جنککي او حماسي اشعار حماسه‌نه شي جوؤولای، که‌خگه‌هم حماسه‌له حماسي او جنککي اشعارو خگخه جوؤیگإي، خو هر حماسي شعر یا ویاؤنه حماسه‌نه‌ده.د حماسیگ یو شرط دادی چیگ پیگشگیگ په کیگ په‌داستاني أول بیان شویگ وي)) خو په حماسي شعر او یا هم ویاؤنه کیگ دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرط حتمي نه دی. یو رزمي شعر کیگدی شي هیگخگ اتل ونه لري او شاعر خپله خلک د رزم او جنگگ خوا ته راوبولي او په ویاؤنه کیگ هم یو شاعر کولای شي د خپل حگان پر بریاوو او یا هم د خپل تگبر پر بریاوو او لاسته راوؤونو وویاؤي، لکه د امیر کروؤ شعر چیگ د خپل حگان د اتلولیو په باب ویاؤ کوي، په حماسي شعر او ویاؤنه کیگ مهمه نه ده چیگ شعر دیگ داستاني او یا حکایتي بنگه ولري په ویاؤنه یا حماسیگ کیگ دا هم مهمه نه ده، چیگ یو شاعر دیگ لرغونیگ زمانیگ ته لاؤ شي او د هغو پیگشگو بیان دیگ وکؤي، خو حماسه کیگ بیا د لرغونو پیگشگو بیان هم راحگي. د دوکتور سیروس سمیسار په نظر:
((حماسه قدیمترینه او مهمترینه ادبي نوع ده چیگ د قبل التاریخ زمانیگ تاریخ بیانوي.))

((خگنکگه چیگ حماسیگ دأیگرو لرغونو او لومؤیو وختونو خاطریگ دي، نو په دیگ حساب د شفاهي کیسو او نکلونو په شکل سینه په سینه رانقل شوي او تر هغیگ چیگ په یوه زماني مقطع کیگ بیگ خگوک لیکلو ته پیدا شوي او لیکلي بیگ دي.))

د ادبپوهانو په نظر د نؤة په حماسو کیگ حگینیگ داسیگ خصوصیات شته چیگ هغه د نؤة په اکثرو حماسو کیگ مشترک دي او حگینیگ داسیگ حگانکگؤتیاویگ هم شته چیگ هغه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

همغيګ يويګ ژبيګ په حماسو پوريګ محدوديګ دي پشګتو حماسيګ د نؤة د حماسو د عامو حګانکګؤنو تر خګنکګ حګينيګ دا سيګ حګانکګؤتياويګ هم لري چيګ هغه د نؤة په نورو حماسو کيګ نه تر سترکګو کيګإي، دا حګانکګؤتياويګ د پشګتنو د عام کلتور تابع دي او له همديګ کلتوري، قومي، قبيله يي تعاملاتو بيګ ا لهام اخيستى دى.

دا أول خصوصيات بيا د نؤة د نورو ژبو په حماسو کيګ نه تر سترکګو کيګإي او يا هم لإ تر سترکګو کيګإي، اوس راحګو ديګته چيګ د حماسيګ د عامو خصوصياتو له جمليګ خګخه کوم خصوصيات تر زياته او کوم خصوصيات تر کمه بريده پر (احمد شاهي شاهناميګ) د تطبيق وؤدي؟

١- د حماسيګ په عامو حګانکګؤتياوو کيګ يوه دا ده چيګ ((د جنکګ، بهادرة، ميګؤانيګ، پهلوانة او شهسوارة کيسيګ په کيګ راغلي وي))

د پورتني معيار له مخيګ که موإ (احمد شاهي شاهنامه) ارزوو، نو په ديګ معيار خو پوره حګکه ده چيګ د احمد شاه بابا په شمول د هغه د لشګکرو د بيګلابيګلو لشګکر مشرانو د توريګ، بهادرة او جنګګي اتلوليو کيسيګ په کيګ بيان شوي دي.

مثلاً د شالامار باغ د جنګګ داستان دا سيګ بيانوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

شگه حگوانان دیگ شي تیار ازمــوده د جنکــگ پــه کـــار
پــه دا لــور د شـــالامـار چیــگ ازبــک هــم د حـــصار
د راوي پـــه دا کگفتـــار د قرغـــز حگوانــــان تیـــار

۲- د حماسـیگ یـو ه بلـه حگانکگؤنـه دا ده چیـگ حیوانـات پـه کیگ ستر نقش لري، حتی کله کله دا نقش أیگره اخلاقي بنگه هم لري، په دیگ شاهنامه کیگ هم د آسانو او فیلانو یادونه شویگ او جنکــگ کیــگ د هغــوی رول پــه ککوتــه شــوی او خپلیــگ لشگکریگ بیگ له بازانو سره تشبه کؤي، خو لکه د نورو حماسو پـه شـان حیوانات پـه دیـگ اثـر کیـگ هغـه رول نـه لـري لکـه پـه نورو حماسو کیگ چیگ خارق العاده رول لري.

۳- د حماسو یو ه حگانکگؤنه دا ده چیگ اتلان په کیگ له هیولاوو او وحشتناکو حیواناتو سره مقابله کوي.

پـه احمدشاهي شاهنامه کیـگ سره لـه دیـگ چیـگ وحشـتناکو حیوانـاتو سـره د انسـانانو تـن پـه تـن جکگؤیـگ کیسـیگ نـه دي راغلـي، خـو پـه جکگـؤه کیـگ أیگـر حگایـه د جنککـي وسـیلو پـه توکگه د حیواناتو یادونیگ راغلـي، خـو ددیـگ پـر حگای د خپلـو لشگکرو د اتلانو أیگر توصیف شوی او د حماسیگ هغـه بلـه خوا بیگ پوره کؤیگ چیگ تر حده زیاته مبالغه په کیگ وي، لکـه غلـو او اغراق، مثلاً لـه درانو لشـگکرو خگخـه د صمد خـان یادونـه کـوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چيګ د خپل ورور (شفيق) په مرګ ييګ سينه کباب وه، خو بيا ييګ هم پر د شګمن سختيګ حمليګ کوليګ او هغوی ييګ تار و مار کؤل او يا هم د نورو جنګګياليو يادونه

۴- په حماسه کيګ ياد شوي بوتګي، ونيګ او ميګويګ زياتره جادويي او خارق العاده خصوصيات لري.

د حافظ ګګل محمد مرغزي په اثر (احمد شاهي شاهنامه) کيګ سره له ديګ چيګ د حماسيګ ګګنګ شميګر خصوصيات لري، خو د ونو، بوتګو او ميګوو د داسيګ کوميګ خاصيګ خارق العاده پيګشګيګ کيسه يا داستان په کيګ نه دی راغلی چيګ د سؤي پام حګان ته واؤوي.

۵- د حماسو اتلان معمولاً ما فوق الطبيعي انسانان شګودل کيګإي.

په ديګ شاهنامه کيګ انسانان ما فوق الطبيعي انسانان نه دي شګودل شوي، خو د هر جنګګ د داستان اتل طبعاً تر عادي انسانانو لوؤ شګودل شوی دی. خو دا لوؤتيا دومره نه ده چيګ افسانه يي بريد ته ورسيګإي.

۶- د حماسو د اتلانو کارونه اکثره خارق العاده وي او د منطق په تله نه تلل کيګإي.

د مرغزي په احمد شاهي شاهنامه کيګ د اتلانو کارونه د منطق له معياره دومره لريګ نه دي خو داسيګ هم نه دي چيګ سل په

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلو کیگ دیگ له منطق سره برابر شي، د فرعي اتلانو رول هم له عادي منطقه وحگي او هغه مهال چیگ د جنکگ کوم حالاتوو او سیاسي تاریخونو ثبت کؤي، تر هغو معیارونو لوؤ دي.

۷- د حماسو اتلان د خپل ژوند په برخه کیگ له خپل یو ضد قهرمان سره مخامخیگاِي.

په دیگ منظوم داستان کیگ طبعاً قهرمانان له خپل ضد سره مخامخ شوي، خو په دیگ شاهنامه کیگ مرکزي اتل احمد شابابا دی چیگ فتوحات د هغه په امر تر سره کیگاِي، خو دی په مستقیم أول له خپل کوم ضد اتل سره نه مخامخیگاِي او نه په دیگ داستان کیگ دده د معادل کوم اتل یادونه شویگ ده، البته د احمد شاه بابا د لشگکرو قومندانان له خپلو معادلو قومندانانو سره مخامخیگاِي او هغوی ته ماتیگ ورکوي لکه د احمد شاه بابا د لشگکرو قومندانان حاجي جمال، صمد خان او نور چیگ د هندوستان د لشگکرو له حگینو قومندانانو لکه منو، خسرو، شهنواز او نورو سره مخامخیگاِي او له یو وزیر سره تن په تن جکگؤه کوي، حاجي جمال چیگ د درانو لشگکرو مشر دی په دیگ اثر کیگ راغلي چیگ عسکر ییگ د مستو خوني فیلانو په شان د دشگمن پر لشگکر حملیگ کولیگ، په دیگ جکگؤه کیگ د هندوستان د وزیر پر سر د توپ کگولهٔ لککگیگاِي او زیگر وزبر کیگاِي، دیگ جنکگ کیگ چیگ د هند کوم لشگکر راغلی و هغه د درانو له خوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

تګـول زیګـر وزبـر شـو. د همـدیګ جنګـګ پـه خـاطر کلـه چیـګ احمد شاه بابا د سر هند پر لوري د تګګ نیت وکؤ نو د جنګګ تدبیر بییګ ونیو:

چیــګ تــدبیر وشــه د جنګــګ
تمـــام ورک شــــه د زؤه زنګــــګ
تمــام فــوج پـــه جنګــګ تــیار
ســـپین بازونـــه شـــوه د شـــګکار
لــــــه لاهــــــوره شـــــو روان
پـــــــه دا لار د هندوســـــــتان

۸- د حماسو اتلان اکثره په یوه اوإده او خطرناک سفر وحګي.

احمد شاه بابا (د احمد شاهي شاهنامیګ) د اتل پـه توګګـه د هندوستان پر یوه اوإده سفر وحګي، د هندوستان تـر فتحیـګ وروسته مشهد ته حګي، د مشهد واکمن بییګ تابعدار کیګإي او بیا نیشاپور تـه مخـه کـوي، هلتـه لـه یـوه سـخت ژمـي سـره مخامخیګإي، خو دی په خپل تدبیر مخکیـګ تـر دیـګ چیـګ د ژمي یخني بییګ لشګکریګ تباه کؤي، له نیشاپور خګخه لشګکر کندهار ته لیګإي او له مرګګه ژغورل کیګإي، دا ژمي دومره سخت و چیګ أیګر کم ژوندي موجودات ورخګخه پاتیګ شول.

۹- د حماسو اتلان أیګریګ کارنامیګ کوي چیګ زیاتره ملي او معنوي ارزشګتونه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په احمد شاهي شاهنامه کې هم چېرې د جنګ کوم داستانونه راغلي هغه اکثره ملي او اسلامي ارزښتونه لري، ملي ارزښت يې په دې کې و چې د هغه وخت د شاو خوا دولتونو او زورواکو ښکېلاک يې ختل يې ځای ځای ياد خوندي کاوه او هغه جنګونه چې دوی په نورو هېوادونو کې کول، که هغه يې هلته نه وای کړي، نو دا جنګونه به يې په خپل هېواد کې کول، د هغه وخت سياسي او نظامي خصوصياتو ته په کتو، چې هېڅ چا هم په خپل ځانګړي ډول مستقل او قوي کېدای نه شو زغملای، که احمد شاه بابا خپل هېواد غښتلی او يو موټی کړی نه وای او د غليمانو نيتونه او قوتونه يې تر هېواده لرې خنثی کړي نه وای، نو جنګ به د افغانانو په کور کې بل شوی وای.

احمد شاه بابا د خپل جنګي تدبير تر څنګ يو سوله دوست، زاهد او صوفي مشر و. د يو مشهور روايت له مخې يو وخت يې د کندهار ښار د ساتنې لپاره دفاعي ديوال شروع کړ، نو مور يې (زرغونې انا) ورته وويل چې زويه دا څه کوې؟ هغه ورته وويل چې د ښار د دفاع لپاره ديوال جوړوم، هغې ورته وويل د ښمن چې تر ښاره راغی نو بيا دفاع مانا نه لري، د ښمن بايد له ښاره لرې له منځه يوسې. دې خبرې د احمد شاه بابا په ذهن کې تغير راووست او په هغو سيمو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خطر ته متوجه شو چیگ خطر تریگ راولاؤیگدلای شو. حگینیگ
تنکگ نظره متعصبین د احمد شاه بابا پراخو فتوحاتو ته د کینیگ
په سترکگه کگوري، واقعیتونه تحریفوي او وایي چیگ ضرورنه و
هغه نوریگ سیمیگ فتح کؤیگ وای، حگینیگ نور بیا حگان د
وطن أیگر "خواخوإي" کگنگي او وایي چیگ احمد شاه بابا باید
کورنیو اصلاحاتو ته أیگره پاملرنه کؤیگ وای نظر فتوحاتو ته ! خو
هغه تاریخپوهان او تگولنپوهان چیگ د احمد شاه بابا د زمانیگ
تگولنیز، سیاسي، اقتصادي، پوحگي، مذهبي، کلتوري او نور
حالات ورته شگه معلوم دي، هغوی د هغه وخت د سیاسي
تگولنیزو تعاملاتو په رنگا کیگ د احمدشاه بابا تدبیر او عمل ته
په أیگره درنه سترکگه کگوري او افرین ورته وایي، د دوی د نظرونو
د یووالي نتیجه او نچوؤ دا دی چیگ احمدشاه بابا په خپلو
فتوحاتو کیگ دا ستر بریالیتوبونه لاسته راوؤل چیگ بییگ په
کوردننه بیگلابیگلیگ افغاني قبیلیگ د ملت او مملکت په
لوشگي کیگ سره راتگولیگ کؤیگ اودوی ته بییگ د داخلي
اختلافونو د را برسیگره کولو فرصت او مجال ورنه کؤ، بل بییگ
شاوخوا غلیمان دومره کمزوري کؤل چیگ دده رامنحگته کؤی
دولت بییگ أیگر موده له کگواشگه خوندي پاتیگ شو. د احمدشاه
بابا د فتوحاتو ملي ارزشگت همدا و چیگ زموإ تگولنیگ ته
بییگ درلود، ددیگ تر خگنکگ احمدشاه بابا یو صوفي مشربه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـر اسـلام مـین پاچـا و، د شـاوخوا تګولـو مسـلمانانو ورخګخـه د مرسـتیګ هیلـه وه، پـه همـدیګ خـاطر د بخـارا مسـلمان پاچـا ورخګخـه د تزاریـانو لـه ظلمـه د خلاصـون غوشـګتنه وکـؤه، دهنـد د مسلمانانو مشر شاه ولي الله ورخګخه له مرهتګیـانو خګخـه د هنـد د مسلمانانو دخلاصـون هیلـه وکـؤه او احمـد شـاه بابـا دا دواؤه کارونـه ترسره کـؤل، یانیـګ احمد شـا بابـا د اسـلام د بـري پـه خـاطر هـم زیاتـه اتلولي وشګوده، د ایران پر لوري لشګکرکشي هم پـه دیـګ نیـت وه چیـګ د ایـران د سیاسـي او مـذهبي نفـوذ مخنیـوی وکـؤي او کـه چیګریـګ بیـګ دا کـار نـه وای کـؤی، نو د دیـګ احتمـال و چیـګ ایرانیان د نادرافشار او ککرکګین د وختونو پـه شـان بیـا افغانسـتان د خپل ظلم تر سیوري لاندیګ راولي. تر احمد شاه بابـا د مخـه دوران تاریخ لیکونکو تـه معلوم دی چیـګ خګـو مره ظلم پـر دیـګ خـاوره واکمـن و، حـافظ ککـل محمـد مرغـزي هـم پـه خپـل اثـر کیـګ تـر احمد شاه بابا دمخه د نادر افشار د ظلم کیسـه کؤیـګ ده او فکـر کـوم چیګ د همدغه یوه حالت بیان هم کولای شي په دیګ برخه کیـګ د معترضینو غرضي پوشګتنو تـه یو شګه حګواب شي. مرغزي په احمد شاهي شاهنامه کیګ وایي:

هـلاکـــو صـــفت عـــیان شـــه
نمـــو دار پـــه دا جهـــان شـــه
پـــه شـــکست بـــلند شـــه اور

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاص تریگ نه شو د چا کور
سند ییگ درست زیگروزبر که
بیگ بالینه ییگ بستر که
په هر ملک په هر دیار
دده ظلم و بسیار

خو د نادر افشار تر مرکگ وروسته د احمد شاه بابا په باب وايي:

احمد شاه دُر ابدار
په جلوه شه نمودار
چیگ لباس ییگ سلطاني و
مرصع په خاقاني و
دا جامه شوه په دده جوؤه
د قسمت په حگای کیگ یوؤه

۱۰- د حماسو اتلان تن په تن جنگگونو کیگ له بیگلا بیگلو وسلو خگخه کار اخلي لکه نیگزه، خنجر، توره، غشي، لیندة او نور ، د جنکگ په اوزارو کیگ غولونه او فریگب هم شامل دي په احمد شاهي شاهنامه کیگ پر پورته ذکر شویو جنگگي وسايلو سربیگره د جنکگ له عصري وسايلو لکه توپونو خگخه هم کار اخیستل شوی او د سرهند په یوه جکگؤه کیگ دهند یو وزیر د توپ په ککگولة الوزول شوی و ، خو جعل، تذویر، فریگب او غولونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیګ په اکثرو حماسو کیګ ییګ یادونه راغلیګ ده ، دیګ کیګ هم له دیګ اوزارو خګخه کار اخیستل شوی دی.

په احمد شاهي شاهنامه کیګ یو داستان داسي ګ راغلی دی:
کله چیګ احمد شاه بابا ظل سبحاني د لاهور خواته متوجه کیګإي او د هغه حګای د نیولو نیت کوي، نو هلته یو شخص د شاهنواز په نامه چیګ أیګریګ لشګکریګ او جنګګي وسایل لري، احمد شاه بابا ته د مرستیګ وعده ورکوي، خو د احمد شاه بابا لشګکر، بابا ته وویل که شهنواز درغلي وکؤي، نو موإ به بیا خګه وکؤو؟
احمد شاه بابا خپلو لشګکرو ته په حګواب کیګ وویل:

که خلاف که شهنواز
دی به شي په غم ګداز
چیګ اقبال لرم بلند
و هر چا وته خګګرګګند

وروسته شهنواز سره داسیګ فکر پیدا شو ، چیګ د احمد شاه بابا لشګکر کم او بیګ تجربه دی، خزانیګ او وسلیګ نه لري، نو راحګه د جنګګ تیاری ورته ونیسه، ګګوندیګ که فتح دیګ نصیب شي، نو هماغه و چیګ د جنګګ تیاری ییګ ونیو.

د شاهنواز ګګوره بد قول
په دا قول وکؤه بول
ده ویګ اسباب لرم د جنګګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو نواب شهنواز خان هغه راز چيگ تر ديگ وخته ييگ په پرده كيگ ساتلی و ، هغه راز خگر كگند كؤ او جنكگ ته ييگ تياری ونيو ، دا جككگؤه د (شالامار) په نامه ياديگإي، په ديگ جككگؤه كيگ شهنواز ماتيگ خوري، لشگكر ييگ تار و مار كيگإي او داحمد شاه بابا لشگكريگ بريالة كيگإي

په جككگؤه كيگ د فريگب او درغلة بله بيگلكگه دا ده كله چيگ احمد شاه بابا له هند خگخه كندهار ته متوجه كيگإي، د (منو) په نوم يو شخص او د هغه (وزير) زوی چيگ پخوا ييگ جنكگ كيگ ماتيگ خوؤليگ وه، د هند د يو واكمن (خسرو) له خوا ورته ويل كيگإي، چيگ تا به د لاهور حاكم كؤو ، (منو) په أيگره خوشالة لاهور ته راغی او غوشگتل ييگ كابل او كندهار ته هم لاؤ شي. خو ديگ وخت كيگ احمد شاه بابا له هندوستانه د كابل پر لوري خطر ته متوجه كيگإي، نو له كندهاره د هندوستان پر لوري حركت كوي، كله چيگ پنجاب ته داخليگإي، نو پر د شگمنانو ماتم راحگي، د (منو) لشگكر ماتيگإي ، سره له ديگ چيگ (اووه زره) سكان ييگ ملاتؤ ته راغلي وو ، خو بيا ييگ هم ماتيگ وخوؤه. (منو) چيگ كله د جنكگ حالات وليدل چيگ تگول پنجاب تباه كيگإي، نو سوليگ ته ليگوال شو ، نو احمد شاه بابا ته ييگ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایلچي(استازي) پهلاس پیغام راولیګاږه، احمدشاه بابا دا سوله قبوله کړه، (منو) ییګ وباشګه او دیګ سره (منو) زیات خوشاله شو. (منو) د هندوستان د والي په توګه پاتیګ شو، خو (منو) ته ییګ دا وویل که له تابعدارة خګخه دیګ سرغړونه وکړه، نو بیا به تګول پنجاب تباه شي.

تر دیګ وروسته احمدشاه بابا د مشهد په فکرکیګ شو، کله چیګ د (مشهد) پر لوري رهي شو، نو دهغه حګای واکمن (شاه رخ خان) أیګر وارخطا شو او احمدشاه بابا ته ییګ یو استازی ورولیګاږه او وییګ ویل که مواږ معاف کړي. تر دیګ وروسته دا احمد شاه بابا لشګکرو (نیشاپور) ته مخه وکړه خو دیګ وخت کیګ یو سخت ژمی راغی، احمدشاه بابا په دیګ خاطر چیګ په ژمي کیګ ییګ لشګکر تلف نه شي، بیګرته د کندهار پر لوري وخوحګیګد.

دا ژمی أیګر سخت و ان تر دیګ چیګ اکثره ژوندي موجودات ییګ تباه کړل، دیګ کیګ د هند والي (منو) دا سیګ فکر وکړ چیګ د احمد شاه بابا لشګکر په نیشاپور کیګ تر واورو لاندیګ شو، نو خګه ضرورت دی چیګ باج او خراج ورکوم، شګه دا ده چیګ مخالفت ییګ وکړم، (منو) خپل لشګکر ته هم أیګر فریاد وکړ، هغو تګولو ورته أیګریګ لافیګ ووهلیګ چیګ مواږ ستا ملاتړ کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا له خوا (خانجان) ته امر وشو چیګ دیګ جنګګ ته لاړ شي. د دیګ جنګګ له امله پر لاهور سخته قحطي راغله او خلک أیګر په تنګګ شول، بالاخره د (منو) لشګکرو ماتیګ وخوړله او (منو) وتښګتیګد، خو بیا ییګ خپله پوښه ومنله او دربار ته په ننواتو راغی، نو شهریار (احمد شاه بابا) هغه وباښګه

د بادشــــاه شــــه دا فرمــــان
چیـــګ ســـردار بـــه شـــي روان
د مـــنو تقصـــیر معـــاف شـــه
کـــه بـــلند تـــر کـــوه قـــاف شـــه
چـــیګ اخـــلاص و د ســـردار
منـــو راغـــی پـــه دربـــار
پـــه خـــلعت د شـــاه ممتاز شـــه
پـــه جـــهان کیـــګ سرفراز شـــه

کله چیګ بیا لاهور د احمد شاه بابا د لشګکرو په لاس فتح شو نو هلته بیګرته ژوند له سره پیل شو او شګیګر ازي رامنځګته شوه.

چـــیګ فـــارغ شـــو شهریـــار
پـــه رونـــق شـــو تمـــام کـــار
پـــه تـــنظیم راغـــی لاهـــور
کګلـــستان شـــه پـــه هـــر لـــور

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغـه راز پـه دیـګ شـاهنامه کیـګ دجمناترخګنکـګ جکګـؤه، دشاهجهان- اباد تاراج کیګدل، شاهدریګ ته تککګ، د پاني پت د جنکګ داستان او د نورو جنکګونو بیانونه هم راغلي دي.

له نواب ناصرخان سره د جنکګ داستان هم راغلی دی، سره لـه دیـګ چیـګ هغـه سره اتـه زره قزلبـاش هم ملکګري وو، خو بیا هم افغاني لشګکرو ماتیګ ورکؤه.

۱۱- پـه حماسیـګ او حماسي شـاعرة کیـګ معمولاً د کـلام لفظي شـګکلا تـه أیګره پاملرنـه نه کیګإي او د مانـا پـر انتقـال أیګـر زور راوؤل کیګإي، خو کله کله کلام حګینیګ داسیګ برخیـګ هم لري چیګ هنري خوا ییګ هم د پام وؤ وي.

پر احمد شاهي شاهنامه هم همدا معیـار تطبقیګإي، ددیـګ اثـر اکثـره بیتونـه لـه ژبني پلـوه هنري یـا لفظي شـګکلا نـه لـري، حګینـو حګـایونو کیـګ وزنـي سـتونزیګ او تیګروتنیـګ هم لـري، اکثـره بیتونـه ییـګ سـپوره او وچ دي، خـو حګینیـګ بیتونـه داسیـګ هم دي چیګ هنري جوهر لري او لفظي شګکلا پـه کیګ شګکاري لکـه دا لاندیګ بیتونه:

چـــیګ وچـــا تـــه مـــخ کـــه غـــم
وچـــــوي د زؤکګـــــــي نـــــــم
خګـــــه دی غـــــم کګـــــوره بـــــلا
نـــــه پـــــریګإدي د هـــــوش کـــــلا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیــــګ روان شـــــه ستاســــیګ رور
د فـــــنا پـــــه بادشـــــه ســــور
و دانـــــا تـــــه دنـــــیا خـــــس ده
پـــه خګــو ورحګیـــګ د هـــر کــس ده
نـــــه مظبـــــوط لــــــري بنیـــــاد
چـــــیګ بنایـــــیګ ده پـــــه بـــــاد...

پـه احمد شـاهي شاهنامه کیـګ حـافظ کګل محمد مرغـزي د جنکګ د هر داستان په پیل کیګ بیګلابیګل مسایل مطرح کؤي، اکثره دیني مسایل، بیابیګ یوه جنکګي پیګشـګه، پـه پای کیـګ بییګ خپل لقب یا تخلص (حافظ) یاد کؤی ، د حګان او خپـل شعر ستاینه بییـګ کؤیـګ ده، دا یادونه بیا بیا تکرار شویګ ده. خګو بیتونو ته بییګ د بیګلګګیګ په توګګه وګګورئ:

زمـــا شـــعر تـــه کـــه خګـــوک ګګـــوري
د بـــــاران پـــــه دود بـــــه اوري
ســـوؤ مـــزاج بـــه بییـــګ کانـــدي اور
پریـــــګ بـــــه راشـــــي د عشـــــق زور
پـــه مـــزاج بـــه بییـــګ راســـي جـــوش
نـــه بییـــګ عقـــل وي نـــه هـــوش

همداسیګ أیګر حګایه د خپل شعر ستاینه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فورم له پلوه دا منظوم داستان یوه مثنوي ده، چیک معمولاً د اوإدو حماسو، تاریخي کیسو او یا هم پیگشگو د بیان لپاره کارول کیگإي، فردوسي هم د خپلیگ شاهنامیگ لپاره له همدیگ فورم خگخه کار اخیستی دی.

حافظ ککگل محمد مرغزی هم د احمد شاهي شاهنامیگ د لیکنیگ لپاره مثنوي فورم حگککه غوره کؤی چیگ همدا فورم د اوإدو پیگشگو د بیان صلاحیت لري له حگینو برخو او حگایونو پرته نوره دا مثنوي په (۷) خگپو کیگ ویل شویگ ده. لفظي شگکلا په کیگ دومره نه شته، د کلام موضوع ته ییگ د کلام شگکلا په انأول زیات ارزشگت ورکؤی دی، چیگ دا خصوصیات په نورو حماسو کیگ هم شته پر دیگ حماسه نوریگ خبریگ هم کیگدی شي خو بیا هم که په مجموعي أول خگوک احمد شاهي شاهنامه ارزوي په دیگ اثر کیگ د حماسیگ خصوصیات تر بل هر معنوي أول زیات لیدل کیگإي، البته د یویگ شگیگ حماسیگ تگول خصوصیات پر یویگ حماسیگ هم سل په سلو کیگ نه شي تطبیقیگدلای، عام نظر او حکم دادی چیگ هر هغه اثر چیگ د حماسیگ زیات خصوصیات پوره کؤي، نو د حماسو په أله کیگ شمیگرل کیگإي. احمد شاهي شاهنامه هم د نورو معنوي أولونو ؛ ویاؤنیگ او ویرنیگ په انأول د حماسیگ زیات او غالب خصوصیات لري، نو حگککه ییگ حماسه کگنگلای شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لغمان کې د شولو کر

دا لیکنه چې په انګازه مجله کې چاپ شوې ده، د معلوماتي انشاء یوه بېلګه ده، هغه ځوان لیکوال چې غواړي معلوماتي او تشریحي لیکنې وکړي دا او دېته ورته لیکنې ورسره مرسته کولای شي. دا لیکنه هنري او ادبي ارزښت نه لري خو د یوې ټاکلې موضوع د سپړنې لارې چارې په ګوته کوي. ځوانو لیکوالو ته د معلوماتي لیکنو د برابرولو په برخه کې یوه بېلګه ګڼل کېدی شي.

د افغانستان په مهمو کرنیزو محصولاتو کې یو هم (شولې) دي چې وریجې ورڅخه لاسته راځي. شولې اکثره په هغو ګرمو سیمو کې کرل کېږي، چې پرېمانه اوبه لري، د شولو کرنه او له هغوی څخه بیا د وریجو لاسته راوړنه یوه اوږده پروسه ده، چې بزګر تر بل هر کرنیز محصول ډېر زیات زیار او زحمت ته اړباسي. زه دلته غواړم د هېواد له هغو ولایتونو او سیمو څخه چې شولې په کې کرل کېږي او بیا پر وریجو بدلېږي، یوازې په لغمان ولایت کې دا بهیر په ترتیب سره تشریح کړم. په دې لیکنه کې به د شولو د کښت پر څرنګوالي سربېره د شولو او وریجو پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډولونو او همدارنګه د وریجو د پخولو پر څو ډولونو هم رڼا واچوم:

۱- د شولو بزغلی: د شولو درشې پر مهال یو معین مقدار شولې (د ځمکې د ضرورت په اندول) بېلبېږي او په ځانګړي جوال یا بوجیو کې ساتل کېږي. تر شپږ میاشتني ځنډ وروسته د لمریز کال د ثور میاشتې په لومړیو کې په داسې یوه ځمکه کې چې همدا مهال ورته کولبه شوې، دواله شوې، منډاوو شوې وې او اوبه په کې ډنډ وي، د غنمو د کښت په شان شیندل کېږي، خو په دې تفاوت چې د شولو بزغلي زیات ګڼ شیندل کېږي ان تر دې حده چې نږدې ټوله ځمکه په شولو پوښل کېږي.

۲- د بزغلي د رسېدو وخت: د بزغلي کښت چې د ثور میاشتې په لومړیو لسو ورځو کې ترسره کېږي په عمومي ډول د څلوېښت ورځو په شاوخوا کې موده نیسي او معمولاً د جوزا تر شلمې او یا لږ څه وروسته نېټې پورې رسېږي، په دې کې یو یا دوه ځلي کیمیاوي کود هم ورکوي. د شولو بزغلي ودې دا مهال نږدې پینځه ویشت د برش سانتي متره وي.

۳- د شولو د کښت مهال: د جوزا د میاشتې په بهیر کې د شولو د کښت لپاره ټوله ځمکه تیاره شوې وي. مانا دا چې ځمکه لومړی کولبه او بیا دواله شوې وي. په لغمان کې ځمکه لاتر دې وروستیو وختونو پورې اکثره د غویو په واسطه کولبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدله. یو ازي په وروستیو دوه درې کلونو کې د غویو د کولبې ترڅنګ د ماشین یا تراکتور په واسطه کولبه هم دود شوې ده، کله چې ځمکې تر کولبې وروسته د جوزا تود لمر وخوړ نو په اصطلاح ټولې ناروغۍ یې له منځه لاړې، د جوزا په وروستۍ لسیزه معمولاً د جوزا تر شلمې نېټې وروسته نهالونه پیلېږي.

۴- د شولو نهالونه: د جوزا په وروستیو کې اکثره ځمکې نهال ته تیارې وي، د نهال د تیاري وروستۍ مرحله پر ځمکې د اوبو سورول او تر هغې وروسته، منډاوو دی، منډاوو داسې یوه وسیله ده چې زیاتره د توت له لرګي څخه د نږدې یو متر په عرض او د دوه مترو په اوږدوالي او د نږدې لسو سانتي مترو په پنډوالي جوړېږي، په لاندینۍ برخه کې د لوټو د ماتولو لپاره د اوو یا لسو غاښونو په اندازه غاښونه هم لري، د غویو تر شا تړل کېږي او ډنډ شوی پټی پرې اوارېږي، له منډاوو سره نږدې هم مهال د پټي پولې هم جوړېږي، نوې ختمې پرې اچول کېږي چې دې ته (تپیاري) وايي، تپیاري له پټي سره دا مرسته کوي چې اوبه پکې په دایمي ډول ایسارې کړي، پر کومه ورځ چې پټی منډاوو شو پر همغه مازیګر د بزغلي له پټي څخه بزغلی ایستل کېږي او د لاسي ګېډیو په شان ګېډۍ ګېډۍ تړل کېږي، که چېرې پټی نږدې وي، نو د بزغلي ګېډۍ په لاسونو او که چېرې لرې وي نو په کجاوه کې وړل کېږي او هلته پر همغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مازيګر په ټاکلي اندازه، په پټې کې وېشل کېږي. د نهال لپاره معمولاً اشرګر، چې په کليوالي اصطلاح ورته (انشرګر) يا انشروالا وايي موجود وي، نهال کې اشر يو حتمي کار ګڼل کېږي، چې د کلي اکثره ځوانان، تنکي ځوانان او سپين ږيري په کې ګډون کوي. د سهار تر لمانځه وروسته نهال شروع کېږي او ضرور يې تر غرمې خلاصوي، نهال ټول په لاس کېږي او په ډېر سرعت سره ترسره کېږي، نهالګر په منظم ډول يو د بل ترڅنګ ولاړ وي او تر يوه متر زيات اندازه ساحه رانغاړي، نهال په ډېر شوق او ذوق پرمخ ځي او د بزغلي هغه ګېډۍ چې مخکې تر مخکې تقسيم شوې وي، پرله پسې خلاصېږي، که کوم پټي کې د بزغلي کمی احساس شي، نو د بزغلي مسول کس چې هغه په نهال کې برخه نه اخلي او پټي ته بزغلي رسوي، د هغه کمی پوره کوي. د سهار د چای تر مهال پورې چې هوا خورا ملايمه وي نهال ښه په درز کې روان وي، سهار اته، اته نيمې بجې په پټي کې د کومې ونې يا انځر تر سيور لاندې سباناري کې چای او شړومبی حتمي وي او ددې ترڅنګ تازه انځر، مستې، پنېر، د پنېر اوبه او ځينې نور ملحقات هم ورسره مله وي. د تناره پرېمانه ګرمه ډوډۍ پر دسترخوان خوره وي او نهالګر چې خورا اشتاه نيولي وي، په دومره خوند ډوډۍ خوري چې سړی ورته حيرانېږي، تر سباناري وروسته نهال بيا پيلېږي او تر غرمې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوام کوي، دا مهال نهالګر په خپل منځ کې په لوړ او از یوه نیمه سندره هم وايي، اکثره یو نیم سروکی وايي او یوه یوه لنډۍ یې په منځ کې تاووي. کله کله د دوو کسانو ترمنځ لنډۍ تبادله کېږي او په دې ډول د نهال ګرمي او سختي په خوند سره پایته رسېږي. د غرمې ډوډۍ چې معمولاً یو یا دوه وطني چرګان په کې وي، له نورو ملحقاتو سره ښه مکلفه او خوندوره وي، مستې، شړومبې او ترکاري هم پکې وي، تر غرمې پوره اکثره نهال خلاصېږي، که چېرې یو نیم پټی پاتې وي هغه بیا خپله د نهال خاوند یا بزګر ترسره کوي، اشرګر معمولاً تر غرمې وروسته رخصتېږي. پخوا یو بل دود هم و او هغه دا چې د ځمکې د خاوند له کورنۍ ښځه یا خپله د کورنۍ مشر او یا د هغه زوی به یې د نهال په پای کې د بزغلې په پټي کې ټولو اشرګرو په زور رانیوه او په ختو یې لړه، دا کار یې د خوند او د نهال د ((حسن اختتام)) او یا په اصطلاح د تېر کال لپاره کاوه، خو په وروستیو وختونو کې دا دود له منځه تللی او یا هم ډېر کمزوری شوی، هغه څوک چې په ختو لړل کېده، هغه په دې کار چندان نه خفه کېده او دا یې دود ګاڼه.

۵- د شولو د رسېدو مهال: کله چې د جوزا په وروستیو او د سرطان په لومړیو کې نهالونه ختم شي، نو بیا له هماغه پیله د شولو پټي له اوبو ډنډ شي، نو اکثره وخت دا پټي له اوبو ډنډ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، د میزان په اواخرو کې شولې په صافېدو شي او په دې بهیر کې یو یا دوه څله کیمیاوي کود ورته ورکوي؟ په هغو سیمو کې چې پټي شالیزار او د اوبو څه کمی وي، د اوبو پر سر څه ستونزې راولاړېږي، خو په لغمان کې چې د الینګار بهانده او د الیشنګ نیم بهانده سیندونه لري، د اوبو ستونزه د ځینو نورو ولایتونو په انډول کمه ده، په لغمان کې بیا د الیشنګ په انډول په الینګار کې د اوبو ستونزه کمه ده.

د شولو د رسېدو ټوله موده نږدې څلور میاشتې ده، کله چې د عقرب میاشت رابره شي او د عوامو په اصطلاح د عقرب ستوری شولې ووهي، نو شولې په پخېدو شي. د عقرب څو ورځې لاوتې نه وي چې لوونه ګډ شي، په څو ورځو کې ټول لوونه ترسره شي او ټوله سارا (کرونده) سپېره مېره شي.

۲- د وریجو د ایستلو پړاو: د وریجو د رایستلو بهیر څو ستونزمن پړاوونه لري، چې دلته یې په لنډیز سره یادونه کوو:

الف- د شولو د لمدولو پړاو: کله چې د شولو غوبل خلاص شي او راشه تیاره شي، شولې راساً هغې لویې ډنډې ته وړل کېږي چې لاتر دې دمخه کېنل شوې وي او داسې بڼه لري چې روانې اوبه پکې داخل او خارج شي، دا شولې اکثره خپله بزګران او یا هم نور هغه اشخاص چې (پایکوټان) ګڼل کېږي، په اجاره اخلي. په لغمان کې معمولاً یو خروار شولې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلوېښتو تر څلور څلوېښتو منو وریجو پورې اخلي او د شولو خاوند ته په پای کې همدا مقدار وریجې ورسپاري.

شولې په عادي ډول له (**۱۵-۳۰**) ورځو په ډنډ کې پاتې کېږي. که هوا یخه وي شولې نږدې دېرش ورځې او که هوا ښه یا نرمه وي، نو د پنځه لسو ورځو په شاوخوا کې پاتې کېږي.

ب- د شولو پخولو پړاو: کله چې د شولو لمدولو معین پړاو ترسره شو، نو بیا د شولو پخولو مرحله پیلېږي، شولې په بټۍ کې پخېږي، پخوا به یې په یو ډول ځانګړو مټونو کې پخولې چې هغه خورا سخت کار وو، په هر مټ کې ایله اووه اته منه شولې ځایېدلې. ترمټونو لاندې به یې اوربلوه او تر معین حرارت وروسته به شولې پخېدلې، خو وروسته به یې یو ډول سرخلاصي دیګي کې راوتل چې هغو ته یو ځانګړی ځای ژوروي، دیګی پرې له پاسه ږدي، لاندې ورڅخه اوربلوي او د سون د هغو موادو په واسطه اوربلېږي چې (سیکه) یې ګڼي او په حقیقت کې د وریجو هغه پوټکي دي چې تېر کال له وریجو څخه لاسته راغلي او په همدې نیت یو کال ساتل شوي دي، د بټۍ کار هم د نهال په شان په اشر ترسره کېږي او معمولاً د شپې له خوا وي، که هوا ډېره یخه هم وي کوم تاثیر څکه نه لري، چې د بټۍ کار ټول له اور سره وي او داسې وي لکه سړی چې په ژمي کې دننه په نانوایي کې ناست وي. په یوه ساعت کې نږدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه لس منه شولې پخېدی شي او که اشرګر تکړه وي، تر دې زیاتې هم پخولای شي، مانا دا چې په پنځو ساعتونو کې نږدې یو خرورا شولې پخېدی شي.

ج- د شولو د وچولو پړاو: کله چې شولې په بټۍ کې پخې شي تر هغې وروسته یې پر داسې یوه اواره ځمکه اواروي، چې لمر ولري. په لغمان کې عموماً بامونه د شولو د وچولو لپاره کارول کېږي، ځکه چې له کورنیو چرګانو او خطرونو څخه هم خوندي وي. د ورځې دوه یا درې ځله په شولو کې په دې نیت پښه وهل کېږي چې شولې یوه خوا او بله خوا واړوي او لمر ته مخامخ شي. که هوا لمرینه وي نو په پنځه شپږ ورځو کې شولې وچېږي او که اسمان وریځ وي تر دې زیات وخت غواړي.

د- د پایکو یا ماشین پړاو: کله چې شولې وچې شي، نو بیا یې پایکو ته وروړي، پایکو کې مخکې تر مخکې نوبت نیول کېږي، پایکو کې په یوه شپه کې تر یوه خروار زیاتې وریجې ایستل کېدی شي. پایکو داسې یو سیستم دی چې د لرګي د یو غټ تیر پواسطه چې (لټ) یې بولي او د لرګي لویې پرې پکې نصب وي، دا پرې د اوبو د انرژۍ یا فشار پواسطه چې له یوې جګې ناوې څخه راشېوه کېږي، تاوېږي، د لټ په تاوېدو سره د پایکو دوه ستنې چې پایې یا څپېړې یې بولي له

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځمکې څخه د دوه مترو په لوړوالي جګېږي او بېرته هر يوه په خپل معين ځای کې چې د يوه متر په اندازه ژور وي او (بغرۍ) يې بولي لګېږي، په همدې بغريو کې د درې يا څلور منو په اندازه وچې شولې پرتې وي او د څپېړو په ګوزار له دې شولو پوټکي بېلېږي او وريجې را څرګندېږي. بيا دا وريجې د چج پواسطه پاکېږي، ميده او ناپاکې وريجې يوه خوا او پاکې يې بله خوا اچوي، د پايکو د خاوند له خوا پر يوه خروار وريجو يونيم من مزد دی، د يادونې وړ ده چې اوس په ټول لغمان کې ايله که څو د ګوتو په شمار پايکوګانې پاتې وي. په وروستيو کې د اکثرو پايکوګانو ځای نويو عصري ماشينونو نيولای چې د وريجو د را ايستلو کار يې ډېر اسانه کړی دی، خو ماشين بيا د پايکو په اندول زيات مزد اخلي، يانې په يوه خرورا وريجو څلور منه وريجې مزد اخلي. د لغمان خلک وايي چې د پايکو د وريجو په اندول د ماشين وريجې بې خونده دي، ځکه چې ماشين د وريجو غوړ زبېښي او له منځه يې وړي، خو د ماشين ښه والی بيا دا دی چې وريجې يې صفا او ميده په کې کمې وي.

په لغمان کې د شولو ډولونه: په لغمان کې د شولو بېلابېل ډولونه کرل کېږي، چې غټې او مهينې دواړه پکې شاملې دي، په غټو شولو کې بنګلد بښۍ، جاپانۍ، پرګانې او پرملۍ شاملې دي او په مهينو کې سيله، بېسودۍ، باړه يا تورشغه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پشدۍ شاملې دي، له پرګانو پرته چې اوس معمولې نه دي، د نورو ټولو شولو کرل یو شان دي، یوازې پرګانې د بزغلي په شان کرل کېږي او نهال نه لري.

د یادونې وړ ده چې غنمې شولې د مهینو هغو په انډول دوه برابره زیاتې خېږي. یو جریب ځمکه له یو نیم خروار څخه تر دوه نیم خروار پورې غنمې شولې کولای شي او مهینې بیا ددې مقدار نیمایي خېږي. د مهینو وریجو قیمت او خوند بیا د غنمو هغو په انډول دوه برابره دی، غنمې او مهینې شولې چې په کوم نامه یادېږي وریجې یې هم په هماغه نامه یادېږي.

۸- په لغمان کې د وریجو پخولو ډولونه: په لغمان کې لکه څنګه چې څو ډوله وریجې دي، دغسې په څو ډوله پخېږي هم، چې په هر ډول کې بیا څو نور ډولونه هم لري، چې د وریجو پخولو بېلابېلې کورنۍ دي، دلته یې څو غټو کورنیو ته اشاره کوو:

الف- داوګرې کورنۍ: په لغمان کې د وریجو د پخولو عام ډول همدا اوګره ده، چې سپینه اوګره ګڼل کېږي. په جوش کړو اوبو کې پخېږي او اکثره غنمې وریجې په کې کارېږي. دا په ټول لغمان کې عامه ده او په اصطلاح د لغمانیانو ملي غذا ګڼل کېږي، په پخوانیو وختونو کې به سهار پخېدله خو اوس تر ډېرې زیاتې کچې یوازې غرمه یې پخېږي او ډېره کمه د شپې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا هم پخېږي. سپينه اوګره يوه بله ضميمه هم لري چې هغه يې په اصطلاح کتغ ګڼل کېږي، هر کتغ چې ورسره مل وي د همغه په نامه يادېږي، لکه پيتي او اوګره، مستې او اوګره، شرومبې او اوګره چې (نرۍ) هم ورته وايي، شيدې او اوګره، کورت او اوګره او داسې نور.

ب- د ناکې کورنۍ: د اوګرې په کورنۍ کې مو يادونه وکړه چې اوګره ځانته او کتغ يې ځانته وي، بيا د دواړو په نومونو يادېږي، خو اوګره ځانته او کتغ يې ځانته تيارېږي، يو له بله جلا وي او ګډ نه وي، خو د ناکې کورنۍ بيا په ترکيب کې تقريباً همداسې ده خو فرق يې دادی چې دلته اوګره او کتغ دواړه سره يوځای پخېږي. مانا دا چې اوګره يا وريجې په کتغ کې پخېږي، بل فرق يې دادی چې پر غټو وريجو سربېره مهينې وريجې هم په کې کارېږي. د ناکو په کورنۍ کې سبوناکه، شرومبې ناکه، پياوه ناکه او سرنجي ناکه مشهورې دي، سرنجي ناکه هغه ډول وريجې يا اوګره ده چې کله له کوچو څخه غوړي وباسي، له هغو څخه شرومبې ته ورته مايع پاتې کېږي، په همدغه مايع کې چې وريجې پخې کړي، يو ډول ترېو خوند لري، همدغې ته سرنجي ناکه وايي، سبوناکه په وچو سبو کې پخېږي، شرومبې ناکه په شرومبو کې او پياوه ناکه په بې غوښې پياوه کې چې معمولاً له وچو پيازو جوړه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- شوله: په ټول لغمان کې معمولاً یو ډول شوله پخېږي، چې اکثره په غریبو ودونو او خیراتونو کې پخېږي. د غټو وریجو او میو یو ګډ ترکیب وي، د شولې نور ډولونه په لغمان کې زیات باب نه دي.

د - د شکربتې کورنۍ: شکربته معمولاً له مهینو وریجو پخېږي، په لغمان کې دوه ډوله شکربته باب ده، یو هغه ډول شکربته چې صافې کړې سپینې وریجې تیارې شي اوله پاسه پرې بوره ودوړول شي او بل هغه ډول دی چې له پاسه پرې د ګوړې میده ګي یانې شکره ودوړول شي، شکربتې لغمان کې اکثره په روژه ماتي او چرګ بانګونو کې پخېږي او کله کله که عاجل مېلمانه پیدا شي او د غوښې د پیدا کېدو امکان کم وي، نو په عاجل ډول ورته شکربته تیاره کړي، د لغمان شکربته ډېره مشهوره ده، چې سندرغاړي یې هم ارمان کوي، د تګاب غیاث استاذ چې ځان د لغمانیانو خوری بولي، د لغمان د شکربتو ډېر ارمانجن دی او وایي:

نه خو به بیا لغمان ته لاړ شو – نه به هغه شکربتې وخورو مینه

هـ- پلوونه: په لغمان کې په کورونو او بازارونو کې معمولاً هغه ډول پلوونه پخېږي چې ډېر عام دي، صافې کړې وریجې (سپین پلو)، سبزي پلو، دمپخ او قابلي پلو، دا ډول پلوونه د لغمان په بازارونو په تېره بیا په مهترلام ښار کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخېږي. هر ډول پلو د هېواد د نورو بازارونو په انډول ارزانه دی. په همدې هیله چې د هېواد هر وګړي ته په هر ګوټ کې هر ډول پلوونه ورسېږي، دا لیکنه پایته رسوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پټه خزانه: تر عظیم الشان قرآن وروسته

((پټه خزانه))، په پښتو ادبیاتو کې هغه خورا مهم، تاریخي او ادبي اثر دی، چې په ټولو پښتو اثارو کې پښتنو ته بل هېڅ ادبي اثر دومره منښت، ګرانښت او تقدس نه لري، لکه پټه خزانه. قرآن عظیم الشان چې د ټول بشر د نېکمرغۍ او د ټولو مسلمانانو لپاره تر تصوره پورته جامع خدایي کتاب دی او ټول بشر ته د لمر د رڼا حیثیت لري او پښتانه د قرآن پر تقدس، سپېڅلتیا او روښانتیا تر هر چا زیات باوري او ګروهمن دي، خو که تر قرآن عظیم الشان او څو نورو مذهبي کتابونو وروسته په عامه روښنفکري پښتني ټولنه کې د کوم کتاب د ګرانښت، تقدس او درناوي ارزونه، پرتلنه او تلنه کوو، نو بیا خو هېڅ کتاب هم د (پټې خزانې) مقابله نه شي کولای او نه دې سره د ګرانښت او محبوبیت په تله تلل کېدی شي. ددې ګرانښت علت څه دی؟ ولې ټول ولس ورته د تقدس په سترګه ګوري؟ او بیا هغه ولس چې له ځینو خاصو مذهبي او عقیده یي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښتونو پرته پر بل هیڅ شي په اسانۍ توافق نه کوي، ولې (پټه خزانه) مني؟ ولې یې درناوی کوي؟ ولې پرې متفق دي؟ ولې ترې خوند اخلي؟ او ولې پرې باور کوي، هر کله که مو دا او د پټه ورته پوښتنې مطرح کړې او معقول ځوابونه مو ورته پیدا کړل، کېدی شي پر (پټه خزانه) د ځو شکمنو ((لیکوالو)) شکونه راته خپله ځواب شي. زه نه غواړم دلته د ځینو نورو ښاغلو لیکوالو په شان د (پټې خزانې) په اړه تاریخي، ژبني، ادبي او کرونولوژیک دلایل راوړم او د هغو لپاره ګڼ شمېر اخځونه د ملاتړ په توګه کتار کړم، یوازې له خپل لید لوري غواړم په عام ډول د پټې خزانې د حقانیت، ماهیت او ارزښت په اړه خپل نظر څرګند کړم:

د پټې خزانې تاریخي ارزښت: (پټې خزانې) په حقیقت کې د خپلې ښکلا له امله یو شمېر مخالفین پیدا کړل، ددې مخالفتونو یو غټ علت دادی چې په (پټه خزانه) کې د جهان پهلوان امیر کروړ سوري یو شعر (ویاړنه) راغلی، دا شعر د تاریخي قدامت له مخې (۱۳۹هـ ق) کال ته رسېږي، ددې شعر له امله د پښتو ادبیاتو د لاسته راغلي لیکلي شعر نېټه د ګاونډیو ژبو په تېره بیا د فارسي ژبې له لومړي لاسته راغلي شعر څخه نږدې یوه نیمه پېړۍ (۱۵۰ کاله) دمخه ځي. د ایران یو شمېر فارسي ژبي لیکوال وو چې د فارسي ژبې د بډایه ادب له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخـې پـه سـیمه کـې د فارسـي ژبـې د تفـوق روحیـه پـالي او افغانستان هم د خپلې ژبې او فرهنګ د نفوذ ساحه (!) ګڼي، د پښتو ژبې او ادب دا تاریخي قدامت او قـوت نـه شـو زغـملای، نو ځکه یې په عمومي ډول له پټې خزانې او په خاص ډول لـه دې شعر سره حسـادت او حساسیت وښـود او ورو ورو یـې پـر پټـه خزانه د ((جعل او تذویر)) تورونه پورې کړل. یانې ددې تورونـو اساسي سرچینه د ایـران ملتپـالي او ژبپـالي لیکـوال وو. دوی ددې کـار لپـاره پـه لـومړي ګـام کـې پـه افغانسـتان کـې یـو څـو فارسي ژبي لیکوال د پټې خزانې مخالفت ته راوپارول او بیـا د وخت پـه تېرېدو سره یـو څـو ((پښـتانه لیکـوال)) هـم ددې لـړۍ برخوال شول.

د پټې خزانې سیاسي ارزښت: پـه مجموعي ډول ټول افغانان او پـه ځانګړي ډول پښتانه چې د علامه اقبال پـه وینـا د اسیا زړه تشکیلوي، پـه وروسـتیو ، درې، درې نـیم سـوو کلونـو کـې لـومړی د یـو محلـي او ورپسـې بیـا د یـو ملـي حکومـت خاوندان شول او له دې سره سم له ځینو ګاونډیو هېوادونـو سـره د سیاسي رقابت ترڅنګ پر فرهنګي سیالۍ هم اخته شول، نو د یو شـمېر ګاونډیو هېوادونو او قومونو سیاستوال او لیکـوال چـې افغانـان او پـه تېـره بیـا پښـتانه یـې د ((یـو وحشـي او یرغلګـر)) (!) قـوم پـه توګـه معرفـي کـول، د پښـتنو د فرهنګـي

(c) ketabton.com: The Digital Library

شتمنۍ را سپړل او ځلول ورته د زغملو نه وو، دوی غوښتل چې فرهنګي محکومیت د سیاسي محکومیت وسیله کړي، نو په دې خاطر یې د پټې خزانې، فرهنګي، ادبي او علمي ارزښت له سیاسي هغو سره مخلوط کړ او د سیاسي انګېرنو پر بنسټ یې د (پټې خزانې) مخالفت ته راودانګل.

د پټې خزانې متني ارزښت: څرنګه چې د پټې خزانې لیکوال (محمد بن داود هوتک) یو پوخ، فطري، کسبي او مسلکي لیکوال و او د شاه حسین هوتک د دربار منلی منشي و، نو په خورا دقت او انتظام یې د تاریخي تسلسل او اخځونو په ښودلو سره د (۵۰) تنو په ګډون د شاعرانو تذکره ترتیب کړې ده او د یو ښه، پوخ او کره متن په ترڅ کې یې هغوی معرفي کړي دي، نو د متن دغې ښکلا هم ځینې منفي باف لیکوال راپارولي چې ولې یې پر هغه وخت داسې پخه تذکره لیکلې ده. دوی په عام ډول د پښتنو او په خاص ډول د (محمد بن داود هوتک) پر استعداد شک ښکاره کوي چې پښتانه! هغه وخت او داسې کتاب!!؟

دوی د بېته پام نه کوي چې تر همدې تذکرې څخه نږدې اووه سوه کاله د مخه د غزنویانو په دربار کې د ((شاهنامې)) په شان یو مهم اثر لیکل کېدی او زړې افسانې په نظم کېدی شي، په دې دربار کې پر یوه وخت شاوخوا (دوه نیم سوه) لیکوال پالل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدی او د شعرونو په لسګونو دېوانونه رامنځته کېدی شي، خو د هوتکیانو په دربار کې دې یو محمد هوتک ددې استعداد نه پیدا کوي چې یوازې د تېرو او هم مهالو شاعرانو یوه تذکره ترتیب کړي؟ ځکه چې د دوی په نظر دا قوم د فرهنګ او ادب پنځونې استعداد نه لري !؟ که چېرې پټه خزانه د یو ځلور پنځو شاعرانو له ګڼو وړو سوانحو جوړه وای نو بیا خو کېدی شول چا پرې انتقاد نه وای کړی. اوس د پټې خزانې (منتقدین) د خپل استعداد له لید لوري د پټې خزانې متن ګوري، دوی فکر کوي چې ولې دومره پوخ متن؟ که هر ((نقاد)) د خپل استعداد له زاوېې څخه د بل لیکوال اثر ته وګوري، نو بیا خو د ډېرو نړیوالو لیکوالو پر اثارو هم شک کولای شو، ولې هومر؟ ولې هوګو، ولې بلزاک، ولې ټاګور، ولې خوشال او داسې نورې ډېرې ولې ولې.

د پټې خزانې اروايي ارزښت او اغېز: په یوه ادبي اثر کې د لیکوال او لوستونکي ترمنځ یوه پټه رابطه وي، د همدې رابطې پر بنسټ د دواړو فکري او اروايي اړیکې ټینګېږي، دا رابطه په حقیقت کې د هغه (صداقت) بیان دی، چې لیکوال یې په خپل اثر کې وړاندې کوي. هر څومره چې د لیکوال په اثر کې د صداقت او رښتینولۍ جوهر زیات وي، په همغه اندازه د لیکوال او لوستونکي رابطه زیاته ټینګېږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نږدې کېږي، که لیکوال په خپل اثر کې د صداقت پرځای د مفاهیمو په انتقال کې له تصنع، تکلف او لفظي درغلۍ څخه کار واخلي، لوستونکی به یې یو ځل اثر ولولي، بیا به یې هم ولولي خو هېڅکله به یې زړه ته لاره پیدا نه کړي، په همدې وجه تکلفي، تصنعي او نږه اکتسابي لیکوال کامیاب لیکوال نه دي او نه هم هېڅکله عام محبوبیت پیدا کولای شي. ادبي اثر داسې یوه پدیده نه ده چې څوک یې په زوره پر چا ومني او نه هم د کره کتنې په شان علم دی چې ځینې کره کتونکي په پای کې یو حکم صادوري. زه وایم چې په پټه خزانه کې کوم قوت موجود دی چې پر عام ولس او په تېره بیا پر لیکوالو یې ځان د تقدس تر سرحده منلی دی؟ نه محمد بن داود هوتک (د پټې خزانې مولف) او نه هم پوهاند عبدالحی حبیبي (د پټې خزانې شارح) کوم زور درلود او نه هم د پټې خزانې تر شاه د زور لښکرې ولاړې وې چې پر خلکو یې ومني. زما په فکر په دې اثر کې صداقت، د لیکوال احساس، عواطفو د لیکوال له فني قوت سره ملګري کېږي او په پای کې اثر هغومره قوت پیدا کوي چې ان د خلکو پر زړونو د یو سپېڅلي ادبي اثر په توګه حکومت وکړي. د دنیا په ټولو ادبي اثارو کې دا خبره تراوسه نه ده پېښه شوې او حتی دا به یوه معجزه وي چې یو څوک یا لیکوال دې نن کېني، درې سوه کاله وړاندې د یوه بل لیکوال په نوم دې تذکره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولیکي او هغې کې دې بیا ان تر یو زر کلونو پورې په بېلا بېلو دورو کې د هر پړاو له تاریخي او اجتماعي حالاتو سره سم لیکوال او ادبي بهیر داسې معرفي کړي، چې د خلکو پر زړونو دې د نورو ټولو ادبي اثارو په انډول زیات حکومت وکړي.

که موږ فرضاً د یو څو شېبو لپاره دا فرضیه ومنو نو بیا خو دغه بل لیکوال تر محمد بن داود هوتکه هم د زیاتې ستاینې او شاباسی وړ دی چې په شلمه پېړۍ کې داسې یو اثر لیکلای شي چې د پېړیو په بهیر کې د یوې ژبې مطرحو شاعرانو ته شعرونه هم منسوب کړي، ادبي ژوند، مبارزې او ویاړونه هم ورپه برخه کړي او بیا نور لیکوال، سیاسي او ادبي تاریخونه هم د دې لیکوال خبره تائید کړي.

تر اوسه پورې د بشر د ادب تاریخ په ټوله دوره کې دا ډول ادبي معجزه چا نه ده تخلیق کړې، هو داسې شوي چې یو شاعر یا لیکوال د بل نومورکي، نومور، مړ یا ژوندي شاعر یا لیکوال کلام په خپل نامه کړی وي، خو دا ډول غلا هم ډېره ژر رسوا شوې ده، خو دا بل ډول معکوس کار چې څوک دې خپل اثر بل چا ته منسوب کړي او خپله دې ترې دفاع هم وکړي، په ادبي تاریخ کې یې بېلګه نه لرو.

پټه خزانه د هغې انډول، بدیل یا مثل: د پټې خزانې مخالفین چې پر پټه خزانه یې متضاد شکونه څرګند کړي دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغو لپاره به یو منطقي دلیل دا واى چې دوى پټې خزانې ته ورته یو بل تاریخي اثر یا تذکره جوړه کړې واى، تر هغه وروسته یې پر خلکو منلې او بیا یې له پټې خزانې سره پرتله کړې او خلکو ته یې ویلې واى چې دا دى د دا ډول ((جعلي)) اثارو لیکل او پر خلکو یې منل ګران کار نه دى. که دا کار یوه یا دوو لیکوالو نه شو کولاى، نو بیا دې د پټې خزانې ټول مخالفین، په ښکاره او پټه سره ناست واى په شپو، میاشتو او کلونو دې کار کړى واى او بیا دې خپل لاسوند (سند) خلکو ته وړاندې کړى واى او ولې ډېر وخت او ډېر کلونه؟ ځکه د یو ((جعلي)) اثر لپاره خو ډېر وخت ته اړتیا نه شته، هغه خو د تخیل، احساس او عواطفو په زور نه رامنځته کېږي، بلکې فکر، مهارت او چل ول ته ضرورت لري، نو د پټې خزانې ټولو مخالفینو باید د زیاتې انرژۍ د لګولو پرځاى دا کار ژر تر ژره ترسره کړى واى. د منفي بافانو او شکاکانو دا خاصیت دى چې تر خپل فکر او استعداد پورته اثر باندې ضرور شک ښکاره کوي، مشرکینو به پر قرآن کریم هم شک کاوه، د قرآن کریم ایتونه به یې شعر باله او ځینو به سحر و جادو. کله چې د لوى خداى(ج) له لوري په همدې اړه د (انا اعطینا...) سورة نازل شو او له مشرکینو څخه وغوښتل شول چې تاسو ددې کلام معادل یا مثل جوړ کړئ، نو هغوى چې هر څومره زور وواهه څه یې ونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړای شول نو تر هغه وروسته یې بیا اعتراف وکړ چې دا واقعاً هم د الله(ج) کلام دی، نو پټه خزانه خو د بشر د ذهن یوه راټوله کړې ادبي تذکره ده، نو د پټې خزانې ټولو مخالفینو ته یو چیلنج دی چې په انفرادي یا ډله ییز ډول دې ته ورته یو اثر رامنځته کړي.

پټهٔ خزانه، د شک او ثبوت مقابله: پر یوه شي باندې شک ښکاره کول اسانه دي، خو د هغه پر وړاندې د ثبوت وړاندې کول بیا هغومره اسانه نه دي. پر پټه خزانه هم شک ښکاره کول اسانه کار دی، لکه چې دا شکونه د هر شکاک له خوا شوي هم دي، خو د خپل شک د اثبات لپاره یوه هم غوښ ثبوتونه نه دي وړاندې کړي، د شکاکانو پر وړاندې هم چې کوم اسناد او دلایل وړاندې شوي هغه هم شکاکانو ته د منلو وړ نه وو هغوی پر هغو بیا هم شک ښکاره کړی دی. خو زما په نظر پټه خزانه خپله یو ثبوت دی، یو شتوالی او موجودیت دی، د ثبوت له پاسه بیا ثبوت وړاندې کول څه مانا نه لري.

لوی خدای(ج) په طبیعت کې ډېر رازونه اچولي، له هغو رازونو څخه یو دادی چې ((هر سړی پیدا دی خپل خپل کار لره که نه))؛ یو څوک به کار کوي بل به نیوکه کوي، یو څوک به یو اثر لیکي بل به پرې نقد کوي، یو څوک به د ښه خوی او ښو اخلاقو خاوند وي او بل پرې شک کوي او وایي به چې دا چلند

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د قوت د نشتوالي له امله دی، په اصل ماهيت کې دا سې نه دی، يو څوک به ښه صادق مسلمان وي، بل به منافق او شيطان وي، يوه خوا به حق وي بله خوا به بطلان وي او ژوند به ترپايه همدا سې د متضادو لوريو په مقابله کې روان وي.

پته خزانه هم د غسې يو ثابت حقيقت او واقعيت دی، په دې لړ کې شکاکان هم حق لري د خدای(ج) د پنځول شوي طبيعت مطابق خپل شک ښکاره کړي. ځينو ليکوالو د رحمان بابا د ژوند او مرګ د کلونو په باب شک ښکاره کړی او هغه يې سم نه دی بللی او په دې باب يو شمېر ليکوالو ليکنې هم کړي، دا چې رحمان بابا پر کوم کار مړ دی او پر کوم پيدا ؟ دا ددې مانا نه لري، چې د رحمان بابا له شتوالي منکر شو، د رحمان بابا د شعرونو شتوالی خپله د رحمان بابا د اثبات لپاره کفايت کوي، نو د پټې خزانې د اثبات لپاره هم غټ دليل په خپله د هغې متن دی چې د سالم عقل او فکر خاوند ترې انکار کولای نه شي. ځينو ليکوالو او په اصطلاح ((تېزبينو)) ليکوالو دا د ځان د تبليغ او اطراح لپاره يوه ښه وسيله ګڼله چې پر يو مشهور اثر، پر يوې مشهورې تاريخي پېښې او يا مطرح ليکوال وپېچي، پر هغو شک ښکاره کړي او ځان مطرح کړي.

يو وخت موږ په پېښور کې غوښتل د خوشال بابا د زوکړې د څلورسومې کاليزې په وياړ يو علمي سيمينار جوړ کړو، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمینار تر جوړولو وړاندې د سیمینار د مقالو د وېش لپاره يو بورډ یا جرګه ګۍ جوړه شوې وه، په جرګه ګۍ کې يو تن مطرح لیکوال وویل زه غواړم د خوشال بابا د ژوند یانې تولد پر کال لیکنه وکړم، ده وویل زما د لیکنې عنوان دی: خوشال بابا پر کوم کال پیدا دی؟ يو زرو دوه ویشت که يو زرو يوویشت؟ ده وویل ما سره ګڼ شمېر داسې دلایل، مدارک او اسناد شته؛ دا ثابتوي چې بابا پر يو زرو يوویشت کې پیدا دی نه په يو زرو دوه ویشت هـ ق کې. موږ وویل دا يوه اتفاقي موضوع ده او واضح ده، ضرورت نه شته چې پر دې لیکنه وشي، د بابا د ژوند او اثارو پر هغو اړخونو باید خبرې وشي چې تراوسه لا مبهم دي او څېړنې ته اړتیا لري، خو لیکوال صیب بیا ټینګار وکړ څوک وایي چې د خوشال بابا د ژوند کال اتفاقي دی؟ هېڅ اتفاقي دی نه، تاسې يو ځل زما منابع او اسناد وګورئ بیا به مو باور پرې راشي، پرېږدئ چې موږ لوستونکو ته واقعیت وایو، کله چې لیکوال پر خپلې خبرې تر حده زیات ټینګار وکړ، نو ماته هم يو څه غوصه راغله ما ورته وویل: د خوشال بابا په باب تر ټولو کره، معتبره او باوري اسناد کوم دي؟

ده وویل خپله د بابا اثار. نو ما وویل کله چې خپله بابا وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((د هجرت زر دوه ویشت سن و ــــ چې زه راغلم په میان))

نو بیا ته څوک یې چې د بابا د ژوند په هکله خپله د بابا خبره رد کړې، دې سره زموږ بحث نور پای ته ورسېد.

نو اوس راځو خپلې خبرې ته چې پر یوه شي د شک ښکاره کول او د هغه لپاره د یو څو مرتبو او نا مرتبو، وړاندې او وروسته دلایلو راوړل او د عادي لوستونکو د ذهنونو ګډوډول اسانه کار دی، خو د خپل ناسم شک اثباتول ساده کار نه دی.

د پټې خزانې له مخالفینو څخه یو: پټې خزانې په پیل کې د سیاسي او کلتوري سیالیو له امله بهرني مخالفین درلودل، وروسته وروسته بیا د مخالفتونه په کورنۍ کچه هم څرګند شول، خو د کورنیو مخالفینو د مخالفت علتونه ډېر زیات سیاسي او کلتوري نه وو؛ اکثره د حقارت له رواني عقدو او په فرهنګي چاپېریال کې د سالم رقابت له لارې لوړ شهرت او مقام ته د نه رسېدو له امله پیدا شول. د کورنیو مخالفینو سرخېل ښاغلی قلندر مومند دی چې په پښتنو لیکوالو کې نسبتاً پام وړ مقام لري. دقلندر مومند د شهرت یوه لویه وجه همدا د پټې خزانې مخالفت دی، سره له دې چې هغه په شعر، لنډه کیسه، تنقید او تحقیق کې هم مشهور دی، خو په دې هره برخه کې دده همعصره داسې نور پښتانه لیکوال وو چې له قلندر مومند څخه یې اول مقام نیولی و او زیات شهرت ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسېدلي وو ، د ببلګې په توګه که څوک د غزل نوم اخلي ، نو د حمزه بابا ، که د تحقیق نوم اخلي نو کامل مومند ، که د لنډې کیسې نوم اخلي نو مهدي پاچا او که د انقلابي شاعرۍ نوم اخلي نو د اجمل خټک نومونه یې اول په ذهن کې راګرځي. قلندر مومند ته دده د فرهنګي شخصیت د خړوب او مطرح کېدو یوازینۍ لاره همدا ((تنقید)) پاتې وه. نو ده باید داسې یو څه ته ګوتې وروړې وای چې دده د فرهنګي شخصیت د شهرت غوښتنې دا غریزه یې خړوب کړې وای. د قلندر مومند دا پټه تلوسه هغه وخت د فوران حالت ته ورسېده چې پر (۱۳۴۵ل، ۱۹۶۶م) کال کابل کې د خوشال بابا په یاد جوړ شوي نړیوال سیمینار ته رابلل شوی و ، دا هغه مهال و چې د پټې خزانې له لومړي چاپ څخه نږدې (۲۵) کاله تېرېدل، ددې سیمینار علمي مشري د لوی استاد علامه عبدالحی حبیبي پر غاړه وه. دې سیمینار ته پر قلندر مومند سربېره حمزه بابا او څو نورو لیکوالو لیکنې وستایل شوې، لوی استاد پوهاند علامه حبیبي چې نه یوازې د افغانستان، بلکې د ټولې سیمې په کچه یو لوی عالم و ، هم زیات وستایل شو او درناوی یې وشو ، قلندر مومند په دې سیمینار کې دده له خپلې توقع او شان سره برابر ونه ځلېد ، نو له همدې ځایه ده د داسې یو ناسم رقابت لاره ونیوه چې پخوا یې دومره جوش نه و. دا وخت د قلندر مومند د

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلم نو که او ذهن د (استاد حبیبي) لوري ته واوښتل او په دې کې یې لومړی کتاب چې لوی استاد پرې حاشیې، تعلیقات او شرحې لیکلې وې هغه (پټه خزانه) وه، نو همدا کتاب هدف یا ټارګېټ شو، ولې پټه خزانه هدف شوه؟ ولې د حبیبي صاحب خپل تالیفات تر برید لاندې رانغلل؟ ددې پوښتنې ځواب دادی چې د پټې خزانې د تردید لپاره لا تر دې دمخه بهرني ذهنیت کار کاوه، هغوی هم یو کورني شکاک او کورني شکاک هم یو بهرني ملاتړ ته اړتیا لرله، مشترکې ګټې د دوی د ګډې همکارۍ سبب شوې. ښاغلي قلندر مومند تر هغه وروسته پر پټه خزانه څو انتقادي لیکنې وکړې او د پېښور په چاپي خپرونو کې یې خپرې کړې.

قلندر مومند نږدې شل کاله پر پټه خزانه ((تحقیق او تنقید)) وکړ او په پای کې یې ((پټه خزانه فی المیزان)) کتاب چاپ کړ، هغه وخت چې لوی استاد عبدالحی حبیبي ژوندی و، نو د پټې خزانې د بهرنیو او کورنیو شکاکانو د شکونو په اړه یې خپل مستند دلایل ولیکل، دلوی استاد تر مړینې وروسته قلندر مومند ته لاره نوره اواره شوه، وروسته ده یو شمېر هغه لیکوال په تېره بیا د پېښور ځینې ځوان لیکوال چې دده پر چاپېریال راټول وو او په یو نه یو ډول یې ده د شخصیت په وده کې رول درلود، په زړه نا زړه ډول د قلندر مومند فکر تعقیب

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ، خو بیا هم په پېښور او کوټه کې ډېر نور داسې لیکوال وو چې د قلندر مومند د نظریاتو خلاف یې لیکنې وکړې. ښاغلي همېش خلیل د قلندر مومند د ((پټې خزانې فی المیزان)) په ځواب کې د ((تول پارسنګ)) په نامه یو مستقل اثر ولیکه. د پټې خزانې د مخالفت لړۍ په پای کې د ابتزال داسې یو حالت ته ورسېده چې ان ځینې داسې کسان چې اصلاً یې په خپل ټول عمر کې یو ځل هم پټه خزانه لوستې نه وه، هغوی هم د پټې خزانې په اړخ خپل نظرونه څرګند کړل. یوه ورځ له پېښوره (ټل) ته په یوه مشاعره کې د ګډون لپاره روان وو، د کوزې پښتونخوا یو ځوان لیکوال له ما څخه وپوښتل ((یون صاحب دا د پټې خزانې په باب ستا رایه څه ده؟)) ما ویل له رایې څخه دې مطلب څه دی؟ ده وویل منې یې که نه؟ ما وویل زه یې ومنم که و نه منم هغه خپله داسې یو اثر دی چې ځان یې پر خلکو منلی او بل دا خو څه د عقاید و مسله نه ده چې که څوک یې و منې نو له ګناه به خلاص شي او که ویې نه مني نو ګناهکار به شي. منل نه منل د هر چا خپل کار دی خو واقعیت په خپله واقعیت دی. ده وویل بیا هم مطلب مې همدا و. ما ویل ستا رایه څه ده؟ ده وویل زه خو یې مخالف یم. ما ویل پټه خزانه دې لوستې؟ ده وویل نه جي! ما ویل چې لوستې دې نه ده نو بیا مخالف یې په څه یې؟ ده وویل: دا قلندر صاحب او نور چې کوم دي، هغه یې نه مني

(c) ketabton.com: The Digital Library

که نه ما ویل... ما وویل د واقعیت خبره بېله ده او د منلو یا نه منلو خبره بېله. ما ویل اسلام د خدای(ج) یو کامل دین او قرآن د خدای(ج) اسماني کتاب دی، بیا یې هم د نړۍ نا مسلمان وګڼي او همدارنګه یو شمېر منافق مسلمانان عملاً نه مني نو دا خو ددې مانا نه لري چې اسلام او قرآن کې نیمګړتیا ده، نیمګړتیا خپله زموږ په ذهن کې ده. پټه خزانه یو واقعیت دی چې پټېدلای نه شي، د منلو او نه منلو خبره د هغې د واقعیت مانع کېدلای نه شي...

د قلندر مومند ترڅنګ یو شمېر نور لیکوال چې د هغه لاره تعقیبوي، هغوی له معقولې لارې او د فرهنګي کارو هڅې په وسیله د شهرت او مقام لوړو پړاوونو ته نه شي رسېدلای، نو دوی دا لاره غوره ګڼلې چې داسې یو ادبي اثر ته لاس وغځوي چې هغه د خلکو زړونو ته لاره پیدا کړې وي، دوی فکر کوي په دې کار سره به د خلکو حساسیت راوپارېږي او زموږ لیکنه به ولولي، بیا به مو پر ضد لیکنه وکړي او که ځواب را نه کړي نو بیا به وو ایو ګوره چې زموږ دلایل پاخه وو چا یې ځواب ونه شو ویلای. دا ډول لیکوال چې د شهرت د فقر پر غریزې اخته دي، په هر ځای کې شته؛ په جلال اباد کې یو ځوان عادي او مبتدي لیکوال په یوه نوې راوتې سیمه ییزه میاشتنۍ عادي جریده کې پر یوه ډېر پاخه او مطرح لیکوال په دې نیت بې ځایه، نامعقوله

(c) ketabton.com: The Digital Library

او له واقعیت څخه لرې انتقادي لیکنه وکړه چې مطرح لیکوال به یې ځواب ووایي او دې سره به ((منتقد)) او ((جریده)) دواړه شهرت ته ورسېږي او په پینځوو کې به یاد شي. خو مطرح لیکوال هغه لیکنه ډېره بابیزه وګڼله او هېڅ ځواب یې ور نه کړ، یو بل لیکوال ورڅخه وپوښتل چې د هغه لیکنې ځواب دې ولې ور نه کړ؟ هغه وویل: دا ځوانان دي، دوی د شهرت غریزې پسې اخیستي، زه نه غواړم په خپل ځواب دوی خپل هدف ته ورسوم. دا مسله همدا سې غلې پاتې شوه، څه موده وروسته هغو ځوانانو له هغه مطرح لیکوال څخه بښنه وغوښته. نو د پټې خزانې د کورنیو مخالفینو یوه غټه ستونزه او ناروغي همدا ده چې د شهرت غریزې پسې اخیستي دي. که موږ د ښاغلي قلندر مومند ټول لیکلي اثار سره وارزوو نو راته معلومه به شي چې هغه په غزل کې د حمزه بابا، په انقلابي شاعرۍ کې د اجمل خټک او په تحقیق او تاریخ لیکنه کې د کامل مومند او استاد عبدالحی حبیبي مخکښي نه شوه زغملای. د اروا پوهنې له نظره هغه اشخاص چې د ژوند په یو لړ سیاسي، ټولنیزو او فرهنګي چارو کې ناکام او یا هم تر خپلو محسوسو او نامحسوسو سیالانو پاتې راشي، معمولاً پر منفي کرکترونو بدلېږي، هغه لیکوال چې په لیکوالۍ کې د تخلیق او تحقیق په دواړو برخو کې پام وړ او مطلوب پرمختګ ونه کړي معمولاً

(c) ketabton.com: The Digital Library

دربیمه لار (تنقید) غوره کوي. کله کله بیا دا تنقید د اصلاح او لارښوونې پر محور راڅرخي، خو کله کله بیا د منفي بافۍ د ناروغۍ ښکار شي او هرې مثبتې پدیدې ته ضرور د شک او تردید په سترګو ګوري، ښه کره کتونکی همغه دی چې یو اثر مخکې تر مخکې د ښه والي او بدوالي د ټاکلې فرضیې له مخې ونه رازوي. یانې فرضیه مخکې تر مخکې قید نه کړي، چې حتماً به دا اثر ښه ثابتوم یا بد او کمزوری. ښه لاره داده چې اثر څنګه دی همغسې یې وارزوي، خپل شخصي نظر او عواطف په کې دخیل نه کړي. زه فکر کوم چې قلندر مومند مخکې تر مخکې د پټې خزانې په اړه د (رد) فرضیه ټاکلې وه او خپله ټوله انرژي یې د همدې (رد) لپاره راټوله کړې وه. د قلندر مومند د لیکنې تر شا څه رواني مشکلات پراته وو، چې ده نږدې شل کاله د هغه اثر د تردید لپاره کار وکړ چې محمد هوتک هغه په دوو کلونو کې لیکلی و. کېدی شي محمد هوتک د پټې خزانې پر لیکلو دومره نه وي په تکلیف شوی لکه قلندر مومند یې چې په تردید کې په تکلیف شو.

قلندر مومند په خپله لیکنه کې په اصطلاح له نجومي علم څخه هم ګټه اخیستې او په اصطلاح له بېلابېلو جنتریو یې استخراج کړی چې د پټې خزانې د متن په پای کې یوه راغلې نېټه غلطه ثابته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد هوتک په پټه خزانه کې لیکي: ((کتاب تمام سو، په ورځ د جمعې (۲۴) د شوال المکرم (۱۱۴۲) هجري په قندهار کې او مولف محمد هوتک هم فارغ البال سو الحمد لله حمداً کثیراً))

خو قلندر مومند په دې نظر دی چې د شوال (۲۴) د جمعې ورځ نه ده، له همدې پورتنې ټکي سره په ارتباط کې د ښاغلي قلندر مومند د یوې مرکې یو ټکي ته ستاسو پام را اړوم.

د قلندر مومند تر وفات نږدې درې کاله وړاندې، ښاغلي حنیف خلیل له ښاغلي قلندر مومند سره یوه مرکه کړې وه، دا مرکه همغه مهال له پېښوره خپرېدونکې (وحدت) ورځپاڼه کې چاپ شوې وه. په دې مرکه کې ښاغلي حنیف خلیل له ښاغلي مومند څخه پوښتلي وو چې ستاسو د پیدایش کال کوم دی؟ هغه ورته په ځواب کې ویلي وو ((... زما د پیدایش کال ماته معلوم نه دی، ځکه چې هغه وخت مور و پلار د پیدایش کال نه لیکه او که چا لیکه هم نو په یوه کاغذ کې به یې لیکه بیا به یې د قرآن شریف په منځ کې ایښوده، نو په دې وجه زه تاسو ته د خپل پیدایش کال سم نه شم ښودلای))

اوس دلته د خپل پیدایښت د کال په اړه دومره بې تفاوته او یا نا خبره دی، نو بیا کوم دلایل او مهم عوامل وو چې دی یې دې ته هڅوه چې درې درېنیم سوه کاله دمخه له نورو سره د ورځو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ساعتونو حساب، هغه هم په خپله خوښه وکړي؟ پر ۱۱۴۲هـ ق کال د شوال (۲۴) د جمعې ورځ وه او که نه وه؟ دا او دې ته ورته پوښتنې سړي ته د دې لاره اواروي چې په خپله د شکاکانو پر نظرونو او شکونو شک وکړي او ووايي چې دا ډول شکونه له سياسي، کلتوري سياليو او شخصي عقدو څخه راټوکېدلي دي او پر واقعيت ولاړ نه دي. که د پټې خزانې د بهرنيو او کورنيو مخالفينو ټول نظرونه راټول کړو نو کېدی شي دې نتيجې ته ورسېږو چې دا ټول نظرونه د سياسي، کلتوري، ژبنيو او تاريخي ناوړه غرضونو او د ځينو ځانپالو او شهرت خوښو ليکوالو د شهرت د غريزې او شخصي عقدو يو ګډ امتزاج دی چې علمي معيارونه نه لري او پر پورتنيو يادو عواملو ولاړ دي او بس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

"د ځگانځگاني ښگا مار " سفر

د استاد مجروح د ځانځانی ښامار
د ځینو منظومو برخو منثوره بڼه

د انسان ځگانغوښتنه او نفسي خواهشات د اسیگ غریزیي عناصر دي چیگ هر وخت له انسان سره ملګګري وي، د انسان نفس اصلاً د لایتناهي هوسونو مجموعه ده. که د دیگ هوسونو او نفسي غوښتنو مشروع علاج او کنترول ونه شي او هغه په سم أول مهار نه شي، نو د انسان له نفس خګخه خپله یو لوی شگامار جوړیگږي، د اسیگ یو شګامار چیگ تگول عمربه د مثبتو انساني ارزښتونو پر له منځګه وړلو او خوړلو مصروف وي، تر تګولو د مخه ییگ خپله همغه انسان ته خطر او زیان تر تګولو زیات دی او د غتګوالي او ودیگ په حالت کیگ ییگ مقابله هم ورته أیګره ګګرانه ده. استاد سید بهاوالدین مجروح په ((ځگانځگاني شګامار)) کیگ د نفس د همدغه شگامار کیسه کوي چیگ په خګه أول په انسان کیگ عواطف، مینه، صمیمیت او خواخوإي له منځګګه وړي او په هغه کیگ د لوړتیا، ځگانغوښتنیگ او ځگانخوښګونیگ غریزه پیاوړیگ کوي. د ماستېرۍ دورې په بهیر کې د استاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجروح پر دې اثر باندې پر گڼو تبصرو او ليکنو سربېره، پر منثوره بڼه منظوم اړول هم شامل و ، ما دا اثر په لنډېز سره په منثوره بڼه واړاوه، داسې چې محتوا يې هم خوندي شوي دي او خپله د استاد الفاظ هم کارول شوي دي او د روايتي داستان بڼه يې هم په پام کې نيول شوې ده.

استاد مجروح خپل دا اثر ((د ورک سمندر غاؤيگ)) خگخه پيلوي او په يوه شگار کيگ د ژوند په باب د يوه عالم د خوليگ خبريگ بيانوي، دا عالم په خپلو خبرو کيگ وايي: ((تر هغه چيگ دا حگمکه او اسمان وي، تل د هر انسان دوزخ به بل انسان وي)). عالم وايي ((دا ژوند يو مرموزه سمندر دى، جهنم په بل جهان کيگ چيگرته لريگ نه دى، بلکيگ د هر انسان په حگان کيگ د هغه جهنم دى.)) بيا د شگار د وکگؤو کيسه کوي چيگ له يو بل خگخه أاريگإي، له حگانه جکگ ديگوالونه راتاووي، يو بل سره اختـه دي خو له توپانه نه دي خبر چيگ را روان دى، خو دديگ تر خگنکگ پوهگ سؤى وايي چيگ زه له توپانه نه أاريگإم خو د خپل زؤه د ژورو په تل کيگ له شگاماره أاريگإم، عالم سؤى په ديگ سوچ کوي چيگ د شگار خلکو ته خگنکگه خپل پيغام ورسوي.بيا د ژوند لومؤى خگرخ تاويگإي او شگامار د مرکگ پر لوري حگي، دلته په لومؤي پؤاو کيگ د هغه شگار کيسه کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چيګ تګول شګاريان ييګ رنحګوران دي. دلته د هغه شګار کيسه کيګإي چيګ خلکو ييګ يو بل سره په صميميت او دوستة کيګ ژوند کاوه، د بادارة او غلامة چل ييګ زده نه و. خګاروي له حيواناتو نه أاريګدل او مرغانو خپليګ خوإيګ نغميګ غإوليګ، په همديګ وخت کيګ د تګول جهان لوی فاتح را خګرکګنديګإي، يو سؤی پر تور اس سپور وي او توريګ جاميګ ييګ اغوستي وي او حګان ته د ((ايکګو)) يانيګ (زه) خطاب کوي، ديګ سره پر شګار د فرماندار واکمني شروع شوه، نوي واکمن شګحګيګ په کور کيګ دننه بنديګ کؤيګ، حګوانان ييګ پر سختو کارونو وکګمارل، هوسة او مرغان ييګ په غشو وويشتل او خګارويو تګولو له شګار کأه وکؤه، په همديګ وخت کيګ د شګار خلک له ويګريګ د اژدها(شګامار) ستاينيګ پيلوي، د فرماندار مجسمه جوؤيګإي، لوی راهب د شګامار له ژونده خبر او خلکو ته د هغه کيسه کوي، راهب د چينجي کيسه کوي چيګ خګنګګه په لوی شګامار او قوت بدل شو. بيا د شګامار بد او بيګ درمانه انحګور تشريح کوي، غم، قهر، غضب، أار او وهم د هغه غتګ مرضونه ګګنګي، شګامار د خپليګ واکمنة په دويم پؤاو کيګ يو دمه حګای لتګوي، خو هيګخګ داسيګ دمه حګای نه شي پيدا کولای چيګ دی په کيګ دمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي، نو حګکه خو د يوازيګتوب احساس کوي او شګار کيګ هيګخګوک دا سيګ نه پاتيګ کيګاٍي چيګ دده خدمت وکؤي، نه مينحګه وه نه نوکر و چيګ دی پريګ فرمان وچلوي، تګول شګار مؤو، چوپه پوپتيا وه او له شګاره هديره جوؤه شويګ وه.

بيا هغه تيګر وختونه ورپه ياد شول، د عشق او مينيګ شګا پيګرة، د ژوندون د سيند پر غاؤه خوبونه، خو اوس نه نارنج و او نه بييګ کګل، نه بييګ بويونه، نه د مرغيو أليګ أليګ ويګ چيګ د شګار خلک بييګ نندا ريګ ته ولاؤ وي، بيا د سيند په منحګ کيګ يو مار تيګريګاٍي او پر سر بييګ د لعل په شان رنګا بليګاٍي، د شګار د خلکو منحګ کيګ کګونکګوسي پيليګاٍي، ديګ سره د شګار قهرمان د ژوندون د سيند له غاؤيګ جلا کيګاٍي او د ژوندون د چينيګ پر لوري نه ستنيګاٍي. بيا له حګان تپوس کوي ((هغه ورکه نامعلومه هستي هخګه ده چيګ دا هسيګ سرګګردانه ورپسيګ کګرحګم، په دشګتو په بيابانونو؟))

قهرمان به په سوچونو کيګ أوب و. ديګ وخت کيګ د سپرلي الهه ورته خبريګ کوي چيګ ((بيګ له ما به ستا باغونه، چمنونه تګول خزان شي او ستا رودخانيګ به هم وچيګ شي...)) قهرمان بيا په خپله هسکه مانګة کيګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسیگده خو د اوإدو فکرونو په تګال کیګ زنککیګده، خو یوه ورحګ ماشګام چیګ توره خؤه را دبره شوه نو یوه زؤه بوأة له کومه حګایه، پتګه پتګه او غلیګ غلیګ راغله او د شګار د دروازیګ خواته ودریګدله، أیګره بده خګیګره بیګ درلودله، توریګ جامیګ بیګ اغوستیګ ویګ، له اجازیګ او زنحګیر شرنککولو پرته د قهرمان مانګة ته ننوته او له هغه سره بیګ ملاقات وکؤ. د بوأة تر ملاقات وروسته دریګم پؤاو پیلیګإي "د دوزخ له درشل دیګخوا". په دیګ وخت کیګ فرماندار یا قهرمان هغه وخت په یادوي چیګ ده د خپل زؤه شګکلیګ مانګة جوؤوله، بیا د عشق رب النوع او الهه ددیګ مانګة د شګکلا کیسه کوي چیګ دا مانګة د عواطفو او هیجانونو معمارانو جوؤه کؤیګ ده او أیګر شګکلي نقشونه او نکګارونه بیګ درلودل او د دیګ لپاره بیګ تیاره کؤیګ وه چیګ کله به ورته ستر واکمن د عشق او مینیګ رب النوع او الهه رارسیګإي، خو خګومره چیګ شپیګ اوإدیګدلیګ د ده د راتګګ انتها ورکیګدله. خو په اخر کیګ هغه نا اشنا سؤی چیګ توریګ جامیګ بیګ پر تن او پر تور اس سپور و راشګکاره شو- او مانګة ته پورته شو او د شګار خلکو ته بیګ په خطاب کیګ وویل: "زه خو زه یم، زه "ایککو" یم. زه فاتح د لوی جنککونو د جهان یم ستاسو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شګار زما تابع دی ". د شګار خلک له ظلم نه فراري شول او شګار د سکوت خواته روان شو. فرماندار په شګار کیګ یوازیګ پاتیګ شو ، په شګار کیګ یوازیګ دده د ستاینیګ تابلوګګانیګ حګوؤندیګ ویګ. یوازیګ به بییګ آئینیګ ته کتل او چیګ کله به بییګ حګان ونه لید وارخطا به شو چیګ حګان تریګ ورک شوی، خو خبر نه و چیګ ائینه خو د دوزخونو دروازه ده او له آئینیګ خګخه اخوا تیګریګدل د اوهامو جهنم ته کوزیګدل و. قهرمان د اوهامو جهنم ته ولویګد ، د لحظو په پتګ دام کیګ ګګیر شو او د زمانیګ په شمیګرنه کیګ أوب شو او هره شپه ورته یوه بییګ اغازه او بیګ پایانه خګیز شګګاریګده ، بیا په دیګ سوچ کیګ أوب شو چیګ کهخګوک په دیګ پوهیګدلی چیګ خګشګتن ددوی روح اخلي نو هیګخګګله به بییګ د ژوند ارمان کؤی نه وای.

او په دیګ توګګه قهرمان د تجرید او تنهایي ژوریګ کندیګ ته پریګوته، خو یوازیګ احساس بییګ ورسره ملګګري کوله او دده د ذهن پر دیګوالو به ګګرحګیګده. دیګ کیګ ده ته دا درد پیدا شو چیګ زمانه بیا نه راګګرحګي او پرونی سهار بیا نه راغبرګګیګإي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو وخت داسیگ هم راغی چیگ له قهرمان خگخه خپل سیوری ورک شو او هریگ خواته ییگ چیگ کتل خپل سیوری ییگ نه لیده او دیگ پیگشگیگ أیگر مظرب کؤ. بیا ییگ وویل: "اوس په کار دي چیگ زه لاؤ شم او هرومرو پیدا کؤمه خپل سیوری"، بیا ورته تشویش پیدا شو هسیگ نه چیگ زه خپله سیوری یم، داسیگ سیوری چیگ اصلي وجود ییگ ورک وي. بیا ورته په زؤه کیگ وهم پیدا کیگإي هسیگ نه چیگ پر کومه بله لاره تللی یم. هغه په دشگتو کیگ هم سوچونه کوي او د ازادة د مانا او مفهوم په لتگه کیگ دی.

دیگ کیگ خگلورم پؤاو ته ورداخلیگإي او "د دوزخ له درشل اخوا "کیسه پیلیگإي. قهرمان تر دیگ وروسته خوب هم په ارامه نه شو کولای او په خوب کیگ به أیگر زیات ویگریگده، یوه ورحگ له خوبه پاخگیگده، ککوري چیگ شگار کیگ پرته له ده خگخه هیگخگوک نه شته بیا به وهم اخیسته او له ککونککسیو به ویگریگده. بیا ییگ د یو توپان یا جکؤ د راتلو خبر واوریگد او له دیگ جکؤ خگخه ییگ د قهر یو اواز هم واوریگد، په همدیگ وخت کیگ په جکؤ او توپان کیگ قهرمان ته ویل کیگإي چیگ تا ته مواإ د خپل تگول وجود او هستة اختیار درکؤ، خو تا حگانته داسیگ نوم غوره کؤ چیگ تاویگ زه یم نوم میگ "زه "دی "مواإ" او

(c) ketabton.com: The Digital Library

"تاسیګ " یوه پرده ده. دا پرده مو کؤله ورکه. مونإه تګولو ستا په "زه " کیګ کؤو حګان محوه. ته مغرور او متکبر شویګ تا د ازادة جذبیګ بندیګ کؤیګ ، خو اوس هغه تګولیګ بل شانیګ خګیګریګ دي او نن حګانته "روحي اضطراب " وایي. اوس به د تر وإمیو پرشګته راحګي. بله ورحګ چیګ قهرمان له خوبه پاخګیګد ، اٸینیګ ته ییګ وکتل، حګان ییګ ونه پیګژانده خو د همدیګ ورحګیګ په ماشګام کیګ چیګ توره تیاره شوه، بیا یوه زؤه بوأة پیدا شوه، د تور لوکګي توریګ جامیګ ییګ اغوستیګ ویګ او د همغیګ هسکیګ مانګة پر لوري د قهرمان ملاقات ته لاؤه او قهرمان ته ییګ د تلو بلنه ورکؤه. خو قهرمان ورته وویل چیګ زه همدلته خوشګ یم. خو بوأة ورته وایي چیګ اوس په تا ناوخته شوی اوس زه تا حګان سره بیایم هغه حګای ته دیګ بیایم چیګ د حګان له جهنمه خلاص شیګ ،ګ کله چیګ قهرمان په حساب پوه شو چیګ خګوک له خپل قسمته تشګتیګدلی نه شي نو د خپلیګ هستة په ژور تل کیګ ییګ دا احساس وکؤ چیګ مطلق یوازیګ پاتیګ دی یوازیګ، نو بیا د توریګ مانګة له کنأوالو نه راروان شو او له بوأة سره کومیګ نامعلومیګ خواته لاؤ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دیگ وروسته حگانحگاني شگامار به دویم خگرخ کیگ یو حگل بیا راستنیگإي.

"د ژوندون د چینیگ غاؤه په تورتم کیگ "د پنحگم پؤاو برخه ده چیگ په دیگ کیگ یو حکیم د انسان شخصیت تشریح کوي چیگ دی اصلاً خپل حگان نه ککوري، بلکیگ خپل سیوری ککوري او پر دیگ سیوري د حقیقت ککومان کوي. تر دیگ وروسته له لریگ ملکه د یوه مسافر راتکگ ته انتظار ایستل کیگإي چیگ د ورک سمندرغاؤیگ کیسیگ او احوال ورته راوؤي.

"د نیمو شپو لاروی" د غار توریگ خولیگ ته ناست و او حگان ته ییگ وینا کوله چیگ أیگریگ مزلیگ میگ وکؤیگ خو لاره میگ پیدا نه کؤه، حگکه ما سره چیگ خگوک د سفر ملکگری و، هغه یوازیگ د حگان په باب فکر کاوه او پر حگانحگانۀ اخته و. خو لاروی وروسته مجبوریگإي د حگانحگانۀ له ملکگري خپله لاره بیگله کؤي او د سبا په تمه منتظر کیگني تر خگو چیگ پسرلی په دنیا راشي. په داسیگ حال کیگ چیگ د بیگلتون شپه تورتم نه وه، لاروی له خپلیگ حگانحگانۀ "زه" نه راجلا شو. دیگ سره نو دی له زؤو ایرو راولاؤ شو، له خپل حگانه ییگ د خپل وجود یو زوؤ قالب وویست او دوریگ ییگ ککوزار کؤ. بیا ییگ د او شگکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خګاخګکي روان شول، نو دیګ سره ییګ وویل اوس به نو د خوؤ په وچ بستر کیګ د اوبو أک رودونه روان شي. خو لا هم د شګار پر لوري د لاروي سفر ته أیګره لاره پاتیګ وه.

نو حګکه باید د تورتم ژور تل ته کشګته شي که د رنګا خګرک ولکګوي. لاروي تر اوإده مزله وروسته د تورتم په ژورتیا کیګ یوه کوچنۀ شانته رنګا ولیدله. لاروی بیا یو تور أنأ ته رسیګإي، هلته کګوري چیګ واؤه واؤه چینجیان د یوه بل پر حګان اخته وو ، یو بل به ییګ خوؤ ، په دیګ کیګ به یو غتګ شو ، نور چینجیان به ییګ وخوؤل، بیا به تریګ ماهی جوؤ شو ، مارماهی به شو او بیا به تریګ نهنګګ جوؤ شو ، بیا به ییګ وزرونه او تیګره تیګره غاشګونه پیدا کؤل.

له واؤه چینجي به غر جوؤ شو. نور به په أنأ کیګ نه حګاییګده. دیګ کار به لاروي ته أیګریګ پوشګتنیګ پیدا کؤیګ خو لاروي چیګ به هر خګومره د رنګا لتګه کوله، رنګا به لریګ حګلیګدله.

لاروی بیا مزل کوي، جزیریګ او تګاپوکګان ییګ ولیدل، د هریګ زریګ زؤه کیګ ننوت، هره زره لکه یو بحر نامحدوده وه، خو ده ته په دیګ تګولو کیګ یو لوی حایل او مانع دا و چیګ دا حایل فقط د مانا او مفهوم نشتوالی و ، دا داسیګ یو دیګوال و چیګ له تګول عالمه راچاپیګر و خو لاروی په اخره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیگ پوه شو چیگ عالم او هستي واؤه بیگ معنی او بیگ مفهومه دي.

شپإم پؤاو د هغه شگار سفر دی چیگ تور شگامار وربانديگ ناستو. لاروی بیا په یوه تونل کیگ د رنگا په خگرک پسیگ روان شو او په دیگ نیت بیگ عجله کوله چیگ خگنکگه د شگار خلک خبر کؤي چیگ شگامار بیا راروان دی. بلاخره شگار ته ورسیگد او هلته بیگ یوه نازنینه پیگغله ولیده، چیگ شین بخن زوؤ کمیس بیگ اغوستی و. لاروي بیگ په سترکگو کیگ د خپل ورک سمندرغاؤه ولیده. پیگغلیگ ورته له خپل منکگي اوبه ورکؤیگ او هغه پریگ خپله تونده ماته کؤه. د شگار خلکو دیگ پیگغلیگ ته لیلیگ ویله. لاروی حگي هغه شگار ته چیگ د زؤه په سترکگو ؤوند و. کله چیگ شگار ته راحگي نو شگار کیگ چوپه چوپتیا ده، ماشومان نه ککرحگي، یوه سپین إیري ؤوند په ملا کؤوپ نه تپوس کوي، هغه ورته وایي چیگ دا هرخگه د واکمن په امر شوي. لاروی چیگ له اوإده سفره شگار ته راغلی و او په سمخگه کیگ بیگ ویگشگتان او نوکان أیگر لوی شوي وو او هم بیگ جامیگ په اوإده سفر کیگ أیگریگ خگیریگ خگیریگ شویگ ویگ او بدن بیگ تریگ شگکاریگده، نو په شگار کیگ په لیگوني مشهور شو او خلکو به مجنون باله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رشگتیا هم په ؤندو کیگ دی یو بینا و چیگ نوم ییگ مجنون و. لاروي چیگ د شگار د خلکو ژوند ولید چیگ د قهرمان یا ستر پهلوان ستاینه کوي، یا پریگ خوشالي کوي نو ده پریگ خندل نو د شگار خلکو به ویل چیگ دا سؤی خو رشگتیا لیگونی او مجنون دی. نو ولیگ ییگ په زنحگیر نه تؤي، خو حگینو نورو به ویل چیگ لیگونی دی، خو د زنحگیر لیگونی نه دی او چاته ضرر نه رسوي، خو لاروي به خلکو ته خپل پیغام اوراوه کـه خگـه هـم لـه ماشـومانو پرتـه لویـانو ورتـه غـوإ نـه ایشگوده، ده بـه خلکـو تـه ویـل: "دا عـالم او هسـتي واؤه ییـگ معنی ده ییگ مفهومه. "د شگار ساده کگانو به لاروی حگوروه او ورته ویل به ییگ خبر نه ییگ لیلیگ خگه شوه؟ دیدار ته ییگ لاؤ شه! سره أولة سنباله شویگ ده، ستا لیلیگ په کیگ سینکگار کؤیگ ناسته ده، خو لاروي بـه ورتـه ویـل چیـگ لیلیگ زما په زؤه کیگ ناسته ده. یوه شپه لاروی د خرابات پر کوخگه برابر شو، تگنکگ تگکور جاري و، لاروی چیگ وردننه شو هغو ورته هر کلی ووایه، لاروي ورته وویل چیگ تاسیگ تگپوسان او کگیدؤان یاست، هغه خگه چیگ باید شگکاره وي ولیگ په دیگ شگار کیگ پتگ دي او هغه خگه چیگ باید پتگ شي هغه په رنگا کیگ ییگ پردیگ کگرحگي. لاروی بیا مستانو سره خوندور سوال او حگواب

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي. یو مست پو شگتنه کوي چیګ ولیګ د جهان تګول فرماندارانو له مستانو اأریګإي؟ لاروی حګواب ورکوي حګګه چیګ ددوی په خبرو کیګ د راستة خطر وي. بیا لاروی مستانو ته وایي: "لإ راپاخګئ راولاؤ شئ، ددیګ د شګتیګ وچ حګنګګلونه او بیګ ثمره ونیګ له منحګه یو سئ ریشیګ بیګ وباسئ، هغه مستان چیګ په تورتمخانو کیګ تؤلي هغه را ازاد کؤئ او کوم شګامار چیګ په کیګ ناست دی هغه تریګ رابهر کؤئ او بیا بیګ حلال کؤئ او وینه بیګ په دیګ د شګتو تویه کؤئ، حګګه طبیعت تاسو نه د شګامار قرباني غواؤي! مستانو د لاروي خبریګ د زؤه په غوإو واوریګدیګ او د لومؤي حګل لپاره بیګ د خپلیګ مستة په نشه کیګ یو نا اشنا مزه وموندله. دا د ازادة خوند او لذت و.

د مرګګي سیوری روان و، ژوندي سري ورپسیګ تلل. د شګار خلکو یو کالبوت پر اوإو ایشګی و، د خلکو سیوری تر دوی دمخه روان و، کله چیګ خلک هدیریګ ته ورسیګدل نو ستر راهب د مؤي جنازه په أیګرو شګو الفاظو ترسره کؤه، بیا لاروی پاخګیګد او د مرګګ په باب بیګ وویل چیګ له مرګګ سره د نیګګة او بدة ګ خګه پروا نه شته، دی له خیر او شره ماورا دی، مرګګ د شګو او بدو نیستي ده. لاروی خلکو ته وایي چیګ نیکي او بدي په دیګ جهان کیګ موندل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیګاږي نو باید چیګ مکافات او مجازات هم همدلته وي. بیا د شګار خلکو ته خطاب کوي که تاسیګ مؤه نه یاست او د ژوندون خګه شوق درسره وي نو دا مؤی لا خګه هیګر کؤئ او ژوندون پسیګ روان شئ، خو د شګار خلکو بیا هم لاروی چور لیګونی وباله او د ماشګام په خؤه کیګ د خپلو کورونو پر لوري روان شول، خو لاروی هلته یوازیګ پاتیګ و. خبریګ ییګ کولیګ، یوازیګ یو سپی هلته پاتیګ و او د ماشګام وإمیګ دا خبریګ د مشرق پر لوري وؤلیګ.

دا وخت د ؤندو شګار له خطر سره مخامخ و، خو لاروی د شګار تګولو خلکو پیګژندلو، حګینو لیګونی باله او بندي کول ییګ ضروري کګنګل خو حګینو نورو بیا ویل چیګ دا یو روحاني شخص دی او عادي شخص نه دی. یوه ورحګ لاروی د شګار په منحګ کیګ خلکو ته وینا کوي او د شګار تیګر برم یادوي او پوشګتنه کوي چیګ چا دا تباه کؤل؟ د شګار خندوقونو او دیګوالونو ته ضرورت نه شته، حګکه چیګ غلیم په بهر کیګ نه دی د شګار په داخل کیګ دی، دا پخوانی شګایسته شګار اوس په کنأوالو بدل شوی او شګامار په دغو کنأوالو کیګ پروت دی. بله ورحګ بیا شګاریانو ته خطاب کوي او وایي چیګ یو وخت د دیګ سیمیګ زمامداره د نوبهار الهه وه. هغیګ سره په دیګ شګار کیګ لویه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نيگکمرغي او خوشالي وه، خو تاسو اوس هغه هيگره کؤيگ او په اوهامو اخته شوي ياست. ايا تاسو نه کگورئ چيگ حگوانان، ماشومان، شگحگيگ او بوأاکگان مو په کومو رنحگو اخته دي؟ نو بيا ورته وايي چيگ غوإونه مو بيدار او ستر ککگيگ مو بينا کؤئ نو ددیگ علاج دادی چيگ تاسيگ د ليليگ د پشگو خاورو ته سر کشگيگإدئ او سجده ورته وکؤئ، خو خلکلو به خندليگ او ويل به ييگ دا سؤی رشگتيا مجنون دی.

د زمانيگ يو دفتر په ختميگدو و، يوه ورحگ بيا لاروي د شگار منحگ کيگ خلکو ته خطاب وکؤ او ورته ييگ وويل چيگ ستاسو ستر واکدار بادار خو تور شگامار دی. دا شگامار وينو ته تإی دی او زؤه ييگ لکه سندان کلک دی. خگومره چيگ خوراک او خگشگاک کوي هغومره وإی او تإی کيگإي، خو دا بلا او شگامار ستاسو په خپله پر حگان مسلط کؤی او له بل حگايه نه دی راغلی، تر خگو چيگ دا شگامار په خپلو زؤونو کيگ مؤ نه کؤئ خلاصيگدی ورخگخه نه شئ.

په ديگ وخت کيگ ستر راهب چيگ د لاروي خبريگ واوريگديگ نو ييگ وويل چيگ دا سؤی خو رشگتيا ليگونی دی حگکه دا رازونه خگوک ويلای شي. زه حيران يم چيگ ده دا رمز خگنکگه پيدا کؤی دی. راهب وويل چيگ دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبریگ ددیگ شگار د عالم نه دي دا د بل جهان اواز دی ، یوه دنیا په ؤنکگیگدو ده. د شگار خلک ورو ورو د مجنون په خبره پوهیگدل او یوه فرصت ته منتظر وو.

یوه ورحگ لیلیگ او مجنون د شگامار دربار ته لاؤل، همغه پیگغله چیگ د لاریگ پر سر به منکگي سره ناسته وه او تږو مسافرو ته به بیگ اوبه ورکولیگ، هغه د شگامار مانگة ته لاؤه، فرماندار لومؤی خپل مخ مجنون ته واؤوه: زه خبر یم چیگ ته له بل حگایه راغلی بیگ او موږ پناه درکؤیگ ده،گ د دیگ شگار خلک خپلو عقایدو پریگشگودو ته رابولیگ او وا ییگ چیگ د دیگ کگدايي کگریگ پیگغلیگ پرستش وکؤئ دا رشگتیا ده؟ لاروي ورته حگواب ورکؤ: ای فرمانداره ستا معبد لا نوی دی او دیگوالونه بیگ پاخه نه دي، ددیگ سیمیگ رشگتیني واکداره اصلاً د عشق او مینیگ الهه او رب النوع وو ، د هغو په واکمنة کیگ دلته خوشالي وه، مینه وه، خو اوس چیگ زه کگورم هره خوا ریکگستان دی، د زؤه خونیگ ؤنکگیگ بنکگیگ دي او تور شگامار په کیگ ناست دی. زه اوس همدا حقیقت هر چاته بیانومه.

د واکدار وچولی تریو شو ، د غضب اور بیگ په سینه کیگ لمبه شو ، بیا بیگ وویل حگه پروا مه کؤه دا بیگ قدرته لیگونی دی. بیا بیگ لاروي ته وویل چیگ تا د شگار په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیګغلو کیګ دا سوالګګره خګنګګه غوره کؤیګ او زما د شګار خلک ییګ ولیګ سجدیګ ته رابولیګ، لاروی ورته وایي چیګ د شګار خلک خو د شګامار له وهمه أاریګإي که دا واهمه ختمه شي نو شګامار یو دم سقوط کوي. خو د بهار د رب النوع قوت په زؤونو کیګ پروت و. دا لیلیګ خو په یو وخت کیګ د نوبهار الهه وه او دا هغه وخت و چیګ واهمه پر خلکو حاکمه نه وه، کله چیګ خلکو د شګامار پرستش پیل کؤ، نو هغه بهر ته ووتله او د ورک مسافر لاره ییګ خګارله، خو دا مسافر اوس راستون شوی خو افسوس چیګ دلته ستر ګګیګ نا بینا دي او خګوک ییګ نه ویني. ای واکداره زه ستا په ویګره او أار کیګ ستا سقوط شګه وینم- شګه خبر شه، دا شور ما شور چیګ ته ییګ اوریګ دا به نور هم زیات شي. ستر واکمن چیګ دا خبریګ واوریګدیګ نو له مجنونه ورته أار پیدا شو. بیا ییګ په أیګر غضب پیګغلیګ ته غإ کؤ چیګ وایه ته خګوک ییګ؟ "زه خو زه یم! زه لیلیګ یم! زه د مینیګ رب النوع، الهه د نوبهار یم. "زه به له شګاره بهر هر ماشګام ناسته وم او د خپل مسافر لاره میګ خګارله. هغه زه پیګژندلم او لتګولم. خو خبر شه چیګ نور به کوم مسافر دلته سفر ونه کؤي، ححګکه تګولیګ لاریګ بندیګ شوي او په ححګوزانو پتګیګ شوي. خګو موده به تیګره نه وي ته به هم د خپل پلار نیکه په لار

(c) ketabton.com: The Digital Library

روان شيگ، زه به بيا د بهار لاره خگارمه. فرماندار چيگ دا کگفتار واوريگد، نو أيگر په غصه او په لؤزه شو. ده فکر کاوه چيگ دا خبريگ ييگ کوم چيگرته اوريگدلي دي. واکدار بيگريگ او واهميگ واخيست او وييگ ويل دا خو دواؤه ليگوني دي. زه ويگريگإم چيگ د دوی ليگونتوب ساري نه وي او د شگار نورو خلکو ته انتقال نه شي او بيا ييگ فوراً لاروی او ليليگ له خپل درباره وشؤل. فکر ييگ وکؤ که مؤه يا زنداني ييگ کؤي نو شگار کيگ به شورش جوؤ شي، پيگغله بيگرته له شگاره ووتله او لاروی د شگار په کنأوالو کيگ د عالم په تماشه شو، د ابدي خگرخ وخت راغی، مجنون د شگار په ويگرانه کيگ د جهان فرماندار په مانگة کيگ دحگان تماشا کوله. لاروي وليدل چيگ د شگار پيگغليگ، حگوانان او کوچنيان پر بيگلابيگلو ناروغيو اخته دي او بيگ وخته مري، خو يوازيگ راهب أيگر عمر وکؤ خو هغه هم بلاخره خپل روح خپل نا اشنا خگشگتن ته تسليم کؤ، معبد ورو ورو شؤيگده حگکه بل شگامار پرست پاتيگ نه و.

د راهب شاکگردان هم چيگرته لريگ لاؤل، د مانگة په ديگوالونو کيگ لوی چاودونه پيدا شول، اغزن بوتگي شنه شول او په پای کيگ شگايسته قصر ويجاؤ شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ازیـګ لاروی او فرماندار پاتیـګ وو، لاروی پـه ویګرانـه کیـګ او فرماندار پـه خپله مانګة کیګ، هیګچا دلتـه کګذر نـه کاوه حګکه تګولیـګ لاریګ بندیګ ویګ، یو ماشګام چیـګ تـوره تیـاره شـوه یـوه زؤه، مرمـوزه بـوأة راپیـدا شـوه د لـوکګي کمیس او پرتوکګ ییـګ پر تن و، بوأة شګار تـه ننوتـه، بـوأةګ ته هر خګه پـه خپل سر خلاص شـول، دا بـوأة لاروي سره اشـنا وه او هغـه پو هیګـده چیـګ دا د خګـه لپـاره راغلیـګ ده، اوس پـه قصر کیـګ دننه ده د بوأة او بادار پـه منحګ کیـګ خګه خبریـګ کیګـإي. خګـو شـیګبیـګ وروسـتـه دواؤه د مانګـة لـه کنـأوالو راووتـل، بـوأة مخکیـګ او قهرمـان ییـګ تـر شـا روان وو. کومیـګ نامعلومیـګ خواتـه لاؤل، خـو مجنـون هلتـه یو ازیـګ پاتیـګ و، د زمانیـګ دفتـر ورتـه لـه اغـازه تـر انجامـه پـروت و. موسـمونه او فصلـونه تلـل راتلـل، یـوه شـپه ییـګ کتـل چیـګ د افق پـه تورو لمنو کیـګ رنګا کګانیـګ راشګکاره شـویـګ، دی پـه رنګا پسیـګ روان شو. أیګر مزل ییـګ وکـؤ د سـیند غاؤیـګ تـه نإدیـګ شـو، د سـیند غاؤیـګ ابادیـګ ویـګ، هـره خـوا خوشالي وه، د پیګغلو او حګوانانو راز او نیـاز وو، مشـران پـه دیګـره کیـګ ناسـت وو، مرکیـګ ویـګ، مشـوریـګ ویـګ، ماشـومان د سـیند پـر غـاؤه لوبیګـدل او هغـه نـا اشـنا پیګغلـه مسته خرامانه کګرحګیګدلـه، د وحشـي کګلونـو تـاج ییـګ پـر

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر پروت و ، د بهار د وإميگ په شان الوتله، لاروي د نيمو شپو
چيگ دا حال وليد بيگ اختيار ه په خندا شو حگگه پوه شو
چيگ يو حگل بيا د ستر قهرمان او پهلوان او د عشق او
مينيگ د شگگليگ رب النوعيگ، الهی داستان شروع شو
او يو حگل بيا د تور شگامار مار لويه او اوإده افسانه له سره
پيل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال د قصایدو روح

دا لیکنه له پېښوره خپرېدونکې د دانش خپرندویه ټولنې خپرنې ارګان الفت مجلې په پرله پسې (۲۲) ګڼه کې خپره شوې ده.

قصیده په پښتو نظم کې یو ځانګړی جلا فورم دی، چې اساساً له عربي ژبې څخه پښتو ته راغلی دی، خو د قصیدې ځای په پښتو نظم کې دومره جوت او ټینګ دی، چې سړی فکر کوي بو لله یا قصیده خپله کوم ځانګړی پښتو شعري فورم دی. له عربي ژبې څخه پښتو ته په راغلیو شعري فورمونو کې تر (غزل) وروسته د قصیدې فورم زیات کارول کېږي، د پښتو په لاسته راغلې لرغونې شاعرۍ کې د ښکارندوی غوري او شیخ اسعد سوري پخې قصیدې ددې ادعا ښکارندوی دي. څه ناڅه په روښانی پېر او بیا تر هغه وروسته د پښتو په نوره کلاسیکه شاعرۍ کې د قصیدو دود ښه پالل شوی دی، په پښتو اوسنۍ معاصره شاعرۍ کې هم د قصیدې ویلو دود پال شوی او پالل کېږي ؛ خو که موږ په ټولیز ډول د پښتو شاعرۍ ټول بهیر ته نظر وکړو او ټول شاعران د قصایدو د څرنګوالي او څومره والي له پلوه سره پرتله کړو ؛ نو د لوی خان (خوشال خان بابا) ځای او مقام به په کې په ډېر جوت او ځلند ډول را تر سترګو شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال بابا په لسګونو قصیدې لیکلي، چې زیاته برخه یې تر موږ را رسېدلې ده. دا ټولې قصیدې د یو ژور سیاسي، ټولنیز، عرفاني، اخلاقي او ملي فکر لېږدوونکې دي، چې هره یوه ځانګړې او جلا خوند لري او زموږ په ذهن کې یوه ځانګړې پېښه او موضوع روزي او تداعي کوي، خو ټولې یې د قصیدې له معمول او دودیز تعریف سره پوره پوره سمون نه خوري. د قصیدې دودیز تعریف دا دی:

هغه نظم، چې لومړی بیت یې مقفی وي او د نورو بیتونو د هرې دویمې مصرۍ قافیه یې د مقفی بیت د قافیې تابع وي، د بیتونو شمېر یې له (۱۵) ځخه پیل بیا تر (۲۰۰) بیتونو هم زیاتېدی شي، ردیف په کې اختیاري دی، خو قافیه په کې حتمي ده. هره قصیده له معمول تعریف سره سم د مانا له پلوه پر دریو برخو وېشل کېږي:

۱- تشبیب یا تغزل، چې د قصیدې پیل ګڼل کېږي او معمولاً په کې تر اصلي مطلب دمخه د سریزې یا پیلامې په ډول د طبیعت د مناظرو ستاینه کېږي.

۲- اصلي مطلب، چې شاعر غواړي د خپل زړه خبره همدلته راوسپړي، خپل ممدوح توضیح، تشریح او توصیف کړي.

۳- د قصیدې (۳) برخه، هغه وروستۍ برخه ده، چې شاعر خپل ممدوح په ژوندانه کې سوکال، سر لوړی او بریمن غواړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په اخرت کې ورته د خدای(ج) له درباره د ښښنې، مغفرت او د جنتونو هیله کوي. که موږ د شیخ اسعد سوري:

د فلک لـــه چارو څه وکړم کوکار
زمولوي هر ګل چې خاندي په بهار

او هم د ښکارندوی غوري بوللـه:

د پسرلي ښکلوونکي بیا کړل سینګارونه
بـــیا ولـــونـــل پـــه غـرونـو کې لالونه

دواړو ته نظر وکړو؛ نو ګورو، چې لومړی د مانا له پلوه ویرنـه او دویمه هم ستاینه-ویاړنه ده، چې دواړه د قصیدو لـه معمولـو تعریفونو سره سمون لري، خو خوشال بابا لکـه څرنګه چې غـزل یـې پښـتون او ملتپـال کـړ او لـه دودیـز حالتـه یـې راوویسـت، دغسـې یـې قصـیدې تـه هم نـوی رنـګ او خونـد ورکـړ، د یـوې ځـانګړې پېښـې یـا شـخص د تائیـد او توصـیف لـه حالـت نـه یـې راوویسـت، ټـولنیز، سیاسـي او عرفـاني یـې کـړ. د پخوانیـو قصیدو یوه ځانګړنه دا وه، چې د ټولو یا زیاترو بیتونو مانـا یـې له یوه بل سره په ارتباط کې وه. د مانا له پلوه هر بیت لـه بـل څخـه متاثر و، یانې دا چې د غزل په شان یې هر بیت پـوره او خپلـواکـه مانـا نـه لرلـه، خـو خوشـال بابـا دا دود هـم مـات کـړ، کلـه چـې د خوشال بابا ګڼې بوللې مطالعه کوو، نـو د قصـایدو د نـوي رنـګ او خوند ترڅنګ مو پرې د غزل مینه هم ماتېږي، سړی فکر کـوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو اوږد غزل لولي، ځکه چې دده قصیدې داسې ځانګړنه لري، لکه د غزل په شان، چې هر بیت یې یوه مستقله مانا ښندي.

اوس راځو د خوشال بابا د بوللو فکري یا مانیز اړخ ته:

شعر پوهان (فکر) د (شعر روح) ګڼي، چې بې له هغه شعر ژوند نه شي کولای، بې فکره شعر داسې دی، لکه بې روحه جسم او جسم، چې هر څومره ښکلی وي، چې روح ونه لري، ژوند نه شي کولای، خو د فکر تر څنګ شعر پوهان د شعر پر ښکلا هم ډېر ټینګار کوي او هغه د شعر د بقا اساسي عنصر بولي. د شعر ښکلا په رنګینو او لطیفو کلمو، تخیل، عواطفو او د هغو په منظم او موزون استعمال تضمینېږي او تامینېږي.

ډېر شعر پوهان پر شعر باندې د زیات فکر بارونه د شعر ښکلا ته زیان رسوونکي ګڼي او وایي، چې دا کار د شعر (شعریت) له منځه وړي او کله چې د یوه شعر شعریت له منځه لاړ، هغه خپل هنري ارزښت له لاسه ورکوي او او پر تشو خبرو بدلېږي.

د افغانستان د یوه ادبپوه او کره کتونکي کاندید اکاډیمیسن محمد صدیق روهي له نظره: په (شعر) کې (شعریت) دومره مهم دی، لکه په (سړي) کې (سړیتوب). لکه څنګه چې (سړیتوب) د سړي جوهر دی، دغسې (شعریت) هم د شعر جوهر دی، د روهي صاحب په نظر (د هر ښه فکر بیان شعر نه دی) د بېلګې په توګه هغه وایي: که یو څوک د هېواد پنځه کلن اقتصادي پلان په نظم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي، نو ایا هغه به ښه شعر وي؟ سره له دې چې ښه فکر دی، د روهي صاحب د نظر وروستۍ نتیجه دا ده، چې هر ښه فکر باید شعر ته تر ورداخلېدو وارد مخه ښه صیقل شي، د شعر له نورو تلازماتو (ښکلا) سره غاړه غړۍ شي او بیا شعر ته ورداخل شي. لنډه دا چې پوهانو د شعر پر ښکلا ییزو او فکري خواوو دواړو باندې په متوازنه توګه ټینګار کړی دی.

خوشال بابا د یو ادیب او شاعر په توګه د شعر د رغنده توکونو انډول ته ډېره پاملرنه کړې ده، په تېره بیا په خپلو غزلو کې، سره له دې چې په بوللو کې د فکري برخې وزن تر ښکلاییزې هغې یو څه زیات دی او یوه وجه یې هم کېدی شي دا وي، چې دا فورم د ښکلا په انډول د فکر د انتقال لپاره زیاته وړتیا لري.

د خوشال بابا په بوللو کې د طبیعي پېښو انعکاس، ټولنیزې ناخوالې، سیاسي او پوځي پېښې، ملي او عرفاني مسایل، ځاني او کورنۍ پېښې، ستونزې او کشمکشونه او نور په لسګونو ډوله پېښې او مسایل بیان شوي دي، خو که دا ټول مسایل او پېښې سره پرتله او انډول کړو، نو د خوشال د ملتپالنې احساس او فکر به په کې تر ټولو زیات په نظر راشي، په حقیقت کې همدا ملتپالنه او ملت جوړونه د خوشال د قصایدو اساسي روح دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال په ټوله شاعرۍ، په تېره بیا په قصایدو کې ملتپالنه داسې حیثیت لري، لکه په (شمسي نظام) کې چې یې (لمر) لري. (لمر) د شمسي نظام چورلیز (محور) دی او ددې لمریز نظام نورې ټولې سیارې د همدې لمر پر محور راڅرخي، د خوشال په شاعرۍ او په همدې قصیدو کې هم، ملتپالنه او ملت جوړونه همدا حیثیت لري. د خوشال د قصایدو روح همدا ملتپالنه ده، خو نور ګڼ ټولنیز، عرفاني، اخلاقي او غنايي مسایل، چې په قصایدو کې راغلي بیا هم په یو نه یو ډول له ملتپالنې او ملت جوړونې سره ارتباط لري او پر همدې محور چورلي.

دلته به د خوشال بابا پر ځینو قصیدو او دهغو پر مانیزو خواوو لنډه رڼا واچوو:

د خوشال خان خټک په کلیاتو کې لومړۍ ثبت شوې قصیده داده:

ای چې خیال کړې په دنیا
دنیا څه ده بې وفا
که دې یو زمان زړه ښه کا
بیا دې ژر کا په ژړا
که رضا په قضا ورکړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نـور خوشـال یـې پـه رښـتیا.

خوشال په دې (۱۲۳) بیتیزه قصیده کې دا نړۍ یوه فاني دنیا ګڼي، چې راحت په کې نه شته او د ده په نظر یوه ((دارالبلاد)) ده، چې هره یې د لایتناهي هوسونو یوه ټولګه ده، چې هېڅ خروب او پوره کېدنه نه لري. خوشال په دې قصیده کې د سلیمان(ع)، بهرام، جمشید، سامانیانو، عباسیانو، غزنویانو، سلجوقیانو، دارا، سکندر او نورو نړیوالو شخصیتونو نومونه اخلي، چې یو وخت یې ښه شان او شوکت و، خو د زماني د جبر قانون، له مخې لړې کړل. د خوشال دا قصیده له اخلاقي نصیحتونو او عرفاني ورمونو ډکه ده او په پای کې لوستونکي ته دا نتیجه ورکوي، چې ازل او تقدیر ته ورتسلیم شي او څه چې په قضا کې لیکل شوي، د بدلون وړ نه دي او نېکمرغه انسان هماغه دی، چې پر قضا باور لري. د (قضا) او (قدر) مسله په اسلامي فقه کې یوه پېچلې مسئله ده، خو خوشال بابا اسلامي شرعې ته د یو ژمن شخص په توګه پر دې باور دی او د ده په نظر خوشال او نېکمرغه انسان هماغه دی، چې خپل برخلیک له (قضا) سره تړلی وګڼي، پر (قضا) باور د انسان د روحي تسکین لپاره داسې یوه اساسي سرچینه ده، چې هېڅ بله مرجع یې بدیل کېدلای نه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال د (پوه او ناپوه) ترنامه لاندې په خپله يوه بله اتلس بيتيزه قصيده کې، د پوهې او بصيرت ارزښتمندۍ ته اشاره کوي، پوه او ناپوه شخصيتونه سره پرتله کوي، خوشال په دې بولله کې لوستونکي ته دا ثمره او نتيجه وړاندې کوي، چې (ناپوهي) د انسان لپاره مړينه، ان تر هغې هم بدتره ده. دی په خپله قصيده کې په ډېر ظريفانه ډول د عيسی(ع) معجزې ته اشاره کوي، چې خدای(ج) عيسی(ع) ته دومره واک و ځواک ورکړی و، چې پخپله امسا به يې مړي راژوندي کول، خوشال بابا وايي، چې عيسی(ع) خو ډېر مړي راژوندي کړل، خو ددې مثال موږ نه دی ليدلی، چې کوم (ناپوه) يا نادان يې (عالم) کړی وي. په دې قصيده کې خوشال بابا په ټولنه کې د پوهې ضرورت او اهميت په ګوته کوي او دا ګڼي، چې پوهه ټولنې ته د نوش دارو يا ((آب حيات)) ارزښت لري او ناپوهي د مرګ معادله او يا هم تر هغه بدتره ده:

که دروغ کړي که رښتيا
هر څه ښه دي د دانا
مړه يې پاخول له ګوره
نابينا يې کړل بينا

(c) ketabton.com: The Digital Library

یـــو نـــا دان یـــې دانـــا نـــه کـــړ
پـــه درســـت عمـــر مســـیحا.

لکه څنګه چې پوهېږو ، انسان یو ټولنیز موجود دی او څه چې په ټولنه کې پېښېږي، له هغو څخه متاثر کېږي، شاعر بیا د یوه حساس انسان په توګه تر هر چا زیات د ټولنې ناخوالو ته متوجه وي او لـه هغـو څخـه اغېـزمن کېـږي. پـر (۱۰۹۷هــ ق) کـال د پښـتونخوا پـر زیـاترو سیمو ، یوه لویـه وبا خوره شوه، لومړی وچکالي راغله، بیا ورپسې قحطي راغله، چې وروسته ورپسې د وبا ناروغي خوره شوه او په زرګونو خلک یې تباه کړل، پـه دې نـاروغۍ کـې د خوشـال یـو زوی (بخـت نـاک) او د هغـه مـور هـم وفات شول او همدارنګه د خوشـال یـو لسـمی، چې د قـرآن کـریم حـافظ هـم و ، د دې نـاروغۍ لـه کبلـه د یـوه لېـوني شـوي سـپي د داړلو له کبله ومړ، دا یوه ډېره دردونکې غمیزه وه، چې لـه دکنـه تر کابله ټوله سیمه یې وځپله، خوشـال بابـا همـدا پېښـه پـه (۲۳) بیتیـزه قصیده کې پـه ډېـر درد او سـوز رانغـاړلې او پـه همـدې قصیده کې یې خوندي کړې ده:

د غـــــــواص د کـــــــال وبـــــــا
خـــدای یـــې مـــه راولـــه بیـــا
اکوړخېـــل مـــې پـــه کـــې ومـــړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـــوی هلـــک مـــرد و نســـا
پـــه لکونـــو عـــالم ومـــړ
چـــې ښـــارونه شـــول صـــحرا
کـــال حصـــغ شـــو وبـــا لاړه
هـــم عســـرت کـــړه راتـــه شـــا.

(غواص) د ابجد په حساب (۱۰۹۷هـ ق) کال کېږي او (حصغ) (۱۰۹۸) کال کېږي، یانې دې وبا یو کال دوام کړی و.

خوشال د خپلو ګڼو نورو ځانګړنو ترڅنګ دا ځانګړنه هم لري، چې دی یو ښه بشرپوه او ټبرپوه هم و، انسان پېژندنه ډېره سخته ده، د انسان د پېژندنې لپاره د هغه علمي، ټولنيز چاپېريال شالید ډېر مهم دی، خو خوشال بابا د دې ځانګړنو ترڅنګ د انسان د شخصیت په پېژندنه کې د هغه ارثیت یا اصل او کورنی عنصر ډېر مهم ګڼي، سره له دې چې ځینې بشرپوهان د انسان په وده او د شخصیت په ټاکنه کې محیط یا چاپېریال اساسي عنصر ګڼي، ارثیت ته ډېر اهمیت نه ورکوي، خو ځینې ارواپوهان بیا په دې نظر دي، چې د انسان د شخصیت وده د مور په رحم کې د هغه د نطفې له تشکل سره سمه پیلېږي او د مور او پلار جنټیک، ارواییي او نور ټولنیز خصوصیتونه مستقیماً د هغوی اولادونو ته انتقالېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال بابا وايي: د هغه چا چې ذات خطا وي يا کمذات وي، له هغوی سره باید دوستي ونه شي.

چــې یــو ځــل ښــېګڼه ووینــي لــه چــا
پــه یــوه یــې شــل بــدې کــړه تــر شــا
لــه کمــذات ســره یــاري اشــنایي مــه کــړه
لــــه کمذاتــه بــه بیــا نــه مــومې وفــا
چې د سپي په پیو لوی کا ځوک ورغومی
لکــه ســپی هســې ورغــومی کــا غپــا
پــه ویــل ښــېیل بــه هېڅکلــه ښــه نــه شــي
چــې بــدبخت لــه مــوره پــلاره شــي پیــدا.

خوشــال پــه خپلــو قصــایدو کــې د انســان پــر ذاتــي پېژنــدنې سربېره، ګڼو عرفاني، شرعي او نورو مسـایلو تـه اشاره کړې او هغـه یـې پـه خپلـو بوللـو کـې رانغـاړلې دي، خوشـال د دنیـا بـې وفایي په خپلو قصیدو کې ځای ځای غندلې ده:

زړه ســـــفر لــــه دې دنیــــا
پـــــه تحقیـــــق دی پـــــه رښـــــتیا
کـــــه څـــــه زر کالـــــه پـــــایېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هـــم دې نــــه ويــــنم احيــــا
د خوشــال ژونـدون پــه خـداى دى
نــــه شــــهباز ده نــــه يحيــــا.

خوشـال د اسـلامي شـرعي لارښـوونو د يـوه پلـوي شـخص پـه توګه خپل مـذهبي احساسات پـه څرګندو الفـاظو ، قصـايدو تـه ورداخل کړي دي، وايي:

دا همــــه واړه د شـــــرعې خـــــد متګار دي
محتســــب، قاضــــي، مفتــــي، مــــلا خطيــــب
پــه جهـان کـې بـل رقيـب د شـرعې نـه شـته
کــه رقيــب دی يــو شــيطان يــې دی رقيــب
رنــــځ، زحمــــت دې خــــداى ور نــــه کانــــدي
خوشـــــــــــــــــــــــــــــــــاله !
ګڼــه کـــړه دارو د شـــرعې پـــه طبيـــب.

خوشـال د اسـلامي شـرعې ترڅنـګ ګـڼ نـور نصـيحتونه او پندونه هم په خپلو قصيدو کې ځاى کړي او د پيغمبر حضرت محمد(ص) په ستاينه کې يې هم يوه (۱۹) بيتيزه قصيده ويلې ده. هغه د خپلو نصيحتونو په لړ کې وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

درتـــه وښــــيم کيميـــا د ســــعادت
لـــه بـــدانو ســـره مـــه کـــوه صـــحبت
د نمانځـــه تـــر قضـــا ګرانـــه دا قضـــا ده
چـــې قضـــا شـــي د څلـــورو مصـــلحت
چې جامه يې پاتې نه شي مرده شوی تـه
خدايه ! ورکړې و خوشال هسې رحلت.

خان زموږ د پيغمبر حضرت محمد (ص) د ستاينې په باب وايي:

د خدای عرفان چې وشو په عرفان د محمد
پـاک دی محمـد پـاک دی سـبحان د محمـد
ډېـر خلـک پيـدا دي انبيـا کـه اوليـا دي
نـه شـته پـه خلقـت کـې پـه بـل شـان د محمـد
دا جهـان هغـه جهـان کـه واړه سـره يـو کـړې
لا تـــر دا نـــه لـــوی دی بـــل جهـــان د محمـــد.

د خوشال په بوللو کې د ګڼو افاقي مفاهيمو تر څنګ له خپلو زامنو بېزاري، ګڼ کورني مسايل، د ځان پېژندګلوي او ځينې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور ذاتي مسايل هم ځای شوي دي، خو د خوشال د قصايدو درنه مانيزه برخه هماغه د ده او دده د ملګرو د سياسي، پوځي او ملي مبارزو نچوړ دی، چې ښېلا ښېلو قصيدو ته يې لاره پيدا کړې او په هغو کې انځور شوي دي.

د دې قصيدو له جملې څخه يوه هم (له پښتون نه ګيله) نومېږي، چې ټول (شپږ ځلو ښت) بيته لري او په دې مطلع پيلېږي:

بيا له کومه راپيدا شو دا بهار
چې په هر لوري يې ملک کړ يو ګلزار

دا قصيده د دودېزو قصيدو په شان لومړی د طبيعت په ستاينه پيلېږي، بيا وروسته اصلي موضوعګانې راسپړي او د هغو څرګندونه کوي:

پښتنو زلميو بيا لاسونه سره کړل
لکه باز منګولې سرې کا په خپل ښکار
سپينې توري يې ګلګونې کړې په وينو
په اهار کې شګفته شو لاله زار
ايمل خان دريا خان دواړه مرګ يې مه وای
هېڅ تقصير دواړو، ونه کړ وار په وار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خیبر دره یې سره کړله په وینو
په کړپه یې هم روان کړ دندو کار.

خوشال په دې قصیده کې د خیبر په دره کې د تاترې د تاریخي جګړې، چې ځلو ښت زره مغول په کې تباه شول، انځور کښلی او همدارنګه د (کړپې) جګړه، چې پښتنو توریالیو په کې خپله اتلولي او مېړانه څرګنده کړه. دغه راز په دې قصیده کې د تاترې پر جنګ سربېره، د (دوابه)، (د نوښار د کوټ)، (ګنداب)، (خاپښ) او نورو جنګونو یادونه شوې او د هغو د اتلانو یادون په کې راغلی دی، دا قصیده په حقیقت کې یوه حماسه او ویاړنه ده، چې خوشال پکې د خپل ولس او خپلو اتلانو د جنګونو یادونه او ستاینه کوي او ددې ستاینو ترڅنګ د پښتنو ځینو نیمګړتیاوو ته د انتقاد په سترګه ګوري او د هغوی یادونه کوي:

اول جنګ د لوړې شا د تهترو و
چې ځلو ښت زره مغول شول تار په تار
خویندې لونډه یې په بند د پښتنو شوې
اس اوښان هاتیان ولجه کتار کتار
دویم جنګ میرحسیني و په دو آب کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې يې وتکېده سر لکه د مار
بيا له پسه د نوښار کوټ جنګ و
چې مې وکېښ تر مغولو خپل خمار
بيا له پسه جسونت سنګه، شجاعت خان و
چې ايمل يې په ګنداب ويوست د مار
شپږم جنګ مکرم خان شمشېر خان دواړه
چې ايمل کړل په خاپښ کې تار په تار
چې زما په ياد دي لوی جنګونه دادي
د هلکو په هر لوري نه شته شمار.

په دې قصيده کې خوشال د پښتنو د اتلوليو تر څنګ د اورنګزېب د مکر و فريب، ظلم او ستم انځور هم کښلی دی او وايي، چې له ډېر ظلم، ستم او خصومت څخه يې خپل پلار هم بندي کړی و. خوشال خان په دې قصيده کې د پښتنو نيمګړتياوو ته هم ګوته نيسي او د خلاصون لارې چارې هم په ګوته کوي:

په داسې وخت چې وخت د نام و ننګ دی
دا بې ننګه پښتانه کا څه رفتار

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه چې نور څه فکر کا ناپوه دي
بې د توري خلاصی نه شته په بل کار
تر مغولو پښتانه په توره ښه دي
که په پوهه پښتانه وای څه هوښیار
اولسونه چې سند وبله وکا
بادشاهان ورته سجود کاندي اختیار
همېشه به په جهان کې ژوندون نه وي
د خوشال خټک به پاتې شي یادګار.

خوشال د ټولنیزو او سیاسي مسایلو ترڅنګ د شعر په باب هم څو قصیدې لیکلې او دا چې شعر په کوم حالت کې و او کوم ته یې راورساوه، په دې باب یې څرګندونې کړې. لومړۍ قصیده یې (**۲۵**) بیتونه لري او د ځینو مطرح شاعرانو او د هغو د ادبي موقف یادونه هم په کې شوې ده:

په پښتو شعر چې ما علم بلند کړ
د خبرو ملک مې فتح په سمند کړ
مدعي د توري شپې اوراورکي و
د سهیل غوندې مې ځان باندې څرګند کړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میــرزا دېــوان مــې ومانــده پــه ګــوډي
مســخره مـې ارزانـي خېشـکي زمنـد کـړ
درو ېــزه مـــې لـــه مخزنـــه ســـره ونغـــړ
پیـر روښـان مې یاوه ګوی سره مانند کړ
کـه دولـت و ، کـه واصـل و ، کـه دا نـور وو
پــه خبــرو مــې د هــر یــوه ریشــخند کــړ
قتلمـې مـې ورتـه سـازې کـړې د قنـدو
د اوربشـو پـه ډوډیـو چې چا شـخوند کـړ
پـــه تـــازه تـــازه مضـــمون د پښـــتو شـــعر
پــه معنــی مــې د شــیراز او د خجنـد کـړ.

خوشال د شعر په باب په خپله دویمه قصیده کې، چې (۱۳۸) بیتونه لري، نه یوازې په پښتو شعر کې د خپل دریځ او خدمت په باب خبرې کوي، بلکې د هغې بلې قصیدې په شان د نورو شاعرانو د موقف او د نورو ژبو د شاعرانو یادونه هم کوي، دغه راز خوشـال پـه دې قصـیده کـې د شـعر د ماهیـت، تعریـف او ارزښتمندۍ په باب هم خورا تفصیلي څرګندونې کړې دي او دا قصیده په حقیقت کې د شعر پوهنې په برخه کې خپله د یوه لوی شاعر یو ښه تېزس او لارښود ګڼل کېږي. د شعر پـه برخـه کـې دا قصیده ځکه زیات ارزښت لري، چې خپلـه د یـوه لـوی شـاعر او

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه لوی ادبپوه او شعر پوه له خوا ليکل شوې او وړاندې شوې ده:

زه د شعر په کار هېڅ نه يم خوشال
ولې خدای مې کړ په غاړه دا مقال
نه په فکر نه په ذکر رابرسېر شي
ناګهان لکه اوره د پشکال
چې د شعر فکر ورشي په مجلس کې
نور عالم خلا هوس کا دی ملال
شعر کار د هر فاسق د فاجر نه دی
نه د هر يوه وړ ستر ګي د کنګال
د هغه شاعر دانې وشه په ژبه
چې د شعر ردانې پلوري په مال.

که موږ د خوشال د قصيدو معنوي اړخونه تحليل او تجزيه کړو، نو دا خبره به راته لا ښه څرګنده شي، چې دا قصيدې په حقيقت کې د مانا (کانونه) دي، چې بېلابېل او رنګارنګ غمي په کې تر سترګو کېږي، د خوشال د قصايدو څېړنه خورا زيات کار، کتاب او کتابونه غواړي، پر يوه قصيده يې هم کېدی شي کتاب او کتابونه وليکل شي، خو که په لنډيز سره د خوشال د

(c) ketabton.com: The Digital Library

قصیدو مانیزو خواوو ته اشاره کوو، نو ویلای شو چې په دې قصیدو کې عرفاني، ټولنیز، سیاسي، پوځي، ذاتي، اروایي، دیني او نور رنګارنګ مسایل تحلیل شوي او مطرح شوي او لوستونکي ته یوه مثبته نتیجه په مخ کې ایښودل شوې ده. د خوشال د قلم او فکر قوت او مهارت په دې کې دی، چې ډېره لویه موضوع یې په ډېرو لنډو او کمو الفاظو کې خلاصه کړې او لوستونکي ته یې وړاندې کړې ده، یانې دا چې د موضوع کوچ او غوړ یې لوستونکي ته وړاندې کړي دي. خوشال ته لوی رب داسې یو لوی او خارق العاده استعداد ورکړی و، چې ((بحر یې په کوزه کې را ایسارولای شو)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمد خان زوی پر ۱۳۴۶ل کال، د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ دنیازیو په یوې روښنفکرې کورنۍ کې زېږېدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې د الینګار ولسوالۍ د سلینګار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغلی او په خوشال خان لیسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۶ل کال له نومورې لیسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نومورې څانګې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال بېرته د پښتو څانګې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نومورې څانګه کې د ماسترۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړۍ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلي)) او((شمشاد))مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنګه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استادیون پر ۱۳۸۱ ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لویې جرګې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیاد جرګې د غړو له خوا د بېړنۍ لویې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو.استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا ددې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول.استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه کې د نوموړې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان د جمهوري ریاست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لویو جنګسالارانو او ځینو تنظیمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زیات فشار له امله له کاره ګوښه شو.ملګرو ملتونو(UNAMA) استاد یون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده درو سپارو، خو استاد یون ونه منله او خپلې استادۍ ته یې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته یې د ځینو ملګرو په زیات ټینګار او غوښتنه، د جمهوري ریاست د ملي امنیت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د ریاست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي.استاد یون پر **۱۳۸۵**ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده یې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد یون د خپلو اکادمیکو ال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنیز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، راډیويي او ټلویزیوني مرکو کې یې د واقعیتونو او حقایقو د څرګندیدو له امله د خلکو په زړونو کې ځای نیولی دی. که څه هم ډېر خلک د یون لیکنې، مرکې او نظریات خوښوي، خو یو شمېر داسې خلک هم شته، چې د یون سرسختي مخالفین دي. د هغه ملي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګټــورو نظریــاتو تــه هــم غلــط رنــګ او تعبیــر ورکــوي، دا ډول اشـخاص، چې اکثـره یې زورواکي او د سیاسي ډلـو ټپلو غـړي او مشران دي، د استاد یون نظریات خپلو شخصي او تنظیمي ګټو ته خطر بولي، نو ځکه یې په ټینګه مخالفت کوي. زه دد ې شاهد یم، هر کله چې یون کومه لیکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې یې مثبت او منفـي غبرګونونـه دواړه راپـارولي دي، منفـي غبرګونونـه اکثـره وخـت د هغـو اشخاصـو او ډلـو لـه خـوا وي، چـې پـه تېـر کـړکېچن سیاسي بهیر کې یې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه یې مطرح کړي دي.

مثبـت غبرګونونـه اکثـره د ولـس د مشـرانو، روښـنفکرانو او نـورو مخورو له خوا وي، خو استاد یون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شـرایطو کـې بیـا هـم خپـل فرهنګي، سیاسي او ټولنیز کـار تـه دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو یې اوس پـه مسلسـل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر یو نیم کال راهیسې پرې په منظم ډول کار شوی، اوډل شوي او دا دی ستاسو مخې ته ایښـودل کېږي، په داسې یو دولتي دفتر کې چې بوختیاوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کـار نـه دی. استاد یـون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکـار

(c) ketabton.com: The Digital Library

او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی، په پېښور کې يې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (دافغانستان دکلتوري ودې ټولنې) او (د پښتني فرهنګ د ودې پراختيا ټولنې) د همکار په توګه د بېلابېلو ليکوالو په لسګونو اثار، ايډيټ او چاپ کړي دي. دغه راز يې په سلګونو کورنيو مشاعرو، ادبي غونډو او سيمينارونو کې ونډه اخيستې ده، خپله يې هم په لسګونو مشاعرې، سيمينارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په يو زيات شمېر، ملي او نړيوالو کنفرانسونو کې يې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به يې د اثارو يادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	څرنګوالی	چاپکال
• متکور	لومړی شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دويمه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هيلې	ګډه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• نيمګړي ارمانونه	د حيران شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د نازو انا ياد	د سيمينار د ليکنو ټولګه	دويم ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د استاد الفت نثري کليات د استاد الفت نثرونه درېيم ۱۳۸۷
- سيندونه هم مري د اسحق ننګيال شعري منتخبات دويم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

- د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه
  دپوهنوال روستارتره کي اثر دويم ۱۳۸۷
- .د افغانستان فرهنګي ميراثونو ته يوه کتنه
  د نينسي دوپرې اثر دويم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو محاکمه
  د پوهنوال روستار تره کی اثر دويم ۱۳۸۷

د - يونليکنې:

- د اماراتو سفر د اماراتو يونليک دويم ۱۳۸۷
- که يون دی يون دی د اروپا يونليک لومړی ۱۳۸۷
- دپنټاګون ترڅنډو د امريکا يونليک لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمدګل خان مومند اند و ژوند ته يوه لنډه کتنه دويم ۱۳۸۷
- استاد زيار د پښتني فرهنګ يو ځلاند ستوری دويم ۱۳۸۷
- دکابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي پښتو کتابښود دويم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زيانونه دويم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دويم ۱۳۸۷
- ساينسي پرمختياوې دويم ۱۳۸۷
- بېړنی لويه جرګه ولسواکي او زورواکي دويم ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- اندیال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هیله د خپلو سریزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري یون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ایډیال لومړی ۱۳۸۷
- د کتابونو په وړمو کې لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سیاسي کړلېچ کې لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنی سمون لومړی ۱۳۸۷
- او سنۍ رسنۍ لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته وخوري؟ لومړی ۱۳۸۷

خدای (ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله(ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زیار کې ورته د نور زغم او وسېلې هیله لرم.

په درناوي
وفاالرحمن وفا
کابل- افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

xošāl pə xpəl idyāl

(Khushal is his own Ideal)

By:
M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-25-9
9 789936 500259 >

د خپرونو لړ: (۲۶)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library